

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME BÖLÜMÜ

**KÜRESEL GÜÇ HEDEFİNDEKİ AB'YE TÜRKİYE'NİN MUHTEMEL
KATKILARI**

Yüksek Lisans Tezi
ABDULKERİM BEDİR

İstanbul, 2010

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME BÖLÜMÜ

**KÜRESEL GÜÇ HEDEFİNDEKİ AB'YE TÜRKİYE'NİN MUHTEMEL
KATKILARI**

Yüksek Lisans Tezi
ABDULKERİM BEDİR

Danışman: YRD. DOÇ. DR. UĞUR ÖZGÖKER

İstanbul, 2010

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
ÖNSÖZ.....	x
ÖZET.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. KÜRESELLEŞME VE GÜCÜN TANIMI	
2.1 Küreselleşmenin Tanımı	5
2.1.1 Küreselleşmenin Gelişimi.....	10
2.2 Gücün Tanımı.....	27
2.2.1 Kavramsal Olarak Gücün Tanımı.....	27
2.2.1.1 Jeopolitiğin Tanımı	43
2.2.1.1.1 Jeopolitiğin Unsurları	45
2.2.1.2 Jeopolitik Teoriler	49
2.2.1.2.1 Realizm ve Jeopolitik Teori	51
2.2.1.2.2 Klasik Realizm ve Neorealizm	55
2.2.1.3 İdealist Yaklaşım	64

3.AB VE MEVCUT KÜRESEL AKTÖRLER

3.1.Küresel Güç Olarak Avrupa Birliği ve AB'nin Küresel Güç Olmak İsteği.....	66
3.1.1Avrupa Birliğinin Ekonomik Yapısı	71
3.1.1.1 Avrupa Birliğinin Enerji Politikası.....	73
3.1.1.1.1Avrupa Birliği Rusya Enerji ilişkileri	87
3.1.1.1.2 Avrupa Birliği Türkiye Enerji ilişkileri....	90
3.1.2 Avrupa Birliğinin Askeri Gücünün İmkân Sorunları	94
3.2 Mevcut Küresel Aktörler.....	101
3.2.1 Amerika'nın Küresel Üstünlüğü.....	101
3.2.2 Hindistan'ın Dünya Siyasetindeki Konumu	105
3.2.2.1 Askeri Güç Olarak Hindistan.....	107
3.2.2.2 Küresel Güç Olma Yolunda Hindistan.....	110
3.2.3 Uzak Doğu'nun Parlayan Yıldızı Çin'in Sisteme Etkisi	114
3.2.3.1 Çin'in Ekonomik Yapısı.....	115
3.2.3.2 Küresel Aktör Çinin Askeri Gücü.....	121

4.TÜRKİYE’NİN AB’YE ÜYELİĞİNİN AB’NİN GÜCÜNE OLUMLU ETKİSİ

4.1.Türkiye’nin Üyeliğinin Avrupa Birliği’nin Askeri Gücüne Katkısı,Türkiyeli Bütünleşmiş Avrupa’nın Askeri Gücü ve Dünya Barışına Katkısı.....	125
4.1.1 Türkiye’nin AB’ye Üyeliğinin AB’nin Askeri Gücüne Etkisi ve Bölge Güvenliği İçin Önemi.....	125
4.1.2 Türkiye’nin Üyeliğinin Dünya Barışına Katkısı.....	133
4.2 Avrupa Birliğinin Siyasi Gücü ve Türkiyeli Avrupa’nın Bu Güce Katkısı.....	135
4.3 Avrupa Birliğinin Ekonomik Gücü ve Türkiyeli Avrupa’nın Bu Güce Katkısı	144
4.3.1 Ekonomik Genişlemeye ve Bölgesel Pazarları Büyütmeye İlişkin Kazanımlar.....	144
4.3.2 Ekonomik Hareketlilik İle İlgili Kazanımlar	150
4.3.3 Küresel Enerji Politikalarında Etkinlik Artırmaya ve İletişime Yönelik Kazanımlar.....	155
4.3.4 İstihdama yönelik kazanımlar.....	156
4.3.5 Hizmet Sektörüne İlişkin Kazanımlar.....	160
5.SONUÇ	166
KAYNAKÇA	178

TABLO LİSTESİ

Sayfa no

Tablo 1.1: Dünyanın Mal Ticaretindeki Gelişmeler 1948-2001(USD Milyar)	22
Tablo 1.2 : Özgürlüklerde Küresel Trend 1974-2004.....	24
Tablo 1.3 : Özgürlük ve Refah İlişkisi.....	25
Tablo 2.1: AB’de Nükleer Enerji Kapasitesinin Gelişimi 1995-2030 [gigawatt (GW)]...	79
Tablo 2.2 : AB-25 İthalât Bağımlık Oranları 2000-2030	81
Tablo 2.3: AB’nin Doğal Gaz İthalâtı Yaptığı Ülkeler 2001	83
Tablo 2.4 : Rusya’nın AB’ye Enerji İhracatı 2000 - 2020	88
Tablo 2.5: Çinin GSMH’ sının Yıllık Büyüme Hızı 1960-2000	116
Tablo 2.6 : Çinin ve Bölgenin Diğer Önemli Ülkelerin Askeri Güçlerinin Karşılaştırılması.....	122
Tablo 3.1: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 1990-2003 (Milyon Dolar)	145
Tablo 3.2: Yıllık GSYİH Büyüme Oranları (AB Ülkeleri)	147
Tablo 3.3: İstihdamın Sektörel Dağılımı	148
Tablo 3.4 : Dünya Rekabet Edebilirlik Sıralaması1997-2005 (AB Ülkeleri).....	154
Tablo 3.5 : Bazı Avrupa Birliği Üyeleri ve Aday Ülkelerin Nüfus Verileri Tablosu (2003– 2050).....	157
Tablo 3.6: Seçilmiş Ülkelerde Yıllık Nüfus Artışı 1990-2002 (AB Ülkeleri-%)	158
Tablo 3.7: Türkiye’nin Dış Ticaret Fazlası Verdiği Başlıca Ürünler 1996-1998 (milyon dolar).....	160

Tablo 3.8: AB'nin Dış Ticaret Açığının Bulunduğu Başlıca Tarımsal Ürünler 1997-1999

(Milyon Euro) 161

Tablo 3.9: Ülke Gruplarının Toplam Turist Sayısındaki Payları....., 163

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa no.
Grafik 1: Dünya Enerji Tüketiminin Dağılımı: 2000-2030 (Milyon tpe)	77
Grafik 2: AB Enerji Tüketiminin Dağılımı: 2000-2030 (%)	78
Grafik 3: AB Enerji Üretiminde Yenilenebilir Kaynaklar (Milyon tpe)	80
Grafik 4: Türkiye’de Birincil Enerji Kaynakların Üretimi ve Tüketimi (BinTep) 1970-2005.....	90

KISALTMALAR

<i>AB</i>	Avrupa Birliği
<i>ABD</i>	Amerika Birleşik Devletleri
<i>ABM</i>	Avrupa Para Merkezi
<i>AET</i>	Avrupa Ekonomik Topluluğu
<i>AGİT</i>	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
<i>AGSK</i>	Avrupa Güvenlik Savunma Kimliği
<i>AGSP</i>	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
<i>AGÜ</i>	Az Gelişmiş Ülke
<i>AKÇB</i>	Avrupa Savunma Birliği projesi
<i>AKÇT</i>	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
<i>AMB</i>	Avrupa Merkez Bankası
<i>APE</i>	Avrupa Para Enstitüsü
<i>APEC</i>	Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği
<i>AT</i>	Avrupa Topluluğu

BM	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	Boru Hatlarıyla Petrol Taşıma Anonim şirketi
CIA	Amerika Merkezi Haber Alma Teşkilatı
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirket
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ECU	Avrupa Para Birimi
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EURO	Avrupa Birliği Para Birimi
F	Federal
G-20	Gelişmekte Olan Yirmi Ülke
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
IKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KP	Katma Protokol

LNG	Liquified Natural Gas - Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
M.Ö	Milattan Önce
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
ODGP	Ortak Dış güvenlik politikası
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler
s	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
UÇO	Uluslararası Çalışma Örgütü
UNIIMOG	United Nations Iran-Iraq Military Observer Group
UNIKOM	United Nations Iraq-Kuwait Observation Mission
USD	Amerika Birleşik Devletleri Para Birimi

ÖNSÖZ

Günümüz küresel dünyasında Entegrasyon kavramı, önemini artırarak devam etmektedir. Birçok devlet birleşmeyi adeta zorunluluk olarak görmektedir. Birleşmenin getireceği kazanımlardan yararlanmak, birçok devletin rüyasını süslemektedir. İşte bu noktada Türkiye, entegrasyonun bir parçası olmak isteyen diğer devletler gibi AB bütünleşmesinin kazanımlarından yararlanmak için yaklaşık yarım asır önce AB'nin kapısını çalmıştır. Bu yarım asırlık macera inişli çıkışlı bir yol izleyerek günümüze kadar gelmiştir. Henüz neticelenmemiş bu macerada AB'ye bütünleşme sağlandığı takdirde Türkiye'nin ciddi kazanımlar elde edeceği tartışılmıştır. Fakat Türkiye'nin AB'ye neler kazandıracacağı üzerinde pek durulmamıştır. Türkiye AB'ye entegre olduğu zaman ciddi kazanımlar elde edeceği doğrudur. Fakat şurası da unutulmamalıdır ki, Türkiye sahip olduğu varidatlarla AB'ye ciddi kazanımlar elde ettirecektir. Bu çalışma ile Küresel Güç olma yolundaki AB'nin küresel gücüne muhtemel üyelikle Türkiye'nin olumlu etkisi anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayı sonuçlandırmamda görüşleriyle katkıda bulunan değerli hocam Yrd.Doç.Dr.Uğur Özgöker'e teşekkürü bir borç bilmekteyim. Bu çalışmanın tüm ilgililere yararlı olması temennisiyle.

İstanbul, 2010

AbdulKerim BEDİR

İsim ve Soyadı : AbdulKerim Bedir
Programı : Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Uğur Özgöker
Tez Tarihi Ve Türü : Yüksek Lisans-Ocak 2010
Anahtar Kelimeler : Küreselleşme, Türkiye'nin Katkısı

ÖZET

KÜRESEL GÜÇ HEDEFİNDEKİ AB'YE TÜRKİYE'NİN MUHTEMEL KATKILARI

Avrupa Birliği dünya üzerindeki en önemli bütünleşme örneklerinden birisidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın küresel güç olarak ortaya çıkması, Avrupa Birliği'nin dünya siyasetindeki etkisini azaltmıştır. Şimdilerde ise AB, gelinen son nokta itibariyle ekonomik dev, siyasi ve askeri cüce olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışmayla Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin AB'nin ekonomik, siyasi ve askeri gücüne katkıları anlatılmaya çalışılmıştır. Türkiye mevcut askeri ve siyasi potansiyeliyle, muhtemel üyelikle birlikte AB'nin bu konudaki eksikliklerini giderecektir.

Name and Surname : AbdulKerim Bedir
Program : International Relations and Globalization
Supervisor : Asst.Prof.Dr.Uğur Özgöker
Degree Awarded and Date : Masters Degree - January 2010
Keywords : Globalization, Benefits of Turkey's EU membership

ABSTRACT

POSSIBLE CONTRIBUTIONS OF TURKEY TO EUROPEAN UNION, RISING AS A GLOBAL POWER

European Union is one of the most impressive unionization examples in the world. The raise of United States as the global world power after the World War 2nd, had limited the effectiveness of European Union in World politics. However, nowadays EU has come up to be economically a world power indeed, but not yet in military or political scenes. In this study, the aim is to find out the benefits of EU economical, political and military power from accession of Turkey. The high potentials of Turkey military and politics would support EU in this view by this possible membership.

1. GİRİŞ

Dünyanın küçük bir köy halini aldığı 21. yüzyıl dünyasında entegrasyon kavramı önemini artırarak, varlığını sürdürmektedir. S.S.C.B.'nin dağılmasıyla birlikte mutlak Amerikan üstünlüğü dünya siyasetinde kendini hissettirmiştir. 19. ve 20. yüzyılın ortalarına kadar dünya siyasetinde aktör konumunda olan Avrupa, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu üstünlüğünü ABD'ye kaptırmıştır.

Günümüz dünya konjonktüründe ABD'nin üstünlüğü olmakla beraber yeni küresel güçler kendisini yavaş yavaş hissettirmektedir. Uzakdoğu'nun parlayan yıldızı Çin, sahip olduğu nüfus potansiyeli, askeri gücü ve yakaladığı müthiş büyüme oranıyla önemli bir küresel aktör olma yolunda yürümektedir. Yine Hindistan son yıllarda yakaladığı istikrarla ülkeye önemli ölçüde yatırım çekmeyi başarmıştır. Bugün Hindistan dünyanın büyük şirketlerinin ilgisini çekecek cazip imkânlarla sahiptir. Ekonomisinde yakaladığı istikrar ve bunun paralelinde gelen hızlı büyüme oranıyla, sahip olduğu nükleer silahlarıyla ve önemli nüfus potansiyeliyle dünya siyasetinde gitgide ağırlık kazanmaktadır.

Entegrasyon kavramı günümüzde önemini giderek artırmaktadır. Küreselleşen dünyada bütünleşmenin avantajları kendini ciddi manada hissettirmektedir. Bütünleşmenin dışında kalan devletlerin büyük bir çoğunluğu dünyadaki rekabete ayak uyduramayacak ve güç odaklarının denetimindeki bir dünyada yaşamaları oldukça zor olacaktır. Sınırların ortadan kalktığı ve dünyanın küçük bir köy halini aldığı günümüzde bütünleşme kavramı kendini ciddi manada hissettirmektedir. Değişen dünya şartlarıyla birlikte Türkiye de yalnızlıktan kurtulmak ve çevresindeki gelişmelere ayak uydurmak için yaklaşık yarım asırdır, bir bütünleşmenin parçası olma yolunda AB'nin kapısını aşındırmaktadır.

Bugün dünyada üç önemli bloklama yaşanmaktadır. Bunlardan birincisi Kuzey Amerika'da NAFTA, diğeri Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinin oluşturduğu Asya Pasifik Ekonomik İşbirliğidir ve bir diğeri ise Avrupa Kıtasının büyük bir kısmına

yayılan Avrupa Birliğidir. Dünya günümüzde çok hızlı değişiklikler yaşamaktadır. En önemli Küresel Aktör olan ABD'nin gelecekte tek başına olmayacağı ve yanına yeni küresel aktörlerin geleceği aşikârdır.

Avrupa'yı yeniden inşa yolunda atılan en önemli adımlardan biri sayılan AB, aşağı yukarı yarım asrı bulan yolculuğunda gümrük duvarlarını indirerek, sınırları kaldırarak, tek para sistemine geçerek, ekonomik ve sosyal açıdan büyük bir uluslararası küresel aktör konumuna gelmiştir.

Yarım asra yaklaşan AB'ye üye olma hikâyesi inişli çıkışlı bir serüvenle günümüze kadar gelmiştir. Uzun ve ince bir yol olarak tanımlanan bu serüvende Türkiye şu ana kadar mutlu sona ulaşamamıştır.

Aslında Türkiye, bütünleşen dünyada kendine yer bulma sorunu en sıcak biçimde yaşayan ülkelerden biridir. Türkiye jeopolitik konumu itibariyle oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Doğu ile Batı arasında köprü konumunda olması, çok önemli Boğazlara sahip olması, zengin güney ile fakir kuzey arasında tampon bölge olması, dünyanın en hassas bölgelerinden Orta Doğu, Kafkasya ve Balkanlar üçgeninde kavşak konumda olması gibi nedenler aslında Türkiye'nin bütünleşmesini zaruri kılmaktadır. Böyle bir jeopolitik konuma sahip fakat dış dünya ile entegre olamamış bir ülkenin dış siyasette sözünün dinlenmesi söz konusu olmaz. Bunun için Türkiye kendisine yön olarak AB'yi benimsemiş ve bütünleşmiş AB içerisinde yer almak için ciddi uğraşlar vermektedir. Türkiye son yıllarda AB'ye uyum çerçevesinde ciddi reformlara imza atmıştır. Bu reformlar AB tarafından takdirle karşılanmakla birlikte, üyelik açısından şu ana kadar yeterli görülmemektedir. Bu durum Türkiye'de kamuoyu tarafından iyi karşılanmamakla birlikte, AB'nin Türkiye'ye çifte standart uyguladığı kanısının dillendirilmesine neden olmuştur.

Bugün AB içerisinde Türkiye'nin üyeliğini isteyen devletler olduğu gibi AB'nin ağır topu konumunda olan bazı devletler Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmaktadır. AB içerisinde Türkiye'nin AB'ye üye olmasını isteyen devletler Türkiye'nin birliğe hareket getireceğine inanırken, Türkiye'nin AB'ye üye olmasını istemeyen bazı üyeler ise Türkiye'nin nüfusun birlik içerisindeki dengeleri

değiştireceğini düşünmektedirler. İkinci görüşü seslendiren birliğin bazı güçlü ülkeleri, Türkiye'nin aşması gereken en önemli merhale konumundadırlar. Gerçekçi bir görüş belirtirsek, Türkiye'nin üyeliği bir bakıma bu ülkelere bağlıdır.

Esas itibariyle Türkiye'nin mevcut potansiyelleri(Askeri, Ekonomik vb.)AB açısından iyi değerlendirilirse ciddi avantajlara dönüşebilir. Bugün 21.yüzyıl küresel dünyasında Avrupa Birliğinin ağırlığı yeterince hissedilmemektedir. Bir devletin veya bir birliğin ekonomik dev olması bazen tek başına uluslararası konjunktürde söz sahibi olacağı anlamına gelmez. Ekonomik gücün yanı sıra siyasi ve askeri gücün de ekonomik gücü desteklemesi gerekmektedir. Diğer türlü uluslararası konjunktürde ilgili devlet veya birliğin sözünün dinlenmesi olağan dahilinde değildir.

Dünya konjunktüründe ekonomik dev siyasi cüce olarak tanımlanan AB, şüphesiz ki Türkiye'nin üyeliği ile bu tabuyu ciddi anlamda yıkacaktır. Türkiye'nin sahip olduğu genç nüfus potansiyeli, jeopolitik konumu, askeri gücü ve Müslüman kimliği Avrupa Birliği'ne pozitif katkı yapacaktır. Türkiye AB'ye girdiği zaman medeniyetler çatışması tezi çürütülmüş olup, AB hakkındaki "Hıristiyan Kulübü" olduğu iddiası geçerliliğini yitirecektir.

Rönesans ve Aydınlanmadan sonra Avrupa tarihinde en önemli gelişme olarak gösterilen AB entegrasyonu, dünya siyasetinde ağır bir konuma gelmek, canlılığını ve devamlılığını devam ettirmek istiyor ise mutlak suretle açılım yapmak zorunluluğundadır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yönünü Batı'ya çevirmiş Türkiye'nin AB'ye entegre olmasıyla, gerek Türkiye gerekse AB ciddi kazanımlar elde edeceği muhakkaktır. Fakat Türkiye için AB olmazsa olmaz türü düşüncelere sahip olmak pek de doğru olmasa gerek. Türkiye için AB yalnızca bir tercihtir. Girildiği takdirde yararlı olmasına inanılan bir tercihtir. Günümüz uluslararası konjunktüründe devletlerin bir birlerine destek olmaları oldukça önem arz etmektedir. Tek başına sözüne pek itibar edilmeyen ülkeler bir birliğin parçası olarak sözü dinlenen bir ülke konumuna gelmektedirler. Birliğin gücü ülkenin gücüne güç katmaktadır.

Türkiye'yi AB'ye girdiği takdirde yalnızca AB'nin kazanımlarından yararlanan hiçbir katma değer katmayan ülkeymiş gibi algılamak oldukça yanlıştır. Türkiye'nin Birliğe girmesiyle çok ciddi kazanımlar elde edeceği doğrudur fakat aynı şekilde AB'nin de Türkiye'den ciddi kazanımlar elde edeceği muhakkaktır. Bu bağlamda bu çalışmada; Küresel güç olma yolundaki AB'nin Küresel gücüne muhtemel üyelikle birlikte Türkiye'nin olumlu katkısı incelenmiştir. .

Çalışmamı üç kısımda inceledim. Çalışmamın birinci bölümünde küreselleşme ve güç kavramının tanımını yaptım. Küreselleşme ve Güç kavramının tanımı çalışmamın tam anlamıyla anlaşılması için önem arz etmektedir. Çalışmamın ikinci bölümünde Avrupa Birliğinin Küresel güç olmak isteğini ve mevcut Küresel aktörleri ve inceledim. Yine önemli güç etmenlerinden olan enerji meselesini inceledim. Yine birliğin askeri ve ekonomik gücüne değindim.

Çalışmamın son bölümünde ise Türkiye'nin AB'ye girme konusundaki kararlılığını ve bütünleşmiş AB içerisinde Türkiye'nin yeri ve Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin AB'ye neler kazandıracaklarını inceledim. Çalışmamın bu bölümünde Türkiye'nin AB'ye üye olmasının AB açısından bir yıkım olmayacağını, tam aksine küresel aktör olma yolunda bazı eksikliklerini Türkiye ile giderebileceğini anlatmaya çalıştım. Bilimin rehberliğinde bilimsel metotlardan azami derecede yararlanmak suretiyle Türkiye'nin AB'ye neler katacağını izah etmeye çalıştım.

2.KÜRESELLEŞME VE GÜCÜN TANIMI

2.1Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme kavramını açıklamaya yönelik birçok tanım bulunmaktadır. Tanımların ortak özelliği ortak bir tanım üzerinde anlaşmaya varamamalarıdır. Bu da doğaldır, nitekim küreselleşmeyi açıklamada yararlanılan dünya görüşleri, bakış açıları ve ideolojiler değiştikçe tanımın içeriği de değişecektir.¹

Küreselleşme sözlük anlamı olarak bir kültür, uygulama, olay veya metanın dünyanın her yerine yayılması anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda, dünyanın küçük bir köy şeklini aldığı günümüz dünyasında, uluslar, toplumlar ve yerel gruplar arası karşılıklı ilişkilerin ve etkileşimlerin genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması söz konusudur.

Daha teknik bir yaklaşımla ile küreselleşme iş gücünün, sermayenin, teknolojinin ve mal ile hizmet piyasalarının uluslararası nitelik kazanması şeklinde tanımlanabilir. Stiglitz, küreselleşmeyi “Ülkelerin ve dünya haklarının bütünleşmesidir, ulaşım ve iletişim maliyetlerini inanılmaz ölçüde azaltacağı için ortaya konulmuştur; ayrıca mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve (daha az ölçüde) insanların sınırları aşmasının önündeki yapay engellerin kaldırılması demektir.²

---

¹ Oğul Zengingönül, **Küreselleşme Yoksulluk Gelişmişlik ve iş gücü piyasaları Ekseninde**, 2.Baskı, İzmir: Fakülteler Kitapevi, 2007, s.5.

² Joseph.E.Stiglitz, **Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı**, A.Taşçıoğlu ve D.Vural, (çev.), İstanbul :Plan B Yayıncılık , 2002,s.31.

Dünyanın herhangi bir noktasındaki yaşantıyı etkileyen bir olayın, dünyanın bir başka noktasında kendini tekrar etmesi arasındaki zaman diliminin daralması anlamında da kullanılan küreselleşmenin boyutları dikkate alındığında ise;

- *ekonomik,
- *siyasi,
- *sosyal,
- *ortak ekolojik sorunlar,
- *teknoloji ve iletişim,
- *kültürel değerler kurumların

Ayırt edici özellikler olarak ön plana çıktığı, görülmektedir. Bu çerçevede, küreselleşme, ekonomik boyutunun yanı sıra, teknolojik, siyasi, sosyal ve kültürel boyutları olan ve insan hayatının tamamını içeren dinamik bir olgu olarak da değerlendirilebilir. Buna göre, genel olarak kategorik bir ayrıma tabi tutulacak olursak, küreselleşme;

- * ekonomik,
- * siyasi-politik,
- * sosyo-kültürel

Olmak üzere yaşamın üç farklı alanında etkili olmaktadır.³

Küreselleşmeyi, dünyanın çeşitli bölgelerindeki mal, hizmet, faktör ve finans piyasalarının, benzer kural ve düzenlemelere sahip olması ve tek bir piyasa gibi faaliyet göstermesi olarak tanımlayabiliriz. Küreselleşme hareketleriyle birlikte, dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı kural ve düzenlemelere sahip olan piyasalar, mevcut kurallarını ortadan kaldırarak, piyasalarını serbestleştirerek (de-regülasyon), diğer piyasalara

---

³ Nevzat Saygılıoğlu, Mehmet Hüseyin Bilgin ve Selçuk Arı, **Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'nin Dünyadaki Yeri**, İstanbul: Harman Ofset Basım ve Yayıncılık Ltd.şti: Eylül 2005, s.6-7.

benzer kurallarla yeniden düzenlerler (re-regülasyon). Böylece dünyadaki piyasalar benzer kurallarla düzenlendiği için, farklı piyasaların aktörleri (alıcı ve satıcıları) de rahatça tüm piyasalarda faaliyet gösterebilirler. Küreselleşme ile birlikte, piyasalar arasındaki sınırlarda kalkmıştır diyebiliriz.⁴

Serbestleşme hareketleri beraberinde rekabet ortamını da getirmektedir. Çünkü piyasaların sınırlarının kalkmasıyla, tüm piyasaların aktörleri, birbirlerine rakip hale gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, yerel piyasadaki aktörler, artık sadece birbirleriyle değil, sektörlerindeki tüm yabancı aktörlerle de rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Örneğin İngiltere, Almanya, Türkiye ya da Amerika'daki bir finans kurumu, benzer ve serbest düzenlemeler olduğu için diğer piyasalara da çok rahatlıkla girip, kendi piyasasındaki gibi faaliyet gösteren birkaç firmayla rekabet ederken, küreselleşmeyle, diğer ulusal piyasaların firmalarıyla da yani çok sayıda yabancı firmayla da rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Bu da doğal olarak, firmaların rekabet gücünü artırması ihtiyacını da beraberinde getirecektir.⁵

Giddens göre; küreselleşme nasıl anlaşılacağı, yeni bir kavram olup olmadığı ve yol açacağı sonuçların neler olabileceği gibi pek çok yönüyle sorgulanan bir kavramdır.

Küreselleşmeyle birlikte sınırlar ortadan kalkmış dünya bir köy konumuna geçmiştir. Günümüzde internet teknolojisi sayesinde bilgiye ulaşım masrafı neredeyse sıfıra yaklaşmıştır. İnsanlar teknoloji sayesinde kendi ülkesindeki pahalı malı almak yerine artık yurtdışından ucuz ve kaliteli malı alma yoluna gitmişlerdir.

Küreselleşme basitçe, iş gücünün, sermayenin, teknolojinin, mal ve hizmet piyasalarının uluslararası nitelik kazanması şeklinde tanımlanabilir. Bugüne kadar, daha çok ticaretin ve para hareketlerinin önündeki azaltılmasını içeren ekonomik boyutuyla ön plana çıkan küreselleşme artık politik, sosyal ve değer yargıları kültürel boyutlarıyla da gündeme gelmektedir. Bu çerçevede de küreselleşme ulusal ekonomik, politik, kültürel yapının bir dizi ulus ötesi değişik gelişme ile koalisyonu olarak tanımlanabilir. Küreselleşme değişik boyutlarıyla gündemi belirlemeye devam etse de küreselleşmenin

---

⁴ Serhan Oksay, **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, Kasım 2006,s.16.

⁵ Oksay, s.16-17.

dinamiğini oluşturan ana öğelerinin, mal ve hizmet piyasalarının serbestleşmesi ile finansal serbestleşme ve teknolojik gelişmeler olduğu görülmektedir.⁶

Ekonomik olsun ya da olmasın uzakta meydana gelen olaylar bizleri önceki dönemlere göre daha doğrudan ve anında etkilemektedir. Öte yandan bireyler olarak aldığımız kararlar etkileri bakımından küresel etkiye sahiptir. Örneğin sağlık amacıyla bireylerin uyguladıkları diyetler belki de dünyanın öteki ucunda geçimini gıda üreticisi olarak temin eden insanları etkilemektedir. Küreselleşmeden sanki bir doğa gücüyümüş gibi bahsedilmekle beraber asla böyle bir şey söz konusu değildir. Devletler, iş çevreleri ve sosyal gruplar küreselleşmenin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Özetle küreselleşme, politik ve ekonomik etkilerin birleşmesinden doğan bir dizi karmaşık süreçten oluşmaktadır.⁷

Giddens bir başka araştırmasında da bu konuya şöyle değinmektedir:

Dünya kapitalist ekonomisini küreselleşmenin sadece bir boyutu olarak görüyorum, ulus devlet sistemi ise ikinci boyuttur. Bu iki boyut birçok yönden bağlantılıysa da hiç biri tek başına diğerinin açısından açıklanamaz. Üçüncü boyut dünya askeri düzenidir. Dördüncü boyut ise endüstriyel gelişme ve iş gücünün uluslararası ayrımlaşmasıdır. İşgücü küreselleşmenin bir boyutunu oluşturan dünya kapitalist sistemi içinde sınıf ilişkileri içinde emtialaştırılmış bir rol oynar; bu rol iş gücünü üretim sisteminin kontrolünden de uzaklaştırmıştır. Modern endüstri kendine özgü bir şekilde işgücünün ayrımlaşmasına dayanmaktadır. Bu ayrımlaşma sadece işin niteliği açısından değil bölgesel özelleşme kapsamında endüstriyel ayrımlaşma vasıf ayrımlaşması ve hammaddenin üretiminde ki ayrımlaşmayı da kapsamaktadır. Bu noktada şunu da söyleyebiliriz ki ikinci dünya savaşından bugüne iş gücünün ayrımlaşmasında küresel bağımlılığın gelişmesi önemli bir faktördür. Bu durum üretimin dünya çapındaki dağılımında değişikliklere neden olurken gelişmiş ülkelerdeki bazı bölgelerin endüstrileşmeden uzaklaşmasına ve üçüncü dünyada da yeni endüstrileşen ülkeler oluşmasına yol açmıştır. Aynı zamanda özellikle aralarında yüksek oranlı endüstrileşen ülkeler olmak üzere birçok ülkenin içsel ekonomik hegemonyasını

---

⁶ Oksay, **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, s.17.

⁷ Anthony Giddens, **Üçüncü yol**, İstanbul: Birey yayıncılık, 2000, s.40 -45.

sona erdirmiştir. Kapitalist ülkelerin ekonomilerini daha önceki gibi kolaylıkla idare edebilmesi küresel ekonomik birbirine bağımlılık olgusu yüzünden artık eskisi kadar kolay değildir.⁸

Son olarak var olan yönetim stratejilerinin ekonomi politikaları söz konusu olduğunda keyfiyetten kurula doğru bir kayışı olduğunu meşru siyasi ekonomik ve endüstriyel eylemleri birbirinden ayıran sınırların yeniden çizildiğini ve çeşitli alanlarda karar verme mekanizmalarının parçalandığını ve yetki devrini içeren apolitikleştirme kavramı tarafından karakterize edildiğini savunacağım. Para ve emeğin düzenlenmesi gibi devletin temel eylemleri anlamında 1980'lerin ortalarından beri apolitikleştirilmiş yönetim formları yönünde ciddi bir tercih görülüyor. Apolitikleştirme olarak anlamını bulan “küreselleşme dili” karar vermenin politik yönünü ortadan kaldırarak ve böylece politika uygulamalarının etkinliğini artırarak devlet yöneticilerinin küresel sistemdeki değişimlerde faydalanabilmelerini sağladı.

Kısaca post-modernist ideolojinin küreselleşme ve apolitikleştirmenin beraberinde getirdiği stratejiler ne bizim için yeniler ne de kurulu iktidar odaklarının sonunu simgeliyorlar.⁹

Columbia üniversitesinin ve ABD'nin önde gelen ekonomi bilimcilerinden Stiglitz de küreselleşmeyle ilgili uçları belli olan net bir tanım getirmiştir. Nedir aynı zamanda hem bu kadar iftiraya hem de bu kadar övgüye maruz kalan küreselleşme meselesi. Temelde ülkelerin ve dünya haklarının bütünleşmesidir, ulaşım ise iletişim maliyetlerini inanılmaz ölçüde azaltacağı için ortaya konmuştur, ayrıca mallar hizmetler sermaye bilgi ve insanların sınırları aşmasının önündeki yapay engellerin kaldırılması demektir.¹⁰

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (UÇO) küreselleşme tanımına baktığımız zaman şu tanım karşımıza çıkmaktadır. “Ana teması altındaki düşüncenin ekonomilerin ve toplumların süre giden bir şekilde entegre olduğu bir süre olarak değerlendirmektedir. Küreselleşme; yeni teknolojiler, yeni ekonomik ilişkiler,

---

⁸ Zengingönül, s.7.

⁹ Peter Burnham, **Küreselleşme, Apolitikleştirme ve 'modern' Ekonomi yönetimi**, sayı 9, Ankara: praksis, 2003, s.164-165.

⁷ Stiglitz, s.31.

aralarında hükümetler, uluslararası örgütler, işletmeler, işgücü ve sivil toplum kuruluşlarının da (STK) bulunduğu ulusal ve uluslararası çok geniş bir politika yelpazesi tarafından yönlendirilmektedir.

Ulusal literatürde küreselleşmeye ağırlıklı olarak ekonomik açıdan yaklaşan bir tanıma göre küreselleşme; uluslararasılaşma sürecinin tamamlanıp bölgesel olmayan tüm üretim dokularının üretim ve tüketimin dünya ölçeğinde planlandığı serbest rekabet ve piyasa düzeninin uluslararası kuruluşlarca denetlendiği kuralların uluslar üstü anlayışla çalıştığı bir sistemdir.¹¹

Aslında Küreselleşme; yerel ulusal ve bölgesel bir düzlem üzerine oturtulabilmektedir. Düzlemin sonuna yerel ve /veya ulus düzenlenen sosyal ve ekonomik ilişkiler ve ağlar oturtulabilir. Düzenlemenin diğer ucunda ise geniş bir alanda hareket eden bölgesel ve küresel etkileşimlerden etkilenen ekonomik ve sosyal ilişkiler bulunmaktadır.

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak küreselleşme ile ilgili bütüncül bir tanıma ulaşma denemesinde bulunursak geniş anlamda küreselleşme; dünyada mevcut uluslararası, ulusal bölgesel ve yerel katmanlara ait siyasi, ekonomik, sosyal, ekolojik, kültürel ve hatta coğrafik sistemlerin birbirlerinden farkındalıklarını gün geçtikçe artmasıyla geçişenliklerin ve birbirlerini etkileme güçlerinin de arttığı ve dünya çapında bir farkındalık ve küreye ait olumlu veya olumsuz gelişmelere bilinçli veya tepkisel cevap verme kültürünün oluşturduğu, gelişen bir süreçtir.¹²

2.1.1 Küreselleşmenin Gelişimi

Gelecek bilimci Alvin Toffler ,tarih boyunca görülen önemli dönüm noktalarından bahsederken, ana hatlarıyla iki önemli dönüşümün gerçekleştiğini ve üçüncü dönemin fiilen yaşanmakta olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre, toplumsal gelişimin ilk dönüm noktası tarımın ortaya çıkması, ikincisi ise sanayi devrimidir. Bunları tarihin belli bir anında olup bitmiş iki ayrı olay olarak değil, belirli

---

¹¹ Erol Kutlu, "Küreselleşme ve Etkileri", *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt 14, sayı 1-2, 1998, s. 364.

¹² Zengingönül, s.21.

hıza sahip bir değişiklik dalgası olarak görmek daha doğru olur.17.yüzyılın sonlarından itibaren, birinci dalga hızını henüz kaybetmemişken, Avrupa’da ikinci büyük değişiklikler dalgasına yol açan sanayi devrimi başlamıştır. Sanayileşme adı verilen bu süreç ülkeden ülkeye, kıtadan kıtaya çok daha çabuk yayılmıştır. Böylece, farklı hızlara sahip iki büyük değişiklik süreci aynı anda dünyayı kuşatmaya devam etmiştir. Birinci dalga, birkaç küçük topluluk dışında hemen hemen durulmuştur. Son iki yüzyıldır Avrupa, Kuzey Amerika ve dünyanın birkaç yerinde daha hayatta köklü değişiklikler yapan ikinci dalga yayılmaya devam etmektedir. Birçok tarım ülkesi süratle çelik üretme tesisleri otomobil fabrikası dokuma fabrikaları demir yolu kurma çabası içine girmişlerdir. Dünyanın birçok yerinde ikinci dalganın gücü devam etmektedir.¹³

Bu etki devam ederken, çok daha başka ve önemli bir süreç ortaya çıkmış ve yayılmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarda sanayileşme dalgası en üst noktasına vardığında, tam olarak ne olduğu anlaşılamayan ancak her şeyi etkisi altına alan bir “üçüncü dalga” başlamıştır. Üçüncü dalga, 1950’li yılların ortalarında ABD’de güç toplanmaya başlamış, daha sonra farklı hızlarda diğer sanayileşmiş ülkelerin birçoğuna yayılmıştır.¹⁴

Gülten Kazgan da küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını, ilk basamağın Rönesans’daki coğrafi keşiflere dayandığını, ikinci basamağın Birinci Sanayi Devrimi’nden üçüncü basamağının da İkinci Sanayi Devrimi’nden geçtiğini öne sürmüştür.¹⁵

Yeni Dünya Düzeninde yirmi beş civarında ileri derecede sanayileşmiş ve bilgi çağına girmiş ülke ‘merkez’ oluşturmuş; geri kalan ülkeler, söz konusu merkezin ‘çevre’sinde ona tabi olarak hareket etmektedirler. Merkezin, dünyayı etkilemesi şu özelliklere bağlı olarak değişmektedir.

* Yeni buluşlar ve teknolojiyi değiştirme gücü,

---

¹³ Oksay, **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, s.17-18.

¹⁴ H.B.Akın, “Yeni Ekonomi Nedir? 2000 Yılına Doğru Bilgi Toplumu Üzerine Genel Değerlendirme ve Bilgi Ekonomisinin Özellikleri” **Verimlilik Dergisi**, cilt 1,1999, s.13.

¹⁵ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yeni Ekonomik Düzen**, 2.Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Nisan 2002, s.28.

- * Haberleşme, düşünce kalıpları oluşturma ve pazarlamada etkinlik,
- * Finans gücü, araçları ve kurumlarda etkinlik,
- * Uluslararası kurumlarda etkinlik,
- * Artan tekel gücü ve destekleyici ulus –devletler.

Peter Druker, yenedünya ekonomisinin başlıca özelliklerini şöyle sıralamaktadır.

- Ulusal devletlerin iç ekonomilerini büyük ölçüde kontrol eden uluslararası ekonomi artık egemen duruma geçmiştir,
- Uluslararası ekonomiyi biçimlendiren başlıca mal ve hizmet ticaretinden çok para akışıdır,
- Uluslararası ekonomide geleneksel üretim faktörlerinin yerini yönetim almıştır,
- Uluslararası ekonomideki amaç kâr maksimizasyonu değil Pazar maksimizasyonudur, ticaret yatırımın fonksiyonu haline gelmiştir,
- Uluslararası ekonomide dört birim birden, etkili ekonomik politikalar üretmektedir: Ulusal devlet bunlardan sadece biridir, ikinci birim bölgedir(AT), üçüncü birim bağımsız dünya para kredi ve yatırım akımlarıdır, bu birimi düzenleyen bilgi ve iletişim teknolojileridir. Son birim ise uluslararası yatırımcı ya da girişimcilerdir
- Ekonomi politikası karşılıklılık anlamına gelmektedir,
- Çevre de artık ulusal sınırlar tanımamaktadır,
- Uluslararası dünya ekonomisi bir gerçeklik olduğu halde kendisi için gerekli olan kurum ve hukuktan yoksundur,

David Held “Küresel Dönüşümler” adlı çalışmasında küreselleşmenin dört değişik dönüşüm ile karakterize edilebileceğini öne sürmektedir.

- Sosyal politik ve ekonomik aktivitelerin siyasi sınırlar bölgeler ve kıtalar arasında yayılması
- Birbirine bağımlılığın ve ticaret finans yatırım göç kültür vs. akımlarının yoğunlaşması
- Ulaştırma ve iletişim alanlarında dünya çapındaki gelişmelerle birlikte fikirlerin bilginin sermayenin malların ve insanların yayılmasının hızlanması
- Yukarıda sayılan küresel etkileşimler sonucu dünyanın herhangi bir yerinde olan bir olayın dünyanın başka yerlerinde de etki göstererek küresel bir olgu haline gelmesi.

Samir Amin'e göre ise küreselleşme olgusu beş nedene dayanmaktadır. İlk olarak teknolojik üstünlüğe sahip tekeller dünya iş bölümünü kontrol etmektedir, ikinci olarak sanayiler gelişmek için küreselleşmiş finansal sermayeye tabidir, üçüncü olarak iletişim araçlarının gelişimiyle paralel iletişim olanakları çok gelişmiştir, dördüncü olarak stratejik hammaddeler merkez güçler tarafından kontrol edilmektedir ve son olarak kitle imha silahları da aynı merkezi güçlerin yönetimi altındadır.¹⁶

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi küreselleşme, çok boyutlu ve yaşamın her alanına değişim getiren bir süreçtir. Nitekim Dornbusch da küreselleşmeyi sürekli değişime bağlı olarak çelişkilerden oluşan güçlü bir olgu olarak açıklamaktadır.

Küreselleşme, çoğu düşünürün öne sürdüğü gibi 1980'li yıllardan itibaren ortaya çıkmamış, aslında ilk kez 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi devrimiyle başlamış, savaşlar ve krizler gibi bazı ara dönemler hariç günümüze kadar artarak gelmiştir. Bu dönemde, temelini A.Smith'in ve D.Ricardo'nun attığı 'Klasik İktisat' teorisi, Avrupa ekonomisini etkisi altına almış, dış ticarete serbest politikalar uygulanmaya başlanmıştır. 18.yüzyıldan itibaren, özellikle Avrupa'da etkili olan merkantilist doktrin, mamul madde ithalatını yasaklayıcı yönde uygulanan korumacı politikaları ile sanayi devrimiyle büyük üretim fazlası bulunan Avrupa'nın, özellikle de

---

¹⁶ Burak Gürbüz, "Küreselleşme ve Kalkınma Krizi: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından bir Değerlendirme", **ODTÜ İktisat Kongresi**, Ankara: 19 Eylül 1997, s.3.

İngiltere'nin önünde büyük bir engel oluşturuyordu. Bu süreçte, bir İskoç iktisatçı olan ve Londra'da yaşayan A.Smith'in 'Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler' sloganıyla ortaya attığı "Klasik İktisat" teorisi pek de tesadüf olmasa gerek. Gene bu dönemde, Bessamar metoduyla çelik üretiminin bulunmasıyla, çeliğin ucuz ve seri olarak üretilmesi sağlanmış ve bunun sonucunda da Avrupa'daki demiryolu ağları hızla gelişmiştir. Böylece, küreselleşmenin unsurlarından olan, teknolojik gelişmelerin ve serbestleşmenin bu dönemi etkisi altına alması, dış ticaret piyasasındaki küreselleşmenin bu yıllarda ortaya çıktığının en temel göstergelerindendir.¹⁷

Finansal serbestleşme, yeniden yapılanma ve derinleşme kavramları ile birlikte kullanılmaktadır. Finansal serbestleşme kavramı, finansal reform kavramı olarak da kullanılmaktadır. Finansal reform süreci, finansal piyasalardaki piyasaların bozulması nedeniyle, gelişmekte olan ülke hükümetlerinin geçmiştekinden daha serbest bir finans piyasasına izin vermesidir. Aslında, finansal piyasalardaki bozulmalar, devletin kendi finansal ihtiyaçlarına hizmet için finansal kurumları kullanmasının sonucudur.¹⁸

Finansal piyasaların ileri düzeylerde serbestleşmesi ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerinin kaldırılması, ulusal ekonomileri ile uluslararası finans piyasaları arasındaki bağımlılıkları güçlendirmiş ve ülkelerin makro ekonomik politika araçlarını dış piyasaları dikkate almaksızın kullanma olanaklarını kısıtlamıştır.¹⁹

Günümüzde uluslararası ticaret, siyasi sınırları dikkate almaksızın, eşyanın arz ve talep zinciri içerisinde sürekli dolaşımını esas alarak geliştirmektedir. Dünya genelindeki tarife indirimiyle bölgesel ekonomik entegrasyon modellerinin uygulanması sonucunda uluslararası eşya sevkiyatının hacmi çarpıcı şekilde artmıştır. Uluslararası ticarete amaçlanan serbestliğe ulaşılması ise sadece tarife engellerinin kaldırılmasını değil; aynı zamanda tarife dışı engeller sayılan fiziki, mali ve teknik engellerin de kaldırılmasını gerektirmiştir. Ayrıca teknolojik ilerlemeler sonunda elektronik ticaret, elektronik bilgi değişimi ve bilgi teknolojisi kavramları da uluslararası ticaretin temel unsurları haline gelmeye başlamıştır. Tüm bu değişkenler, özel sektör yanında devlet

---

¹⁷ Oksay, **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, s.22-23.

¹⁸ R.Dornbusch, **Policy making in the Open Economy**, Oxford University Press,1993,s.50.

¹⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, **Uzun Vadeli Strateji Ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, Ankara, Haziran 2000, s.2.

politikalarının da yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğunun doğurmuş, kamu sektörünün hedeflerinin yeniden tamamlanmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinin önemli etkilerinden biri, ulus-devletin geleneksel işlevleri üzerinde cereyan etmektedir. Bu çerçevede, ekonomik açıdan küreselleşmede, ekonomi alanında faaliyet gösteren kuruluşları ve özellikle dış ticaret faaliyetlerini yönlendiren kamu sektörünü değişime zorlayan üç temel güç göze çarpmaktadır. Bunlar

*dünya genelinde ticaretin liberalleşmesi ve bölgesel entegrasyon hareketleri,

*teknolojik gelişmeler,

*devletin ekonomik performansının yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğu biçiminde belirtilmiştir.²⁰

Küreselleşmeye bağlı olarak gelişen yeni evrede göz ardı edilmeyecek en önemli faktörlerden biri, kuşkusuz teknolojidir. Teknolojinin hızla gelişmesi, bilgilerin uzun mesafeler boyunca kolay ve hızlı iletilebilmesi dünyanın her köşesindeki tüketicilere, her türlü bilgiye çok hızlı ve kolay ulaşma olanağı vermiş, sonuç olarak tüketici talepleri hızla değişip bilinçli hale gelmiş ve standartlaşmıştır. Küreselleşen talebi karşılayabilmek için sürekli gelişen ve eskiden daha kaliteli, ucuz ve verimli ürünler arz etme zorunluluğu üretimin ve rekabetin küreselleşmesine yol açmıştır. Küreselleşme ve teknoloji arasındaki ilişki incelendiğinde, özellikle bilişim teknolojisi ve telekomünikasyondaki ilerlemelerin küreselleşmeyi önemli ölçüde etkilediği söylenebilir.1860 yılında Atlantik Okyanusu'nun altından çekilen telgraf kabloları sonucu ilk defa kıtalararası haberleşme eş zamanlı kılınarak, Amerika ve Avrupa piyasaları arasında günlük fiyat belirlemeyi olanaklı kılmak yoluyla bir bütünlük sağlamıştı. Daha sonra telefon yoluyla eş zamanlı haberleşme devreye girmiş ve görüşme maliyetleri de alt yapının güçlenmesiyle giderek azalmıştır.²¹

Üretimdeki teknolojik gelişmeler sonucunda, çok uluslu şirketler ortaya çıkmış, üretim süreçlerinin bölünmesi ve şirket faaliyetlerinin küresel nitelik kazanmasını ve aynı zamanda doğrudan yabancı sermaye yatırımları yoluyla, dış ülkelerdeki üretim

---

²⁰ Saygılıoğlu, Bilgin ve Arı, s.7.

²¹ Oksay, **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, s.26-27.

birimlerinin yaygınlaşması yönetim bilimindeki ilerlemelerle hızlanmış, bu şirketlerin, dünyanın uzak bölgelerindeki birçok üretim birimini etkin olarak yönetebilecek yeteneğe sahip olmalarını sağlamıştır.²²

Dünya bir taraftan küreselleşme sürecini yaşarken aynı zamanda ilk bakışta küreselleşmeye ters düşer gibi görünmekle birlikte, gerçekte süreci bölgesel olarak destekleyen bölgeselleşme, bölgesel bütünleşme, birleşme veya entegrasyon hareketleri karşımıza çıkmaktadır. Sözlük anlamı olarak birleşme, bir araya gelme veya parçaların bir bütün içinde toplanmasını ifade etmektedir. Günümüzde değişik kıtalarda birbirine komşu olan ulus devletler uluslararası antlaşmalarla yetkilerini uluslar üstü konumda olan entegrasyonlara aktarmaktadır. Aynı coğrafi bölgede yer alan ülkelerin böyle bir girişimde bulunmasının çeşitli rasyonelleri vardır: Bir kere ulaştırma giderlerinden tasarruf ederler, bu gider, en yakın ülkeye en düşüktür. Dolayısıyla ihracatçının rekabet gücü bölge dışına oranla daha fazla olur. İkincisi, bölge ülkelerinde tüketim kalıpları ve gelir düzeyleri benzerdir; bu da iç-dış piyasalar için üretim ikilemini kaldırır, üretim ölçeğindeki artışa koşut olarak maliyet düşüşü sağlanmasına olanak verir. Bu nedenlerle özellikle sanayileşmiş ülkelerin mal ve hizmet ticareti ile doğrudan yatırımları en yoğun biçimde kendi bölgelerinde yer almaktadır.²³

Serbestleşmenin ve rekabetin son sürat ilerlediği bir dünyada bölgesel duvarların oluşturulmaya çalışılması, küreselleşme olgusu ile çelişir gibi görünmektedir. Ancak küreselleşen bir dünyada tek başına rekabet etmenin güçlüğünü gören ülkeler, öncelikle kendi aralarında entegrasyonular oluşturarak kendi bölgeleri içinde küreselleşmenin şartlarını hazırlayarak sisteme adapte olmaya hazırlanmakta, gelecekte tek bir sistemin parçasını oluşturacak ortak siyasi, hukuki ve sosyal sistemleri kurmaya çalışmaktadırlar. Ülkeler, bölgesel güç birliği sayesinde dışarıya açılıp yeni teknolojilere ulaşabileceklerini, dışarıyla rekabet edebileceklerini ve böylece daha nitelikli bir ekonomik yapıya sahip olup dünya ekonomisinde daha güçlü duruma

---

²² Devlet Planlama Teşkilatı, **Uzun Vadeli Strateji Ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, Ankara, Haziran 2000, s.1.

²³ Kazgan, s.142-143.

²³ Devlet Planlama Teşkilatı, **Uzun Vadeli Strateji Ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, Ankara, Haziran 2000, s.1.

geçebileceklerini düşünmektedirler buradan da bütünleşmesinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Entegrasyonun en gelişmiş düzeyine örnek olarak Avrupa Birliği verilebilir. Avrupa Birliği, her konuda üye olan tüm ülkelerin benzer kurallarla, düzenlediği bir entegrasyondur. AB'ye üye olan ülkelerle açmış ve üye olan 25 ülkenin finans piyasaları, tek bir finans piyasa gibi işler hale gelmiştir. Böylelikle üye ülkeler güçlerini birleştirip, üye olamayan blok dışında kalan ülkelere karşı rekabet güçlerini artırmayı hedeflemekte ve bunu da başarmaktadır. Dünya genelinde bölgesel entegrasyonların sayısı hızla artarken, dünya ticaretinin gelecekte üç kutuplu bir merkezde gerçekleşmesi kaçınılmaz gibi görünmektedir. Bunlar, Avrupa Birliği'nin yanı sıra (AB), Kuzey Amerika'yı serbest Pazar haline dönüştüren Amerika Serbest Ticaret Alanı (NAFTA) ile Japonya, Çin ve ABD gibi dünya devlerini içinde barındıran Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC) vb.dir.²⁴

Çok uluslu şirketler, uluslararası borç alma ve borç verme konularında kullanılan önemli araçlardır. Çok uluslu şirketler genellikle, daha sonra geri döneceği umidiyle, bağlı şirketleri aracılığıyla sermaye tedarik ederler. Bu süreç, yani çok uluslu şirketlerin bağlı şirketlerine sermaye tedarik etmesi, bir yandan doğrudan sermaye yatırımlarına, kısmen de olsa uluslararası kredi verme işlemlerine alternatif hale getirmekte, diğer yanda da kısa vadeli sermaye akımlarını özendirilmektedir. Kısacası ÇUŞ'lar, finansal serbestleşmeyi teşvik etmekte ve finansal serbestleşme sağlandıkça da ÇUŞ'ların dünyaya yayılımı artmaktadır.²⁵

Ekonomik entegrasyon ve bunun sosyal sonuçlarıyla ilişkilendirilen ilk küreselleşme akımı veya kimi araştırmalarda yer aldığı gibi ilk küresel yüzyıl konusunda akademik literatür içinde belirli bir uzlaşmaya varıldığı görülmekte ve bu dönem için 1800'ler ile (bazı araştırmalar 1820'lerden söz ederken, başkalarından 1870'lere kadar gelmektedir) 1920'ler arasındaki dönem işaret edilmektedir. Klasik

---

²⁴ Oksay, **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, s.31-32.

²⁵ Serhan Oksay, "Çok Uluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi", **Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi**, Sayı 8, Ocak 1998, s. 13.

büyüme okulunun önde gelen akademisyenlerinden Siman Kuznets ve Walt Whitman Rostow araştırmalarında da özellikle 1750 öncesi geleneksel büyüme, 1750 sonrası modern ekonomik büyüme olarak adlandırılırken ilk Küresel Yüzyılın tarihsel dönem olarak desteklendiğinden söz edebiliriz. Bu araştırmaların dikkati çektiğı 1750 sonrası dönemi İngiltere kaynaklı endüstri devrimi ile örtüşmektedir. Tüm dünyayı kapsayan ve etkileyen modern anlamdaki küreselleşme süreci 19.yüzyılda İngiltere'nin kendi çıkarına uygun olarak geliştirdiğı dünya düzeni olarak bilinen Pax Britannica ile ivme kazanmıştır.²⁶

Dünya kapitalizminin son iki yüzyıllık tarihi iki ayrı uzun salınım altında iki adet küreselleşme evresinin gerçekteşmiş olduğunu göstermektedir. Bu evrelerden birincisinin 18. yüzyıl sanayi devriminin teknolojik gelişmelerini takiben kabaca 1870–1914 arasında dünya mal ve finans piyasalarında hükmünü sürdürdüğünü görmekteyiz. Söz konusu yıllara damgasını vuran bu ilk küreselleşme damgasının temel özelliğı para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinde altın standardının norm kabul edilmiş olmasıdır.²⁷

Kısıtlayıcı olmayan göç politikaları ve düşen taşıma maliyetleri ile birlikte uluslararası göç hareketleri patlama göstermiş.²⁸

Bu dönemlerde küreselleşmenin özdeşleştiğı kavramlar arasında 'benzeşme' kavramına da rastlıyoruz. Kavram, çok genel olarak, GOÜ'le GÜ'in sosyo - ekonomik gelişmişlik açısından benzeşen yapılarına bir atıftır. Başlangıçta 'benzerler kulübü' küçüktü. 1820–1870 arasında sadece İngiltere, Belçika ve Kuzeydoğı ABD'den oluşuyordu. Endüstrileşme yaygınlaşınca, Kanada, ABD'nin geri kalan kısmı Hollanda, Almanya, İsviçre, bugünkü Avusturya, bugünkü Çek Cumhuriyeti ve Fransa'ya yayıldı. Bu ekonomiler endüstriyel yapılanma konusunda kendilerini 1870 yılında İngiltere'nin önünde buldular. Burada not edilmesi gerekli nokta; asıl büyük farklılaşmayı ulusal ekonomi çapında verimliliğın değil endüstriyel yapılanmanın yaptığıdır. İşgücü yoksunu Batı ABD ve Kanada bu dönemin sonu itibariyle İngiltere'ye oranla çok daha yüksek gerçek ücret oranına sahipti. Tıpkı işgücü yoksunu Avusturya ve Yeni Zelanda'da olduğu gibi. Hollanda, 1820 yılı itibariyle İngiltere'den çok daha zengin ve gelişmiş bir

---

²⁶ Zengingönül, s.26.

²⁷ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İstanbul : İletişim Yayınları, 2001, s.14.

²⁸ Timothy J. Hatton ve Jeffrey G. Williamson, **The Age of Mass Migration**, Oxford University Pres, 1998, s.2–27.

durumdaydı ve 1870 yılında da verimcilik ve yaşama standardı farklılaşması göreceli olarak daha azdı.²⁹

1870–1914 dönemleri, benzerler kulübüne Avrupalı üyelerin dâhil edildiği başarılı bir küresel dönemdir. Bu dönemde iç Avrupa'nın hemen tüm ülkeleri kulübe katıldılar. Belçika, Hollanda, Fransa, Almanya, İsviçre, İspanya (Portekiz henüz değil), İtalya (güneyi değil), Avusturya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya ve İrlanda. Bu çizginin ötesinde benzerler kulübü yayılamadı. Kişi başı verimliliği ve endüstriyel yapılanma konularında endüstrileşmiş olan ile Rusya, Türkiye ve Mısır haricindeki ülkelerle fark göreceli olarak açılırken, diğer ülkelerle fark 1914 yılında, 1870'e oranla çok daha fazla açıldı.³⁰

1914 yılından itibaren, küreselleşme de yeni bir döneme girildiği gözlenmektedir. Bu dönemde benzerler kulübüne ABD'nin güneyi ve Sovyetler Birliği de katılmıştır. Stalinist endüstrileşme, çok güçlü bir endüstrileşme yapısı ve yapısal bir benzeşme gerçekleşmiş olmasına karşın insan hayatı, sosyal refah ve ekonomik verimlilik pek de iyi olmamıştır.

1930 tarihli Büyük Depresyon sonrasında İngiltere ve Almanya'nın dış ticaretinin % 40 gibi büyük bir bölümünü kaybettikleri görülmüştür. Dünya Ticareti, 1945 tarihli Pax –Americana'nın dünya ticaretinde büyümeyi hedeflemesi ile birlikte yeniden yapılanmıştır. 1950 -73 yılları arasında dünya ticareti yıllık ortalama %9,4'lük bir büyüme gösterirken, aynı dönemde dünyanın yıllık çıktı ortalaması da %5,3 olmuştur. 1973–84 döneminde aynı rakamlar sırasıyla %3,6 ve %2,1 olarak gerçekleşmiştir. 1872–1914 döneminde ise ticaret ortalama % 3,5 büyürken çıktı oranı da ortalama % 3,45 büyümüştür.³¹

1945'den sonra ABD uluslararası alanda süper güç olma özelliğini pekiştirmek için SSCB'ye karşı kendini koruma çabasına girmiştir. Bu çaba NATO çerçevesinde Batı Blok'unu oluştururken karşı cephede de SSCB'nin başını çektiği Varşova Paktı'nın kurulmasını sağlamıştır. Soğuk savaş boyunca askeri kutuplaşmanın

---

²⁹ Zengingönül, s.28.

³⁰ Steve Dawrick ve J. Bradford Delong **Globalization and Convergence Globalization in Historical Perspective Conference of National Bureau of Economic Research**, Santa Barbara, May 4–5, 2001, s.15.

³¹ Paul Hirst ve Graham Thompson, **Globalization in Question**, Polity Press, Cambridge, 1996, s.22.

yanı sıra dünya ticaretinin başlıca unsurları olan pazarların ve hammadde alanlarının paylaşılma mücadelesi de yaşanmıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle ile ikinci küreselleşme süreci kendini göstermeye başlamıştır.³²

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ulusal devletlerin görece bağımsız kalkınma ve ticaret politikaları ile şekillenen 1914–1960 arası döneminden sonra dünya ölçeğinde yeni bir küreselleşme dönemine girildiği görülmektedir. Bu dönemde kabaca 1970’li yıllardan günümüze değin uzanmaktadır.³³

Soğuk savaşın sisteminin simgesi herkesi birbirinden ayıran duvardı. Küreselleşme sisteminin simgesi ise herkesi birleştiren dünya çapında bir ağı³⁴

Japonya, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur, Tayland, Malezya, 1965’den sonra Endonezya ve 1978 den sonra Çin kulübe katılmışlardır. Balkanlarda eski Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan, Doğu Akdeniz’de Yunanistan, Türkiye, İsrail ve Mısır kulüp üyeleri olmuşlardır. Latin Amerika’dan Meksika ve Kolombiya katılmışlardır.1980’den sonra Hindistan sadece ekonomik olarak büyümemiş toplam verimlilik ve Endüstriyel yapılanmada aradaki farkı önemli ölçüde kapatmıştır.³⁵

Küreselleşmenin coğrafik boyutuna bağlı olarak ticaret ve doğrudan yatırım göstergeleriyle desteklenen uluslararasılaştırmanın büyüme sürecine rağmen bugünkü durumda sadece üç boyutlu bir küreselleşmeden (triadizasyon) söz edebiliriz. Ekonomilerin geçişkenliği ve küresel ilişkiler dünyanın en gelişmiş üç bölgesini kapsamaktadır; Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya’yla birlikte Güney Doğu Asya’nın yeni endüstrileşen ülkeleri Afrika’nın hemen bütün ülkeleri Latin Amerika ve Asya’nın birçok bölgesi ve Doğu Avrupa ile eski Sovyetler Birliği ülkelerinin önemli bir bölümü doğrudan yatırım akışı ve dünya ticaretinden aldıkları düşük pay göz önüne alındığında küresel ekonominin dışındadırlar. Ekonomik dışlanmışlık ve kabul görmüşlük kavramının işaret ettiği bugünkü duruma göre “Küresel kapitalist

---

³² Hamit Ersoy ve Lale Ersoy, **Küreselleşen Dünyada Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002, s.35–36.

³³ Yeldan, s.15.

³⁴ Thomas Friedeman, **Lexus ve Zeytin ağacı: Küreselleşmenin Geleceği**, İstanbul: Boyner Holding Yayınları, 2000,s.31.

³⁵ Dawrick ve Delong, s.17-18.

ekonominin bünyesinde yer alan karakteristiklerden biri değildir.³⁶ Leisinki bu yorumu yaptığında birçok Doğu Avrupa ülkesi (Bulgaristan ve Romanya) AB'ye tam üye olmamışlardır.

1978'den itibaren Çevre, fırlayan dünya reel faiz hadlerine aleyhe dönen dış ticaret hadleri eklenince, dış borçların faizlerini düzenli ödeyememekten doğan borç kriziyle sarsılmaya başladı; artık bu mutluluk tablosunun sürdürülemeyeceği ortaya çıktı.1978'de Türkiye, Peru, Zaire'yi bu bağlamda 1979'da G.Kore izledi, 1978'de Latin Amerikanın ağır borçlu ülkelerinin borç krizleri patladığında uluslararası bankaların artan rizikosunu, likitlerini kaybetme olasılığı gündeme geldi.³⁷

Bugün dünya ekonomisinin her zamankinden çok daha hızla dışa açık hale geldiğini ve bu açılımının AGÜ ve GOÜ 'in siyasal ve sosyal açılımlarını GÜ'in düzenini oluşturduğu yapıya daha çok açık hale getirdiği söylemek yanlış olmaz. Ancak bu noktada ticaretin artırılması ve gelirlerin bölüşülmesi konusunda DTÖ kapsamında yürütülen faaliyetlerin AGÜ ve GOÜ tarafından yeni kamplar oluşturulmaya çalışılarak sürdürüldüğünü görmekteyiz.

Küreselleşme çok yönlü bir süreç olduğu için olumlu ve olumsuz gelişmeleri eş zamanlı olarak beraberinde getirmektedir. Zengin ülkelerle fakir ülkeler arasında büyüyen uçurum, küreselleşmenin en olumsuz sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, küreselleşmenin pek çok yararı da vardır. Örneğin, 1992'de Jarnaika, süt pazarını ABD ithalatına açmak, yerli mandıra üreticisine zarar vermişse de bunun sonucunda fakir ülkelerin çocukları süt alabilir hale gelmiştir. Koruma altındaki kamu iktisadi teşebbüsleri küreselleşmeden zarar görmüşse de yeni teknolojiler, yeni sanayilerin gelişmesine ve istihdamın artmasını sağlamıştır. ³⁸

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ticareti etkileyen iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 1947 yılında Tarifeler ve Ticaret Genel

---

³⁶ Peter Leisink, **Globalization and Labour Relations**, UK: Edward Elgar Publishing, Limited, 1992, s.6.

³⁷ Kazgan, s.101-103.

³⁸ Stiglitz, s.27.

Anlaşması'nın (GATT) imzalanması ve 1958 yılında Avrupa ekonomik topluluğunun kurulmasıyla entegrasyon dalgasının dünya'ya yayılmasıdır.³⁹

Tablo 1.1.
Dünyanın Mal Ticaretindeki Gelişmeler
(USD Milyar)

	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2001
	Değer						
Dünya(ihracat)	58	84	157	579	1835	3671	5984
Dünya(ithalat)	66	84	163	589	1881	3770	6270
Toplam	124	168	320	1.168	3.716	7.441	12.254

Kaynak: Serhan Oksay, **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, Kasım 2006,s.52.

Tablodan da görüldüğü gibi dünya ticareti 1948 ile 2001 yılları arasında aşağı yukarı 100 kat artmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Dünya ticaretinde değer olarak ilk daralma 1980 yılında ortaya çıkmış ve bu durum 1986 yılına kadar sürmüştür.1993-1994 yıllarında dünya ticareti ikinci kez duraklamış ancak sanayileşmiş ülkelerdeki güçlü talep ve gelişmekte olan ülkelerde 1999 yılında yüzde 3,8'i bulan büyümenin 2000 yılında yüzde 5,6'ya yükselmesi sonucu dünya ticaret hacmi 2000 yılında yüzde 10 artmış. ve 1977 yılından sonra en yüksek büyüme oranı gerçekleşmiştir. Dünya ticaretinde,2001 yılında ortaya çıkan bariz gerilemede 1997 yılında Doğu Asya'da başlayıp, Rusya ve Brezilya'ya atlayan ve 1998 yılında doruğa çıkan küresel krizin büyük etkisi bulunmaktadır.⁴⁰

Küreselleşmenin etkisiyle dünyada mal ticareti artış göstermiş olmakla beraber birlikte, sanayileşmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelerin piyasalarını kendi mallarına açmaya zorlarken, kendi piyasalarını gelişmekte olan ülkelerin ürünlerine açmayı reddetmiş, tarımı sübvans etmeye devam ederek gelişmekte olan ülkelerin

³⁹ Oksay, **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, s.51.

⁴⁰ Oksay, **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, s.52.

avantajlı olduğu bu sektörde rekabet etmesini zorlaştırmış, bir taraftan da gelişmekte olan ülkeleri, sanayi ürünlerindeki sübvansiyonları kaldırmaya zorlamıştır. Dış ticaret hadlerine bakıldığında, bu gelişmelerin net etkisi dünyanın en fakir ülkelerinden bazılarının ihracatları karşılığında aldıkları fiyatların, ithal ürünlerine ödedikleri paraya oranla azalması olmuştur.⁴¹

Siyaset bilimi literatüründe küreselleşme ve devlet eksenini etrafında öne sürülen görüşler ne olursa olsun, günümüzde küreselleşmeyle devleti etkileyen reel gelişmeler yaşanmaktadır. Söz konusu gelişmeler şöyle sıralanabilir:

- Devletlerin ekonomi politikalarını belirlemede, uluslararası finansal piyasaların önceki dönemlere göre oldukça etkin bir rol oynaması,
- “Özgür piyasa” ve “hakem devlet” düşüncesi çerçevesinde şekillenen, ekonominin de regülasyonunu zorunlu kılan politikaların yaygınlaşması,
- İhracata dayalı büyüme, “daha fazla piyasa daha az devlet”, serbest ticaret, de-regülasyon, özelleştirme gibi makro ekonomik politika önerilerinin, “ekonomik istikrar programları”nın evrensel normları haline gelmesi,
- Bilişim teknolojilerinde kaydedilen ilerlemelerin finansal de-regülasyon sürecini hızlandırması ve bu suretle devletin finansal piyasalardaki etkisini azaltan politikaların uygulanmasının kolaylaşması,
- De-regülasyon ve daha az hükümet müdahalesi yoluyla esnekliğin yaratılması,
- Devletin daha önce üstlendiği birçok mali işlevin piyasaya bırakılmasıyla kamu maliyesinin hem hacim, hem de nitelik olarak değişmesi etkisizleşmesi⁴²

Küreselleşmenin devlet kurumu üzerindeki etkileri dikkatle şekilde analiz edildiğinde, küreselleşme sürecinin, günümüz devletleri için giderek bir tercih olmaktan

---

⁴¹ Stiglitz, s.29.

⁴² Nevzat Saygılıoğlu, “Küreselleşme Karşıtları: Modern Don Kişotlar”, **Finansal Forum Gazetesi**, 24 Mart 2002, s.7.

çıkarak, uyum sağlanması gerekli kaçınılmaz bir realite haline dönüştüğü kolaylıkla görülebilir.⁴³

Tablo 1.2.
Özgürlüklerde Küresel Trend

Dönem	Özgür	Kısmen Özgür	Özgür Değil
1974	41	48	63
1984	53	59	55
1990-1991	65	50	50
1984	76	61	54
1995-1996	76	62	53
2000-2001	86	58	48
2004	86	54	49

Kaynak: Nevzat Saygılıoğlu, Mehmet Hüseyin Bilgin ve Selçuk Arı, **Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'nin Dünyadaki Yeri**, İstanbul, Harman Ofset Basım ve Yayıncılık Ltd.şti: Eylül 2005, s.14.

Küresel gelişmeler, ülkelerde özgürlük bilincinin var olduğunu göstermektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere; 1974-2004 yılları arası arasında 1974 yılında 41,1990-1991 yıllarında 65 özgür ülke bulunurken, bu rakam 1995-1996 yıllarında 76'ya, 2000-2001 yıllarında 86'ya ve 2004 yılında da 89'a çıkmış bulunmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere özgür ülkelerin sayısı, süreç içerisinde istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu durum, siyasi ve ekonomik özgürlüklerin, ülkelerin yaşam kalitesinin artırılmasında ve kalkınmalarında olumlu işlev görmesinden kaynaklanmaktadır.

Toplum yaşamının pek çok alanında varlığını hissettiren küreselleşmenin, tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, yönlendirici ve sürükleyici iç dinamiğin iktisadi olduğu görülmektedir. Günümüz dünyasında toplumların ekonomik ve siyasi yönden ne kadar özgür oldukları hususu, sorgulanan temel bir eğilim olarak ön plana çıkmaktadır. Zira ekonomik özgürlüklerin en fazla olduğu ülkelerin ortalama kişi başına geliri 25.000

⁴³ Saygılıoğlu, Bilgin ve Arı, s. 8.

doların, buna karşılık özgürlükler liginin alt sıralarında bulunan ülkelerin ortalama kişi başına gelirinin ise 3.000 doların biraz üzerinde olduğu görülmektedir.⁴⁴

Tablo 1.3.

Özgürlük ve Refah İlişkisi

Kişi Başına Düşen GSMH					
Özgürlük Düzeyi	>\$ 15,000	\$ 5,000- \$15,000	\$2,500- \$5,000	\$1,000- \$2,500	<\$1,000
Özgür	24	32	11	6	2
Kısmen Özgür	2	9	14	16	12
Özgür Değil	3	7	11	17	7

Kaynak: Nevzat Saygıhoğlu, Mehmet Hüseyin Bilgin ve Selçuk Arı, **Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'nin Dünyadaki Yeri**, İstanbul, Harman Ofset Basım ve Yayıncılık Ltd.şti: Eylül 2005, s.14.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere bir ülkenin sahip olduğu GSMH düzeyi ve kişi başına düşen milli gelir ile siyasal ve ekonomik özgürlükler arasında ciddi bir bağlantı vardır.

Bilim ve teknoloji alanında sağlanan olağanüstü ilerlemeler sayesinde dünyanın her yerinde insanlar, hem bolluk ve refaha hem de hem de sınırsız bir seçim özgürlüğüne kavuşmuş,dolayısıyla toplum üyeleri ve Ülkeler arasında var olan ekonomik, siyasal ve ideolojik kavgalar kendiliğinden sona ermiş bulunmaktaydı.⁴⁵

İçinde paradoksal bir çatışmayı barındıran, kaybedenlerin ve kazananların birlikte barındığı küreselleşme sürecine, özellikle son dönemde yarattığı toplumsal eşitsizliklere ilişkin önemli eleştiriler yapılmaktadır. Bu etkiler, yaşadığımız toplumun köklü değişikliklere uğradığının da göstergesidir. Tüm bu eğilimler, son zamanlarda daha çok görünür olmuştur. Küreselleşmenin toplum hayatında meydana getirdiği etkileri ana hatlarıyla şu şekilde sıralamak mümkündür:

⁴⁴ B.Efe, **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi: İzmir Örneği**, No:120, İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları, 2002, s.2.

⁴⁵ Tülin Öngen, **Küresel Kapitalizm Ve Sermayenin Yeni Hegomonya Stratejileri,Küreselleşme Koşullarında Kapitalizm Ve Sendikal Hareket** , İstanbul:Petrol-İş Yayını, Eylül 2003, s.29-30.

- Hayatın tüm yönlerinde paranın varlığının baskın olarak hissedilmesi,
- Bireyciliğin(individualism) değer kazanması,
- Toplumda tüketim oranının yüzde 50'lere ulaşması,
- Finansal varlıklara yatırım yaparak para kazanmanın yaygınlaşması,
- Geçimini zorlukla sürdürebilenlerle hayat standardı para tasarruf edebilecek kadar iyi sayılanlar arasındaki uçurumun giderek büyümesi ve bu suretle “ikili toplum yapısı”nın daha çok derinleşmesi,
- Evin geçimine katkı sağlayan aile bireylerinin artması,
- İnsanlarının çoğunun baskın olarak “iyi bir hayat yaşamadım.” duygusuna sahip olması,
- Aynı zamanda yaşanan toplumun doğru yolda olup olmadığına dair kuşkuların giderek artması,

Yukarıda sunulan unsurlar, çok geniş bir dünyanın bir parçası olduğumuz ve küresel bir köyde yaşadığımız gerçeğinin yaygın olarak kabul görmesine yol açmıştır. Giderek daha fazla sayıda insan, ortak geleceğin paylaşılacağı ve başka insanların gereksinim ve isteklerinin gündeme alınması gerektiği hususunda bilinçlenmektedir. Bu durum, küreselleşme karşıtı koalisyonların giderek artan muhalefetleri sayesinde, küreselleşme sürecinden kaynaklandığı öne sürülen sorunların, uluslararası kuruluşlar düzeyinde ele alınması gerektiğine dair bilincin güçlenmesini de sağlamış bulunmaktadır.⁴⁶

Concun ve daha öncesinde gerçekleştirilen Doha Toplantıları yeni bir oluşumun sinyalini de vermektedir: Çin, Hindistan ve Brezilya (Dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturmaktadırlar.) bundan sonra ortak paydalar üzerinde birlikte hareket etmeyi deneyeceklerdir. Küreselleşmenin ; “dışa açıklık” ticaret, rekabet ve pazarlık kavramları ile birlikte anıldığı bir ortamda, her ülkenin kendi çıkarlarını azami

---

⁴⁶ Saygılıoğlu, Bilgin ve Arı, s. 12-13.

oranda korumasına yönelik geliştirdiği yeni stratejileri de kuşkusuz izlemeye devam edeceğiz.⁴⁷

Küresel dünyada; dünya siyasetinin geldiği son noktaya baktığımızda şöyle bir tablo görölmektedir. Avrupa Birliği, gerek siyasi gerekse ekonomik alanda önemli bir aktör konumundadır. Soğuk savaş döneminde çift kutuplu dünyada süper güç diye tabir edilen ABD'nin en önemli rakibi Sovyetler Birliği iken şimdilerde aktör sayısı uzak doğuda Çin, batıda Avrupa Birliği ve şimdilerde bir yenisini eklersek Hindistan olarak artmıştır. Çin'in ve Hindistan'ın askeri gücü ve yükselen ekonomisi, Avrupa Birliği'nin ekonomik gücü, süper güç ABD'yi tedirgin etmektedir. Kısacası dünya siyasi konjonktürünün geldiği son noktada Avrupa Birliği'nin etkisi siyasi ve ekonomik konularda kendini gösterecektir. Oluşan yenedünya düzeninde güç dengelerinin değişeceği yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel aktör olarak ABD'nin siyasi, askeri ve ekonomik konularda gelecekte daha rahat karar alamayacağı aşıkârdır.

2.2 Gücün Tanımı

2.2.1 Kavramsal Olarak Gücün Tanımı

Thucydides'ten, İbn-i Haldun'a, Clausewitz'ten, Morgenthau'ya kadar siyasi tarihin seyri ve siyasi aktörlerin bu seyir içindeki konumları konusunda çalışmalar yapan düşünürlerin odaklandıkları temel soru gücün tanımı, tezahürleri ve eksen değişimi ile ilgili olmuştur. Antik dönemden bugüne kadar siyaset felsefesi güç- değer ilişkisini anlamlandırmaya ve yorumlamaya yönelirken, siyasi gerçeklik ile ilgili tahliller gücün eksen değişimini anlamayı ve bu değişiminin dinamiklerini anlamayı amaçlamışlardır.⁴⁸

Güç kavramını en sık kullanan ve uluslararası politika analizinin merkezine yerleştiren politikayı güç mücadelesi olarak tanımlamakla beraber güç kavramını ayrıca ele alıp tanımını yapmamıştır. Morgenthau'ya göre, güç politikanın temel amacını ve herhangi bir amacını ve herhangi bir siyasal davranışın temel güdüsünü oluştururken bir

---

⁴⁷ Zengingönül, s.39.

⁴⁸ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslar arası konumu**, 24.Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2008, s.15.

başka yerde güç kavramının bir ilişki biçimi veya amacı gerçekleştirmek için bir araç olduğunu ifade etmektedir. Kenneth Waltz ise gücü bir amaç olmaktan ziyade bir araç olarak, devletin varlığını sürdürmesinin ve güvenliğinin sağlanmasının aracı olarak görmektedir. Waltz'a güç, güç devletin daha fazla güvenliğe sahip olmasının bir aracıdır.⁴⁹

K. J. Holsti ve Frankel gibi birçok yazar tarafından kapasite olarak tanımlanan, Morgenthau'ya göre bir ulusu diğer uluslar karşısında kuvvete sahip kılan faktörler ve doğrudan ulusal güç olarak kabul edilen nicel ve nitel unsurlardan oluşmaktadır. Bunlardan coğrafya ve nüfus nicel unsurlar, ulusal moral ulusal karakter, diplomasinin niteliği ise niteliksel unsurları oluşturmaktadır⁵⁰

Bu çerçevede, birçok yazar Morgenthau gibi gücün nicel ve nitel unsurlarını benimseyerek, özellikle askeri ve ekonomik kaynaklar olarak iki ana grupta toplanan fiziksel güç unsurlarının dışında devletlerin sahip olduğu fiziksel olmayan güç unsurlarını da dikkate almaktadırlar. Ayrıca fiziksel kapasitelerin karşılaştırılması bir devletin gücünü ölçmede zaman zaman yanılgılara sebep olabilir. Bir devletin gücüne etki eden ölçülemez veya fiziksel olmayan niteliksel unsurlar olarak adlandırılan liderlik özellikleri, diğer ülkelerle etnik ve kültürel yakınlık, tarihsel nedenler, imaj, dostluklar, ittifak ilişkileri, gelenek ve görenekler gibi unsurlar bir devletin uluslar arası politikadaki veya diğer devletler karşısındaki gücünü belirlemede oldukça açıklayıcı olabilmektedir.⁵¹

Aslında güç, uluslararası ilişkilerin en temel kavramıdır. Devletlerin amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını gözetmek için kullanacakları temel unsur hiç şüphesiz güçtür. Güçlü devletler gücü, diğer devletleri etkilemede kullanan ve diğer devletler üzerinde etki oluşturan devletler şeklinde tanımlanmaktadır.

---

⁴⁹ Tayyar Arı, **Uluslararası ilişkiler Teorileri**, 5.Baskı, Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, 2008, s.165.

⁵⁰ Hans Morgenthau, **Uluslararası Politika**, Baskın Oran ve Ünsal Oksay(çev.), Cilt 1, Ankara: Sevinç Matbaası,1970, s.94.

⁵¹ Arı, s.166.

Kadim kültürlerin güç ile değer arasında bir tür uyum kurma çabasına karşılık, Makyavel ile başladığı kabul edilen modern anlayış reel politiği değer boyutundan bağımsız olarak ele alan bir yaklaşımı öne çıkarmıştır.⁵²

Geleneksel realistler güç kavramını daha formel bir şekilde tanımlayarak, gücü bir devletin sahip olduğu fiziksel unsurlar olarak ifade etmekte ve buradan yola çıkarak daha çok ulusal güç ve bunu meydana getiren öğeler üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla genelde realistlerin gücün tanımı konusunda belli bir noktada birleşmedikleri gözlenirse de Morgenthau ve Niebuhr gibi klasik realistler gücü bir devletin sahip olduğu başta askeri ve ekonomik güçten oluşan kapasite toplamı olarak görmektedir. Ancak realistler gücü sadece fiziksel kapasite toplamı olarak görmedikleri, yukarıda da ifade edildiği gibi, bunun maddi olmayan güç unsurlarını da içerdiğine dikkat çektikleri görülmektedir. Ekonomik ve askeri gücün diğer unsurlarından ayıramayacağını kabul eden Waltz gibi neorealistler, gücün sürekli değişen ve dinamik bir anlama sahip bir kavram olduğuna da dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla devletleri bir güç skalasına yerleştirmek kolay bir iş değildir.⁵³

Klasik realistler gücü uluslararası politika ve dış politikanın başlı başına bir amacı olarak görmekteyken, neorealistler gücü devletin temel amacı olan hayatta kalma ve varlığını sürdürme amacını gerçekleştirmeye yönelik bir araç olarak değerlendirmektedir. Ancak bir devletin fiziksel olan ve olmayan güç unsurlarına sahip olması realistlerin birçoğu için yeterli görülse bile (özellikle Morgenthau ve Niebuhr mantığından hareket edildiğinde) Holsti ve diğerleri için bunların güç olarak tanımlanabilmesi diğer ülke ve ülkelerin davranışları üzerinde etki yaratabilecek biçimde, başka bir deyişle devletin bunları siyasal amaçları doğrultusunda kullanabilmesi halinde söz konusu olabilmektedir. Çünkü geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir devleti büyük devlet olarak nitelerken, sahip olduğu gerçek kapasiteler kadar, bunları dış politika amaçları için kullanabilmesi de dikkate alınmaktadır.⁵⁴

---

⁵² Davutoğlu, s.15.

⁵³ Arı, s.166.

⁵⁴ Arı, s.167.

Klasik realizm çıkan savaşları, devletlerin güç peşinde koşmasından kaynaklanan güç mücadelesiyle ilişkilendirirken, neorealizm ise uluslar arası yapıdaki anarşi olgusu üzerinde durmaktadır.

Birçok yazar gücün fiziksel biçiminden çok bunun kullanılabilirliği üzerinde yoğunlaşarak gerçek gücün kullanılabilen ve diğer ülkeler üzerinde etki oluşturan güç olduğunu ifade etmektedir. Örneğin Raymond Aron gücü bir diğer devletler üzerinde etki yapabilme, onların davranışlarını değişikliğe uğratabilme ve isteklerini onlara kabul ettirebilme yeteneği olarak görmüştür. Birçok bilim adamı, kullanılmayan ve diğer ülkeler üzerinde bir etkisi olmayan fiziksel unsurları güç olarak değerlendirmenin gerçeği yansıtmadığını ileri sürmektedir. Bunlardan yola çıkarak, güçlü devletlerin bu unsurları diğerleri üzerinde etki oluşturabilecek biçimde kullanabilen veya bu yeteneğe sahip olan devletler olduğunu belirtmektedirler. Bu çerçevede A devletinin B devletine karşı uyguladığı ve normal şartlarda B devletinin yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmasını sağlamaya dönük etkiye güç adı verilmektedir. A'nın burada sahip olduğu kapasite fiziksel olabileceği gibi olmayabilir de. Dolayısıyla güç, etki ve kapasite gibi iki temel unsurdan oluşmaktadır. Örneğin bankayı soymak için vezneye doğru yaklaşan bir adamın silahını görmeyen veznedar, soyguncunun isteğini yerine getirmekten kaçınabilir. Oysa aynı soyguncu silahını çekerek içeri girseydi veznedarın soyguncunun istediği biçimde hareket etme olasılığı çok daha yüksekti. Burada her iki durumda da silahı olmakla beraber silah kullanılmadığında hiçbir etkisi olmadığı halde kullanıldığında etkisi derhal görülmektedir. Dolayısıyla kapasitenin istenilen etkiyi doğurabilmesi için kullanılması veya kullanılma olasılığının yüksek olması gerekmektedir. Devletin ekonomik, siyasal veya başka gerekçelerle veya ulusal ve uluslar arası konjonktür nedeniyle kullanılmayan veya kullanılma olasılığı olmayan bir kapasiteyi güç olarak değerlendirmek bu yaklaşıma göre doğru olmamaktadır. Bu yaklaşıma göre gücün bir başka unsuru ise kapasitenin kullanılacağı bir devletin ve bu devletle bir ilişkinin olması gereğidir. Aralarında hiç bir ilişki olmayan iki ülkenin sahip olduğu kapasitelerin birbirine karşı herhangi bir anlamı olmayabilecektir. Ayrıca bir devletin gücü bir başka devletle karşılaştırılarak ölçülebilir. Bu anlamda nisbiyet ifade eder. Yani, A devleti B devletine aksi halde yapmayabileceği bir şeyi yaptırabildiği halde, B devleti A devleti üzerinde böyle bir etkiye sahip değilse A'nın B den daha

güçlü olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır. Şayet B’de A üzerinde aynı etkiye sahipse bu devletlerin birbirlerine karşı güçlerinin bir anlamı olamaya bilir. Özetlersek bu yaklaşıma göre karşılaştırmaya ilişkin bir kavram olan gücün etki, kapasite ve ilişki gibi temel unsurları bulunmaktadır.⁵⁵

Günümüz dünyasında güçlü devletler sahip oldukları askeri, siyasi ve ekonomik kazanımlarıyla güçlü olmayan devletleri etkilemekte ve onları politik kazanımları doğrultusunda yönlendirmektedir.

Gücün farklı kullanımını üzerinde duran Stefano Guzzini de, realistler tarafından genellikle kapasite dağılımı olarak görülerek, gücün hem karşılaştırma sonucu açığa çıkan hem de her ilişki sonucu anlam kazanan bir anlam olduğu gerçeğinin yadsındığına dikkat çekmektedir.⁵⁶

Henderson da gücün bir ilişki sonucu ortaya çıkan bir kavram olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü bir devletin gücü, bir başka devletle ilişkiye geçmekle anlam ifade etmekte; tek başına kaldığı ve kullanılmadığı sürece önemi bulunmamaktadır. Ayrıca ilişkiye girilen devletin kim olduğu da önemli; çünkü ilişkide bulunduğu ülkelere göre gücü farklı değerlendirilebilir. Bunun dışında bir devletin gücü farklı durumlarda farklı görünüm kazanabilir. Bir devlet belli bir kriz durumunda farklı bir etkiye sahip olduğu halde bir diğer krizde gücü farklı görünüm kazanabilir.⁵⁷

Bunlar krizin durumuna, devlet tarafından algılanışına, hayati çıkarların etkilenip etkilenmemesine, diğer devletlerin kim olduğuna ve uluslar arası konjunktüre göre değişebilir. Örneğin, 1990-1991 Irak krizi sonrasında Saddam’ı devirmediği için eleştirilen Amerikan yönetimi, 2001 Eylül saldırısıyla başlayan Afganistan krizinde Taliban’ı devirmede daha kararlı bir tavır ortaya koymuştur. SSCB’nin 1956’da Macaristan’ı işgaline aşırı tepki göstermeyen ABD, 1962 Küba krizinde farklı bir politika izlemiştir.⁵⁸

---

⁵⁵ Arı, s.168.

⁵⁶ Stefano Guzzini, “Structural Power :The Limits of Neorealist Power Analysis, “ **International Organization**, vol, 47, no 3, summer , 1993, s.448-449.

⁵⁷ Conway Henderson ,**International Relations:Conflict and Cooperation at the 21 st Centruy**, New York :Mac Graw –hill,1998, s.100-101.

⁵⁸ Arı, s.169.

Belli bir insan unsurunun (nüfus)belli bir mekân içinde (coğrafya) ve belli bir zaman boyutunda (tarih) sahip olduğu kimlik ve aidiyet hissi ile ürettiği değerler dünyasına dayalı psikolojik, sosyolojik, siyasi ve ekonomik yapı taşlarından oluşan kültür, bir ülkenin sabit güç verilerini potansiyel güç verilerine bağlayan en önemli unsurdur. Bu unsur bir taraftan sabit verilerin yaşayan süreç içinde tezahür etmesini sağlarken, diğer yandan potansiyel verileri harekete geçiren temel muharrik rolü oynamaktadır.⁵⁹

Frankel de kapasite olarak tanımladığı gücün diğer devletlerle karşılaştırıldığında bir anlam ifade edeceğinin altını çizmektedir. Herhangi bir devletin nüfusunun şu veya bu miktarda olmasının bir başka ülke veya ülkelerle karşılaştırılmadığı takdirde anlamsız olabileceği üzerinde durulmaktadır. Frankel'e göre güç aynı zamanda diğerlerinin davranışları üzerinde etki yapabilme kapasitesidir. Her ne kadar güç denince askeri kapasite aklımıza gelse de artık günümüzde askeri gücün kullanım alanı sınırlandığından gücün anlamını bu derece dar tutmak gerçeği yansıtmayabilir. Bu nedenle güç maddi ve maddi olmayan unsurlardan meydana gelmektedir. Ayrıca askeri gücü dikkate alırken silah cinsleri ve sayıları önemli olduğu gibi nüfus ögesi üzerinde dururken de yaş, cinsiyet ve eğitim gibi faktörlerin göz ardı edilmemesi gerekir. Diğer taraftan herhangi bir güç unsuru diğer öğelerin bir değer taşımaması halinde pek fazla önemsenmeyebilir. Örneğin bir ülkenin endüstriyel kapasitesi, teknolojik düzeyi, ekonomik durumu ve nüfusu gibi öğeler olumsuz olduğu takdirde tek başına askeri kapasitenin iyi bir durumda olması bir değer taşımayabileceği gibi, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan'ın çok büyük nüfusa sahip olduğu halde diğer kapasiteler bakımından yeterli olmamaları nedeniyle bu ülkelerin güçlü devletlerarasında sayılmaları için yeterli olmamaktadır.⁶⁰

Aslında güçlü devlet yalnızca askeri güce sahip olan devlet anlamına gelmemektedir. Güçlü devlet; askeri, siyasi, ekonomik faktörlerin hepsine sahip olan ülkedir. Günümüzde küresel güç ABD'ye baktığımızda bu kazanımların hepsine sahip olduğu görülecektir. Bu yüzden güçlü ülke olarak algılanılmaktadır. Bugün ABD sahip

---

⁵⁹ Davutoğlu, s.23.

⁶⁰ Joseph Frankel, **International Realations in a Changing World**, Oxford: Oxford University, Press,1979, s.102-106.

olduğu bu kazanımlarıyla en büyük küresel aktör konumundadır. Avrupa Birliği cephesinden olaya baktığımız zaman sahip olduğu müthiş ekonomik potansiyeli tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Zira ekonomik dev siyasi cüce olarak nitelenen AB, dünya siyasetinde ağırlığını ABD kadar hissettirememektedir. Bu durumun en büyük nedeni ekonomik kazanımların siyasi ve askeri kazanımlarla desteklenmiş olmamasıdır.

Stockholm Uluslararası Barış Antlaşmaları Enstitüsü'nün 2002 yılı raporuna göre, 2001 yılında askeri harcamalar bir önceki yıla oranla % 2'lik bir artış göstererek 839 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu rakam kişi başına 137 dolar seviyesindedir. Amerika Birleşik Devletleri 2001 rakamlarına göre 322 milyar dolarlık harcama ile % 36'lık paya sahiptir. Ayrıca, 2003 yılında gerçekleşen Irak savaşı nedeniyle askeri harcamalarını artıran ABD bu oranı % 50'ler seviyesine çekmiştir ki bu muazzam bir oranı ortaya koymaktadır.⁶¹

Keohane ve Nye'nin karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde gücün salt kapasite olmadığı ortaya konmaktadır. Şayet güç bir devletin diğeri üzerine etki uygulayabilme kapasitesi ise bu her zaman nicel anlamda sahip olunan güçle orantılı olmayabilmektedir. Daha fazla kaynağa sahip olan devletlerin diğeri üzerine baskı uygulayabilmesi karşılıklı bağımlılık nedeniyle her zaman gerçekleşmeyebilir. Diğeri bir ifadeyle karşılıklı bağımlılıktan dolayı daha fazla bağımlı olan daha fazla etkiye açık olmaktadır. Dolayısıyla Keohane ve Nye, asimetrik karşılıklı bağımlılığı bir güç kaynağı olarak değerlendirmektedir.⁶²

Japonya'nın Orta Doğu sorunlarına ilişkin yaklaşımlarında Arap tezlerine daha yakın bir politika izlemesi bölge petrolüne olan aşırı bağımlılığından kaynaklanmaktadır. OPEC ülkelerinin petrolü Avrupa ülkelerine karşı bir siyasal silah olarak kullanma olasılığı bu ülkelerin bölge sorunlarına karşı daha dengeli bir politika izlemesine yol açmıştır. Ayrıca bazıları kurumsal güç kavramı üzerinde durarak uluslar arası kurumsal mekanizmaların ve özellikle uluslararası rejimlerin etkisine dikkat

---

⁶¹ Haldun Yalçınkaya, **Savaş Uluslar arası ilişkilerde Güç Kullanımı**, 1.Baskı, Ankara: İmge kitapevi, Ocak 2008, s.305.

⁶² Robert Keohane ve Joseph Nye, **Power and Interdependence: World Politics In Transition**, Boston: Litle, Brown Company, 1977, s.11-13.

çekmektedir. Örneğin Krasner, rejimde meydana gelen değişikliklerin bazı ülkelerin etkileme kapasitesini değiştirdiğinde dikkat çekerek rejimlerin zaman içinde güç ve etkinin kaynağını oluşturduğunu ileri sürmektedir. Gücün bu şekilde anlaşılması aslında ilişkisel güç kavramıyla da yakından ilgilidir. İlişkisel güç uluslararası gelişmelerin bir sonucu ya da diğerlerinin davranışların etkileyebilme olarak tanımlanmaktadır.⁶³

Günümüzde Küresel aktör konumundaki ülkelerin petrol zengini Arap ülkelerine yönelik uyguladıkları politikalara baktığımız zaman daha hassas politikalar geliştirdikleri ve bu ülkelere daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi şüphesiz ki Arap petrolünün gelişmiş devletler için oldukça önem arz etmesidir.

Bir devletin sahip olduğu kapasiteye ilişkin unsurlarda zaman içinde değişiklik olabileceği gibi bir ülkenin sahip olduğu ve kapasitesi için diğerleri karşısında avantaj oluşturan bir unsur zaman içinde değerini yitirebilir. Bu günün şartlarında son derece önemli bir yere sahip olan petrol gelecekte yerini, başka bir kaynağa bırakabilir. Gelecekte belki de petrolün yerini doğalgaz ve uranyum alabilir. Şu anda dünya üzerinde su sıkıntısı çekilmediği için su pek revaçta olmasa bile gelecekte petrolün önüne geçebilir. Aynı şekilde nükleer gücün kullanılmaması veya zaman içinde konvansiyonel silahların belli cins ve modellerinin artık kullanım değerini yitirmesi buna sahip olan ülkelerin gücünü olumsuz etkileyebilir.

Gerçek güç ile potansiyel güç arasında da ayırma gidilmektedir. Özellikle devletin sahip olduğu askeri ve ekonomik kaynaklar gerçek gücü hesap ederken dikkate alınan fiziksel unsurlardır. Ekonomik gücü karşılaştırırken daha çok gayri safi milli hasıla (GSMH) veya kişi başına düşen milli gelir kavramlarına başvurulmaktadır. Devletlerin potansiyel güçlerinden söz ederken de henüz kullanmadığı fakat ileride kullanabileceği kaynaklar ifade edilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, zengin doğal kaynaklara sahip olmalarına karşılık yeterli nüfusa sahip olmadığı için bu kaynakları

---

⁶³ Guzzini, s.449.

tam olarak kullanamayan Avustralya ve Kanada'nın askeri ve ekonomik güçlerinin ileride artabileceği ifade edilebilir.⁶⁴

Bununla beraber devletlerin diğerleri üzerinde etki uygulayabilme durumu baz alınarak bir devletin diğeri karşısında güçlü olduğunu ifade etmek de bazen gerçeği yansıtmayabilir. Bu bağlamda bir B devletinin A devletinin isteği doğrultusunda davranmasını gerektirecek başka faktörlerde bulunabilir. Dolayısıyla çok taraflı bir uluslararası ilişkiler atmosferinde tek bir ilişki veya etkileşimden yola çıkarak devletlerin gücünü ölçmeye kalkışmak her zaman gerçeği yansıtamayabileceğinden başka faktörlerin veya değişkenlerin de dikkate alınması gerekir. Ayrıca bir devlet diğeri bir devletin isteği doğrultusunda hareket ederken bunun aynı zamanda kendi çıkarlarına da uygun olduğu konusunda ikna olmuş olabileceği gibi uğrayacağı zararın başka türlü araçlarla telafi edilmesi ya da ileride kazanacağı olası kazançlar için kısa vadede bir kaybı göze almış olabilir.⁶⁵

Bazen tek başına bir kazanım tek başına bir anlam ifade etmemektedir. tek başına askeri kapasite, tek başına ekonomik güç, tek başına siyasi güç bir anlam ifade etmeye bilir. Bu üç bileşen bir araya geldiğinde bir anlam ifade etmektedir.

Niccolo Machiavelli devletin bekasının bireysel ahlaktan önde geldiğini savunmaktadır. Machiavelli'ye göre iyi yönetici sorumluluk ahlakı doğrultusunda hareket ederek devletin bekasını sağlayan yöneticidir. Devletin varlığını sürdürme ve hayatta kalma amacı diğeri tüm amaçların önünde gelir. Diğeri unsurlar ikinci plandadır. Machiavelli 20.yüzyıl realizm gibi ulusal çıkarları her şeyin üzerinde tutmaktadır.

Machiavelli'nin izlediği yoldan gerçekçi akımın temsilcisi olarak devam eden Thomas Hobbes, bulunduğu dönemde içinde yaşadığı İngiltere'nin gerçekleri çerçevesinde düşüncesini oluşturmuştur. Leviathan adlı eserinde, genel olarak doğal durumda anarşinin var olduğunu ya da diğeri bir ifadeyle doğal durumda herkesin herkesin herkesle savaş halinde olduğunu ifade eden Hobbes'a göre, hiçbir yönetimin egemen gücün yokluğu kadar zararlı olmadığını belirtmiştir. Hobbes, devlet içinde otoritenin varlığının gerekliliğini vurgulamıştır. Buna bağlı olarak, uluslararası ortamda

---

⁶⁴ Henderson, s.101.

⁶⁵ Arı, s.172.

egemen bir gücün bulunmasının gerekliliğinden ve devletlerin kendisini koruması gerektiğinden bahsederek savaşın ne kadar meşru bir olgu olduğunu göstermiştir. Hobbes tarafından devlet içinde anarşinin varlığı hoş görülmezken, gerçekçi görüş tarafından uluslararası ilişkilerde anarşinin varlığı kabul edilmektedir. Çünkü gerçekçi düşünceye göre devletin ilk ve öncelikli sorumluluğu yurttaşlarının yaşamını ekonomik, politik ve sosyal değerlerini tehdit edebilecek dış müdahalelerden korumaktır.⁶⁶

Hobbes'in yaklaşımından bir tek erk çıkarılıp çıkarılmayacağı kuşkuludur. Dolayısıyla egemen güç demokratik ya da otoriter olabilir. Hobbes için söz konusu olan Leviathan'ın egemenliğinin tartışılmaz oluşu ve bireyin de bütün yetkilerini bu egemen erke devretmiş olmasıdır. Locke ve Rousseau'da devlet bireyin doğal haklarını koruma ve güvence altına almak, bireyin temel haklarını özgürce kullanmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Çünkü doğa durumu bunlara göre savaş durumu değildir ve devletin oluşumuna ilişkin toplumsal sözleşmenin amacı da bu savaş durumunu sona erdirmek ve bireyin güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Realizmin temel varsayımı olan ve Hobbes tarafından da benimsenen insanın doğal kötülüğü ve günahkârlığı ve onun bu doğal kötülüğünü sınırlamasını gerektirdiği bir üstün otoritenin varlığını gerektirir. Dolayısıyla devletin olmaması veya yıkılması halinde toplum yeniden savaş durumu olan doğa durumuna geri döner ve tekrar bir üstün otorite çıkarır. Oysa bireyin doğal iyiliğini benimseyen ve doğa durumunu savaş durumu olarak görmeyen liberalizmde devlet insanın doğal iyiliğini korumak için geçerlidir. Diğer bir ifadeyle devlet doğa durumunda zaten özgür olan bireylerin bu doğal haklarını daha rahat kullanabilmesi amacına yöneliktir. Zira doğa durumunda da kökeni akla dayanan ahlak yasaları bulunduğundan anarşik bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle liberalizme göre devlet kesinlikle demokratik olmalıdır. Ayrıca devlet egemenliği liberalizmde sınırlanamaz bir yetki değildir. Bireyin mutluluğu ve kendini geliştirme olanağı ön planda tutulmalıdır.⁶⁷

Edward Hallet Carr, Uluslararası ilişkiler alanında temel klasikler arasında yer alan “Yirmi Yılın Krizleri: 1919 –1939” (The Twenty Years' Crisis) adlı çalışmasında savaşın kişisel nedenleri üzerinde durmamış buna mukabil, daha genel kritik yaparak

⁶⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Semih Lim (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s.75–85.

⁶⁷ Arı, s.178.

daha belirgin nedenler üzerinde durmayı tercih etmiştir. Carr geleneksel idealist yaklaşımı şiddetle eleştirmiş, 1. Dünya savaşının korku, endişe ve güvensizlikten kaynaklandığını belirtmiştir. Carr da diğer realist düşünürler gibi güç kavramı üzerinde durmuştur.

Uluslararası ortama bakışı açısından idealist olarak değerlendirilemeyecek olan Aydınlanma döneminin bir diğer düşünürü ise G.W.Hegel'dir. Hegel,savaşı uluslar arası düzen içerisinde olabilecek bir şey olarak görmekte ve kötü bir şey olarak algılanmaması gerektiği üzerinde durmaktadır.Sistemin birine karşı doğan zıtlıklar savaş sayesinde ilerlediğini temel olarak alan Hegel'e göre savaş,uluslararası sistemden fayda görmeyenler ile mevcut sistemin devamından yana olanlar arasında meydana gelen bir olgudur. Hegel, savaşın getireceği faydanın herhangi bir değer sistemine hizmetten daha çok bu değer sisteminde refahı sağlayabilecek ekonomik bir değer olacağı üzerinde durmuştur. Devleti gerçekleşmiş etik düşünce "tin"i olarak tanımlayan Hegel, haklı savaş üzerinde durmuş ve savaşı aktif olarak devam ederken bile geçici bir durum şeklinde tanımlayarak savaşa karşı olamamış, hatta savaşı desteklemiştir.⁶⁸

I. Dünya Savaşı, Amerikan Askeri Kuvvetleri'nin Avrupa içerisine kitlesel yayılımı için ilk fırsatı sağlamıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde nispeten yalıtılmış olan bir güç, seri biçimde Atlantik'in bir yanından diğer yanına yüz binlerce askerini sevk etmiştir; uluslararası arenada önemli yeni bir oyuncunun ortaya çıkışını haber veren, benzeri görülmemiş büyüklükte ve geniş faaliyet alanına sahip, okyanuslar arası bir sefer savaşın, Avrupa'nın uluslararası sorunlarına çözüm arayışında Amerikan ilkelerinin uygulanması yönünde Amerikan'ın ilk önemli diplomatik çabalarını teşvik etmesi de aynı derece de önemlidir. Woodrow Wilson ilkelerinin ünlü on dört maddesi Amerikan Kuvvetleri ile takviye edilen Amerikan idealizminin Avrupa jeopolitiğine sokulmasını temsil eder (ABD 1. Dünya Savaşından 15 yıl önce Rusya Japonya arasındaki Uzakdoğu Savaşında önemli bir rol üstlenmek suretiyle artan uluslararası

---

⁶⁸ Howard Williams, **Uluslararası ilişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Faruk Yalvaç (çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996,s.179-199.

önemini de göstermiştir.) Böylece Amerikan idealizmi ve Amerikan gücünün birleşmesi kendisini dünya sahnesinde tam anlamıyla hissettirmiştir.⁶⁹

Politikayı etiğe üstün gören Carr'a göre, yöneticiler güçlü oldukları için yönetmekte, yönetilenler de zayıf oldukları için tabi olmaktadır. Zaten zayıfın boyun eğmekten başka seçeneği yoktur ve istemese de güçlüler tarafından buna zorlanmaktadır. Çoğunluğun yönetmesi güçlü olmalarından azınlığın boyun eğmesi de güçsüz olmalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Carr'a göre realistler "kişi niçin boyun eğer" sorusuna gerçekçi yaklaşmaktadır. Carr'a göre kişi boyun eğmek zorunda; zaten aksi takdirde buna zorlanacağına bilincindedir. Sorumluluk kavramı güçlüyle ilişkilendiren realizm ütopyacı bakış açısının bunu etikle ilişkilendirmesine karşı çıkmaktadır.⁷⁰

Gününüzde de Askeri, siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduran devletler güçsüz devletleri kendilerine uymaya zorlamaktadırlar. Uymamaları durumunda uyguladıkları çeşitli yaptırımlarla güçsüz devletleri yönlendirmektedirler.

Ütopyacıların (liberallerin veya idealistlerin) "çıkarların uyumu" (birey kendi çıkarı için çalışırken toplum çıkarı için de çalışmış olur. Kendi çıkarı için koşan devlet uluslararası toplumun çıkarlarına da çalışmış olur) doktrinini eleştiren Carr'a göre, ütopyacıların böylece kendi çıkarlarını dünyanın geri kalanına kabul ettirmek amacıyla bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde evrensel çıkar adı altında gizlediğini ileri sürmektedir. İnsan doğası gereği kendi için yararlı olduğunu inandığı bir şeyin diğerleri için de yararlı olduğuna inanır. Hatta bazı özel çıkarlarını gizlemek için şık maskeler bulur. Ülke içinde sık kullanılan kamusal yarar teorilerinin benzerlerine uluslararası ilişkilerde sık sık rastlanır. Carr'a göre ütopyacı mutlak bir standart geliştirmeye heveslidir. Fakat bunu yaparken kendi çıkarının dünyanın çıkarı olduğunu açıkça söylemez. Önce dünya için iyi olanın kendi ülkesi için de iyi olduğunu söyler. Bunun tarihte yığınla örneğinin bulunduğu işaret eden Carr, Wilson'un Amerikan politikasıyla evrensel adaletin aynı olduğuna inandığına ve Amerikan çıkarlarını insanların genel çıkarları gibi sunduğunu belirtmektedir. Nasyonel sosyalistlere göre "Alman halkına faydası olan her şey

---

⁶⁹Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Küresel üstünlüğü ve bunun jeostratejik gereklilikleri**, Yelda Türedi (çev.), İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2005. s.18-19.

⁷⁰ Arı, s.180.

doğrudur, zararlı olan her şey de yanlıştır”. Ondokuzuncu yüzyılda serbest ticaretin İngiltere’nin çıkarlarına olduğunu öğrenen İngiliz devlet adamları bunun dünya için de yararlı olduğunu savunmuşlardı. Churchill “İngiliz imparatorluğunu servetinin ve gururunun dünyanın servetiyle ayrılmaz bir biçimde iç içe geçmiş olduğunu” ifade etmekteydi.⁷¹

Klasik emperyal hanedanlıklara sona veren I.Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da, sömürge imparatorluklarının sonunu getiren II. Dünya Savaşı sonrasında da Avrupa-dışı alanda, değişik ölçekte ve çok sayıda ulus devletinin ortaya çıkması, bu birimin güç unsurlarının tahlili konusunu uluslararası ilişkiler teorisinin temel meselesi haline gelmiştir. Güç tanımlanmasını çıkar ve egemenlik kavramları ile bütünleştiren realist ekol uluslararası düzenin ulus devletlerarasındaki reel güç dengeleri üzerinde kurabileceğini savunurken, uluslararası ilişkilere hukuk ve değer boyutu kazandırmak isteyen idealist ekol ulus-devletleri bu hukukun muhatapları olarak görmüştür. Klasik realist ekolün en önemli temsilcisi olan Morgenthau’nun güç tanımlaması ulus-devlet biriminin modern dönemdeki en kapsamlı tahlillerinden birisi olmuştur.⁷²

Morgenthau, devletin sahip olduğu kapasitenin devletin dış politikasının belirlenmesinde önemli bir faktör olduğunu öne sürmektedir. Morgenthau’ya göre ulusal gücün öğeleri niteliksel ve niceliksel olarak ikiye ayrılmaktadır. Coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus niceliksel öğeler grubuna girmektedir. Hükümetin niteliği, diplomasinin niteliği niteliksel öğeler arasında yer almaktadır.

Günümüz dünyasındaki en büyük küresel Aktörün ABD olduğu bilinmektedir. ABD’yi küresel aktör yapan çeşitli kriterler mevcuttur.

Amerika’nın bugünkü küresel üstünlüğünün etkinlik alanı ve yayılımı benzersizdir. Amerika Birleşik Devletleri tüm dünya denizleri ve okyanuslarına hakim olmakla kalmaz siyasal olarak önemli mesafelerde, gücünü karada da göstermesine olanak veren, kara ve denizden kıyı hakimiyeti sağlanan iddialı bir askeri kabiliyet de

---

⁷¹ Howard Williams, Moorhead Wright ve Tony Evans, **Uluslar Arası İlişkiler Ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Tolga Erdaş ve Fatih Durmuş (çev.), Ankara: Siyasal Kitap Evi, 1996, s.259-263.

⁷² Davutoğlu, s.16.

geliştirmiştir. Askeri birlikleri Avrasya'nın batı ve doğu uçlarında çok sağlam konuşlandırmıştır ve Basra Körfezi'ne de hâkimdir. Amerika'nın ekonomik dinamizmi küresel üstünlüğün uygulanması için gerekli ön koşulu sağlamaktadır. Amerika'nın ekonomisi, 2. Dünya Savaşından hemen sonra, Dünya GSMH' sinin % 50 sini tek başına üreterek tüm diğer ülkelerden apayrı bir konuma geçti. Daha da önemlisi, Amerika en son bilimsel gelişmeleri askeri amaçlı kullanarak, teknolojik olarak emsalsiz ve etkili, küresel erişim açısından örneği bulunmayan askeri tesisler yaratarak önderliğini devam ettirdi hatta genişletti. Bütün bu süre boyunca, ekonomik olarak belirleyici olan enformasyon teknolojilerindeki rekabette güçlü avantajını devam ettirdi.⁷³

Uluslararası ilişkilerde hegemonik güç konumunu sürdürmek isteyen ABD bu gücün temel dayanağı olan teknolojik üstünlük ve kontrol kabiliyetini kaybetmemek için bir taraftan uluslararası hukuk düzenlemeleri yapmaya gayret ederken, diğer taraftan başta Çin, Japonya ve AB olmak üzere rekabet gücü olan güçlerle kıyasıya bir rekabeti göze almıştır. Japonya ile multimedya ve iletişim teknolojisi, Çin ile telif hakları ve uluslar arası patent anlaşmaları, Fransa ile teknoloji casusluğu konusunda karşı karşıya gelen ABD'nin hedefi gelecekteki teknolojik oluşumun nabzını ve kontrolünü elinde tutmaya devam etmektedir.⁷⁴

Niebuhr da Morgenthau gibi uluslararası politikaya insan doğasından yola çıkarak kötümser yaklaşmakta; devleti üniter yapılar ve uluslararası politikanın temel aktörü olarak uluslararası politikayı da güç ve çıkar mücadelesi olarak görmektedir. Her ikisi de uluslararası yapıda istikrarı güç dengesinin sağladığına inanmaktadır. Ancak güç dengesi, devletlerin diğerlerini algılamalarına bağlı olarak benimsedikleri politikaların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Düzeni sağlayıcı bir unsur olarak görülen güç dengesi Adam Smith'in "görünmez eli " gibi bu mekanizmanın doğal sonucu olarak ve sanki devletlerarasında bunu sağlamak için gizli bir kontrat yapılmış

---

⁷³ Brzezinski, s. 41-42.

⁷⁴ Davutoğlu, s.26.

gibi işlemektedir. Niebuhr da gücü askeri ve ekonomik güç başta olmak üzere kapasite toplamı olarak görmektedir.⁷⁵

Çin ve Hindistan Yenidünyada küresel Aktör olma yolunda ciddi adımlar atmaktadır. Bu iki devlet ileride küresel aktör olma yolunda ciddi potansiyellere sahiptir.

Ekonomik gücün son dönemde milli güç unsurları içinde en fazla öne çıkan unsur haline gelmesi, daha da önemlisi günümüzde artık (güvenlik ve ekonomik gelişmişliğin) birbiriyle çok yakından ilişkili iki kavram olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Günümüzde küresel aktör adayı olarak ön plana çıkan ülkeleri incelediğimizde bu ülkelerin genelde kalabalık bir nüfus yapısıyla birlikte, güçlü bir ekonomiye veya gelecekte parlak bir ekonomik potansiyele sahip olduklarını görmekteyiz. Çin'in, Hindistan'ın ve Brezilya'nın yeni küresel aktörler olarak takdim edilmesinde bu ülkelerin kalabalık nüfusunun yanında, parlak bir ekonomik geleceğe sahip olmalarının da rolü büyüktür.⁷⁶

Bir ülkenin potansiyel verileri ise kısa ve orta vadede değişebilir nitelikte olan ve ülke potansiyelinin kullanım kapasitesinin yansıtan unsurlarıdır. Ekonomik kaynaklar, teknolojik altyapı ve askeri birikim ülkenin güç denkleminde değişken unsurlar olarak yer alır. Bu değişken unsurların dış politika yapımında koordineli ve verimli bir şekilde devreye sokulması, ülkenin uluslar arası güç dengeleri içindeki ağırlığının artmasını sağlar. Buna karşılık bu unsurların iyi bir planlama ile yeterince etkin bir tarzda yeniden yapılandırılmadığı ülkelerin uluslar arası ilişkilere yansıyan gücünde ciddi zaafılar ortaya çıkmaya başlar.⁷⁷

Çin ve Hindistan'ın askeri kapasitelerine bakacak olursak ciddi ilerlemeler kaydettikleri görülmektedir. Hindistan sahip olduğu nükleer ve kimyasal silahlar sayesinde askeri güç olarak önemli bir aktör konumundadır.

---

⁷⁵ Torbjörn Knutsen, **A History Of International Relations Theory, An Introduction**, Manchester: Manchester University Press, 1992, s.223-224.

⁷⁶ Genel Kurmay Başkanlığı resmi internet sayfası. Genel Kurmay başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün Harp Akademileri Komutanlığındaki Yıllık değerlendirme Konuşması, <http://www.gkb.org.tr> (20 Nisan 2005).

⁷⁷ Davutoğlu, s.24.

Nükleer silah sayısı 45- 95, savunma bütçesi 14,2 milyar dolar olan Hindistan'ın havadan ve füze sistemleriyle nükleer silahların 2500 kilometre menzili dâhilinde ateşleme kapasitesi bulunmakta ve bu menzili artırmak için çalışmalarını sürdürmektedir. Nükleer kapasiteye 1974 yılında ham nükleer malzemesini test ederek ulaşan Hindistan, bu test sırasında Kanada'nın yardımıyla kurulan nükleer reaktörlerde elde edilen plütonyumu kullanmıştır. 1998 yılında 3 ayrı test gerçekleştiren Hindistan sivil amaçlı nükleer enerji programında Rusya'dan yardım almaktadır.⁷⁸

Waltz farklı siyasal sistemlere ve farklı ideolojilere sahip olan devletlerin benzer davranışlar ve politikalar benimsemesinin nedeni yapı kavramı olarak açıklamaktadır. Uluslararası devletlerin benzer koşullarda kendi özel farklılıklarına rağmen benzer politikalar izlemesinin kaynağını ve nedenini oluşturmaktadır. Waltz sistemin dış politika üzerindeki sınırlandırıcı ve koşullandırıcı etkisine dikkat çekmektedir.

Waltz'a göre güç dengesi süreklilik göstermekte denge bozulsa bile başka bir şekilde yeniden kurularak devam etmektedir. Waltz'a göre ister iki kutuplu olsun ister çok kutuplu olsun her ikisinin de güç dengesi sistemin ana özelliğidir. Bununla beraber iki kutupluluk çok kutupluluğa göre daha istikrarlıdır. Büyük güçlerin ihtiyatlı bir dış politika izlemelerinden yaşamsal çıkarların kesin bir şekilde tanımlanmış ve etki alanlarının belirgin olmasından ve nükleer silahların varlığından dolayı iki kutuplu yapıda merkezi güçler arasında savaş çıkma olasılığı azdır ve bu nedenle daha istikrarlı bir görünüme sahiptir. Çok kutuplu yapılarda ise sürekli değişen askeri ittifaklar ve kapasite değişimlerinde meydana gelen farklılaşmalar yapının istikrarının tehdit eden unsurlardır. Ve bundan dolayı daha istikrarsız bir nitelik göstermektedir. Çok kutuplu sistemlerde söz konusu olan karşılıklı bağımlılığın artması da istikrarı azaltan bir diğer unsur olarak değerlendirilmektedir.⁷⁹

S.S.C.B'nin dağılmasına kadar dünyada iki kutuplu bir sistem hakimdi. Dünya üzeride iki güç vardı bu güçler ABD ve S.S.C.B. idi fakat S.S.C.B'nin dağılmasıyla dünya tek kutuplu sisteme dönmüştür. S.S.C.B'nin dağılmasına kadar geçen süreçte

---

⁷⁸ BBC Resmi Web Sayfası, "Dünya'daki Nükleer Güçler; Hindistan", <http://www.bbc.com> (2 Mayıs 2005)

⁷⁹ Andrew Linklater, "Neo-Realizm İn Theory And Practice" Ken Booth And Steve Smith (Eds) **International Relations Theory Today**, içinde(361-436) Cambridge: Polity Press,1995, s.377.

ABD ile aralarında soğuk savaş dönemi başlamıştır. Bu süre zarfında iki devlet bir birlerine karşı sıcak çatışmaya girmemişlerdir. Fakat soğuk savaş diye tabir edilen bir bakıma propaganda savaşlarıyla bir birlerine üstün gelmeye çalışmışlardır.

Devletlerin uluslar arası yapının gereklerine göre hareket ettiğine inan Waltz'a göre; İki kutuplu ya da çok kutuplu olarak da nitelenebilecek uluslararası sistem özünde merkezi bir otoritenin bulunmaması ve doğa durumunun devam etmesi nedeniyle her bir devletin öncelikli amacı egemenliğini ve güvenliğini korumaktır.

2.2.1.1 Jeopolitiğin Tanımı

Jeopolitik uzmanları tarafından yapılan jeopolitik ile ilgili çalışmaların ortak noktaları incelendiğinde, hepsinde devlet, coğrafya ve politika kavramlarının ağırlık kazandığı tespit edilmiştir. Jeopolitik uzmanlarının ayrıldıkları nokta jeopolitiğin ne olduğu konusudur. Jeopolitik uzmanları jeopolitiğin tanımı konusunda bir birliklilik sağlayamamışlardır. Jeopolitikle ilgili bir kaç tanımla, jeopolitiğin daha iyi anlaşılmasına neden olacaktır.

Jeopolitiğin ad babası olan R. Kjellen bu disiplin için “coğrafi teşekkül veya mekân içinde ilmi olarak devletin tetkikidir. Devlet varlığının tabiat kanunları ve insanların davranışları açısından tetkik ve kıymetlendirilmesidir” diyor. C.Haushofer'a göre jeopolitik coğrafi bölgenin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişen siyasi hayat şeklinin üzerinde yaşadığı yer ile münasebetidir. Aynı düşünür jeopolitiği yeryüzü münasebetlerinin siyasi gelişmelerle olan bağlantısının ilmi olarak da açıklanmaktadır. Jeopolitiği coğrafyanın politikaya verdiği yön şeklindeki kelime anlamını ve günümüze kadar geçirdiği gelişmeleri, bu gelişmeler sonucu benimsenen unsurlarını ve sınırlarının dikkate alarak şöyle açıklayabiliriz: jeopolitik, dünya coğrafyasını, coğrafi yapı ve evrensel değerleri ile inceleyerek, dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapar. Jeopolitik, politika belirlenmesi amacıyla bir ulusun uluslar topluluğunun veya bölgenin jeopolitiğin değişmeyen ve değişen unsurlarını

dikkate alarak güç değerlendirmesini yapan etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerinin bölgedeki güçleri inceleyen değerlendiren bir bilimdir.⁸⁰

Esas itibariyle jeopolitik, coğrafyanın bütün türleri ve verileri ile aktifleşmesidir. Aktif olarak değerlendirilmesidir denilebilir. Coğrafi platform üzerinde güç merkezlerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirir. Günümüzde jeopolitik önemliliğe bakacak olursak zengin petrol yataklarına sahip olma veya yakın olma, enerji kaynaklarına sahip olma veya yakın olma, stratejik boğazlara sahip olma, coğrafi olarak kavşak konumunda olma bir ülkenin stratejik önemini artırabilir. Bunlardan yoksun olma ise bir devletin stratejik değerini azaltabilir. Günümüzde Jeopolitiğin coğrafyacılar ve siyaset bilimcilerin arasında algılanış itibariyle bazı farklılıklar vardır.

Jeopolitiğin ilgi alanları her gün biraz daha genişlemiştir. Politik hareket tarzı üretilmesi ve hareket tarzları arasından en uygununu bulunup seçilmesi için yapılan açıklamalardan yararlanabilecek yeni veriler bulunmuş ve bu alana yeni verilerin dahil edilmesi zorunluluğu ile karşı karşıya kalınmıştır. Verilerin coğrafyaya, sosyal, ekonomik, askeri alanlara yaygın çeşitliliği ve dayanıklılığı ve bir disiplin gerektirmiş ve jeopolitik bu disiplin ihtiyacından doğmuştur. Jeopolitik, birçok konuda geliştirilebilecek politikaların bilimsel zeminini oluşturur. Global politikalarda, bölge veya tek tek ülkelerin politikalarında tedbir üretilmesi, hareket tarzı üretilmesi ve uygun hareket tarzı seçimi için verilere ve bilgiye dayanan sistemli bir düşünme işlemi için gerekli olan bilgi tabanını ve düzenini jeopolitik verir.⁸¹

Global sorunlarının çözümüne yer verecek siyasi tercihlerin, kararlarını ruh ve şekil alacağı bilimsel ortamı hazırlayan jeopolitik, dünyaya bir bütün bakma imkânı verdiği gibi, bölgenin ve ulusun olgudan etkilenme durumunu meydana çıkarma için gereklidir. Özellikle ulaştırmanın küçülttüğü dünyada, bölge politikalarının ve dünya politikalarının ulusal politikaları dünya ve bölge politikalarının dışında düşünemeyiz. Dünya politikasından kopuk bir bölge politikası, dünya politikalarından ve bölge

---

⁸⁰Suat İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, İstanbul: Ötüken neşriyat, 2003, s.36.

⁸¹ İlhan, s.36–37.

politikalarından kopuk bir ulusal politika, bölge ve dünya politikasını yönlendirecek, değiştirecek güce sahip değilse başarılı olamaz.⁸²

Jeopolitik düzeydeki bir inceleme, jeopolitiğin değişen unsurlarının incelenmesi sonucu belirlenen gücü ve coğrafi gücü dikkate alarak politik ve stratejik hareket tarzına ulaşılabilir. Jeopolitik inceleme, evrensel güçlerin ve ülke güçlerinin genel politikalarının, jeopolitik unsurlara göre açıklayan ve bu politikaların yönlendirilmesine katkı sağlayan bilimsel bir çalışma alanı olarak değerlendirilmelidir. Dünya hâkimiyeti ve dünya hâkimiyeti amacına yönelenlere karşı tedbir söz konusu olduğu zaman jeopolitik bütün teorileri ve bütün unsurları ile devreye girer. Gerçekte bugünün global politikası da global stratejisi de dünya hakimiyeti peşinde olan ve buna karşı savunan güçler arasındaki ilişkilere göre şekillenmiştir. Jeopolitik görüşlerin ve etkilerinin dikkate alınması, dış politika, güvenlik alanında, silah sistemleri seçiminde ve diğer kurumlardaki planlama öncelikleri belirlenmesinde yanımlara sebep olabilir.⁸³

Politika, güç ve hedef ilişkisi kurulurken ve gücün geliştirmesiyle hedefe ulaşması için uygulanacak hareket tarzlarını belirlerken jeopolitikten yararlanmaktadır. Bugün gelinen noktada politik ve stratejik kararlar tercih olmaktan çıkmıştır.

2.2.1.1.1 Jeopolitiğin Unsurları

Jeopolitiğin ne olduğunu anlamak için sınırları ve bilgi alanı hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir.

Jeopolitiğin unsurları çok değişik başlıklar altında toplanabilir. Tartışmalara girmeden, on yedi yıl önce 3 yayımladığına ve üç yıl önce *Belleten*' de tekrar edilen bu güne kadar hiçbir itiraz gelmeyen kendi kabul ettiğim unsurları isimlerde yaptığım bazı değişikliklerle sunacağım. Açıklanan unsurların sayısını artırmak zordur. Kişisel değerlendirmelere göre azaltılabilir. Ancak unutmamak gerekir ki jeopolitik her yeni unsurla genişler, yeni sorumluluklar alır. Buna karşılık bir unsurun çıkartılmasıyla, eksiltilmesiyle jeopolitiğin anlamı daralır. Sorumluluğu azalır. Bu sebeple jeopolitik

---

⁸² İlhan, s.37.

⁸³ İlhan, s.38.

konusunun daralmasının, yerini bulmasının, jeopolitik üzerindeki tartışmaların azalmasının büyük ölçüde unsurlar üzerinde tartışmaya anlaşmaya varılmasına bağlı olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerek jeopolitiğin anlamını da, alanını da en iyi olarak unsurları ile belirleyebiliriz.⁸⁴

Jeopolitiğin coğrafi unsurlarına (değişmeyen unsurlar) göz atacak olursak şunlar karşımıza çıkmaktadır:

- Coğrafi konum (kıtalar arası ve bölge düzeyinde),
- Sınırlar ve coğrafi bütünlük,
- Saha genişliği ve sahip olunan stratejik kaynaklar,
- Coğrafi özellik (ada devleti, kıta devleti, iç devlet...)

Jeopolitiğin beşeri unsurları (değişken unsurlar) ise şunlardır.

- Sosyal değerler,
- Ekonomik değerler,
- Politik değerler,
- Askeri değerler,
- Kültür değerleri ve kültür çevresi.⁸⁵

Jeopolitiğin coğrafi unsurları; stratejide mekân, beşeri unsurları strateji de güç karşılığıdır. Her ikisinde de konuları, düşünceleri aktif kılan zamandır. Değişmeyen unsurlar olan fiziki olgularla birlikte değişen unsurlar olan güçler jeopolitiğin uygulamaya yönelik yönünü politika tespitini hedef ve hareket tarzı seçimi şeklindedir. Devletlerin takip edecekleri politikalar kendi coğrafyaları içinde saklıdır. Değişmeyen sözü değişmeyen unsurların yeri ve değeri hakkında yeterli fikir verir. Çeşitli ülkelerde yönetim şekilleri büyük değişikliklere uğradığı halde dış politikalarının daha az değişmesi, coğrafyanın değişmesi, coğrafyanın değişmeyen unsurlarının etkisiyledir. Örnek alınacak her ülkede bu politika değişmezliği az veya çok görülür. Bir

---

⁸⁴ İlhan, s.41.

⁸⁵ İlhan, s.42.

ülkenin bünyesini, temel yapısını oluşturan jeopolitiğin coğrafi unsurları, beşeri unsurları ve zaman, birbirlerini etkileyerek şekillendirilir ve bir bütünlük içerisinde değerlendirilir. Bu bütün ilgili ülkenin politikasını yönlendiren ulusal gücüdür.⁸⁶

Ulusal gücün de unsurları olan, jeopolitiğin bu alt bilimlerinden her birisi ayrı değer taşır. Birisindeki yetersizlik veya üstünlük diğerlerini olumlu veya olumsuz etkiler. Jeopolitiğin sorumluluğu bu yetersizlikleri ve üstünlükleri meydana çıkarmak, karşı güçlere nazaran nisbi değerini açıklamak ve tutulacak yol ile ilgili hareket tarzı üretmektir. Politikanın sanat yönü ise, belirlenecek yetersizliklerden üstünlük yaratabilmeyi başarabilmelidir. Değişmeyen unsurlar tamamen coğrafya kaynaklıdır. Coğrafi konum, coğrafi bütünlük ve sahadan her birisi farklı durum gösterebilir. Birisi yetersizken diğeri yeterli olabilir. Bu unsurlar da, değişen unsurlardan sosyal, ekonomik, askeri ve politik güçlerin birbirlerini etkiledikleri gibi, birbirlerini tamamlayabilir, güçlendirebilir. Ancak, değişmeyen unsurlardaki bu etki ve destek, değişen unsurlardaki kadar önemli değildir.⁸⁷

Askeri kapasite de ülkelerin gerek barış dönemlerindeki potansiyel kapasitelerinin gerekse savaş dönemlerindeki reel güç yansımalarının temel göstergelerinden biridir. Askeri kapasite, değişen konjonktüre uygun bir tarzda kendini yenileyebilen bir parametre olarak hem ekonomik, diplomatik ve politik kararlardan etkilenmekte hem de bu kararların yöneliş ve uygulanış biçimini belirleyebilmektedir. Ülkenin güvenlik parametreleri ekonomik kaynakların kullanım ve aktarım biçimini etkilerken, diplomatik ve siyasi ilişkilerin seyrini de önemli ölçüde belirlemektedir.⁸⁸

Değişen unsurlardan her birisinin varlığı diğerinin varlığı için de vazgeçilmezdir. Sosyal gücün değeri ekonomik, politik ve askeri gücün değerlerini de belirler. Aynı belirleme ve şekillendirme diğer unsurlar için de geçerlidir. Ayrıca bütün beşeri unsurların düzeyi birbirleri ile ilgili ve birbirlerine bağımlıdır. Coğrafi unsurlarda ise her hangi bir unsur diğerine bağımlı olmadan değer taşıyabilir ve diğer coğrafi güçlerdeki yetersizlikleri önemli ölçüde kapatabilir. Örnek olarak, bir ada, küçük olsa da, yeterli sahaya sahip olmasa da sağladığı coğrafi bütünlükle büyük güç etkisi

---

⁸⁶ İlhan, s.42-43.

⁸⁷ İlhan, s.43.

⁸⁸ Davutoğlu, s.28.

yapabilmektedir. Bunun gibi geniş bir saha coğrafi bir bütünlük olmasa da tek başına büyük bir güç oluşturabilir. Buna karşılık değişken güçlerden sosyal güç ile uyumlu olmayan bir ekonomik güç düşünülemez. Örnek olarak, Japonya ve İngiltere geniş bir sahaya sahip olmadıkları halde, ada devleti olmalarının sağladığı coğrafi bütünlük ve diğer coğrafi özelliklerinden kaynaklanan olanakların da katkısı ile bir güç oluşturabilmişler ve zaman zaman saha yetersizliğinin giderilmesi için ada dışına doğru yayılmacı politikalar izlemişlerdir. Görüldüğü gibi, coğrafi unsurlardan coğrafi bütünlük başlı başına büyük bir değer olmuştur.⁸⁹

Gelişmenin, değişen ve değişmeyen bütün unsurları içeren ortak bir mantığı olduğunu düşünmek yanlış değildir. Gücün ana unsuru nedir? Ulusal gücün temel değişkeni hangi unsurdur? Önceliği olan güç hangisidir. Zaman zaman tartışma gündemine alınan bu tür sorulara, güçler ve güçlerin taşıdıkları değerlerin her olayların kendi şartları içerisinde, ayrı ayrı ve yeni incelemelerle cevap aranması gerekir. Şüphesiz, bütün güç unsurları önemlidir. Yalnız bir gücü jeopolitiğin bir unsurunu dikkate alan görüş, doktrin ve uygulamalar başarılı olamamıştır. Zaman içerisinde her gücün ahenkli şekilde değerlendirilmesi ve kullanması gerekir. Ulusların güçlerinin nereden kaynaklandığının araştırılması ise toplu bir jeopolitik değerlendirmeden geçer. Ekonomideki gelişmenin sosyal hayata etkisi her ikisinin askeri güce ve tek tek veya ayrı ayrı politikaya yansımaları önemli bir inceleme ve araştırma konusudur. Coğrafya ağırlıklı jeopolitik bakışla sonuca ulaşılabilir. Değişen güç unsurlarını temel dayanağı kültürdür. Kültür değerleri ve kültürü çevresini sosyal değerlerle birlikte düşünmek, sosyo-kültürel değerler olarak isimlendirmek bu güne kadar benimsenmiş olan şekle uygun düşen ancak bu gün kültüre verilen anlam daha yaygınlaşmış, toplum yaşamında kültürün yeri ve etkisi daha geniş olarak kabul edilmeye başlamıştır. Kültür, sosyal, ekonomik, politik ve askeri değerlerin yeşerdiği alanlardır. Hepsinin kökleri kültürdedir. Hepsine kültür kaynaklık eder ve hepsi öz suyunu, gıdasını ve şeklini kültürden alır.⁹⁰

Bu sebeple kültürü, diğer dört unsuru oluşturan, onları değerlendiren bir alt birim, diğer unsurların gelişmelerinin yönlendiren ve sağlayan bir alan olarak düşünmek gerekir. Kültür müstakil bir unsur olduğu kadar belki müstakil bir unsur olmaktan fazla

---

⁸⁹ İlhan, s.43-44.

⁹⁰ İlhan, s.44-45.

diğerleri için kaynak ve aralarında bulunması gereken bağ etkinliğindedir. Kültür, aynı zamanda diğer unsurların değişkenidir. Ayrıca kültür değişimleri etkili şekilde diğer unsurlara yansır.⁹¹

2.2.1.2 Jeopolitik Teoriler

Uluslararası sistemi bütün olarak değerlendirme eğiliminde olan teorileri iki ana kategoride incelemek mümkündür. Birincisi, uluslararası anarşik olarak gören, aktörlerin çatışma ve rekabet içerisinde olduğunu savunan; diğeri ise, uluslar arası sistemi uyumlu bir bütün olarak gören, aktörlerin iş birliği ve karşılıklı bağımlılık ilkeleri doğrultusunda davrandığını kabul eden yaklaşımlardır. Birinci kategoride, çatışma yaklaşımı, jeopolitik yaklaşım, emperyalizm ve bağımlılık yaklaşımları ile realist ve neo realist yaklaşımlar bulunmaktadır. İkinci kategoride ise idealist yaklaşımlar, federalist yaklaşımlar ve sistem yaklaşımları bulunmaktadır.⁹²

Aslında uluslararası politika çözümlenmelerinde coğrafyanın kullanılması yeni bir olgu değil; fakat son zamanlara kadar özellikle 20. Yüzyılda gerek teknolojiye meydana gelen baş döndürücü gelişmelerin, gerekse uluslararası politikada yaşanan değişimlerin etkisiyle bu alanda yürütülen araştırmalarda coğrafya geri planda kalmış ve yeterince vurgulanmamıştır. Ancak özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasını izleyen süreç Avrasya adı verilen coğrafyanın dünya tarafından fark edilmesini sağlayınca "jeopolitik" kavramı Rus ve Amerikan karar vericilerinin dış politikadaki davranışlarına yön vermeye ve tekrar 19. Yüzyıldaki çekiciliğine kavuşmaya başlamıştır. Bununla beraber genelde uluslararası politika çözümlenmelerinde bir etmen olarak değinilip geçilen coğrafyanın ve çevresel faktörlerin insan davranışları üzerinde etkili olduğu geçmişten günümüze bilim adamları tarafından kabul edilen bir realitedir. Hatta insan karakterlerinin iklimsel değişimlerden doğal yapıdan ve teknolojik gelişmelerden etkilendiği yolunda pek çok düşüncenin ifade edildiğine sık sık tanık oluyoruz. Doğal

---

⁹¹ İlhan, s.45.

⁹² İnan Kıracı (ed.), **Uluslararası İlişkiler Disiplininde Savaş** İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 1998, s.110.

olarak politika da bir davranış biçimi olduğundan bunun da sözü edilen çevresel koşullardan etkilendiğini söylemek kuşkusuz aykırı bir düşünce değildir.⁹³

Nitekim insan çevre ilişkisini araştıran pek çok yazar çevresel faktörlerin siyasal davranışların üzerindeki belirleyici ve koşullandırıcı etkisi üzerinde durmuşlardır.⁹⁴

Çevre sadece insan davranışlarını sınırlamakla kalmayıp ona birtakım olanaklarda sunmaktadır. Burada özellikle iklimsel ve coğrafik faktörler ayrı bir öneme sahiptir. Bu konu üzerinde duran bilim adamları devletlerin farklı iklim ve coğrafyalara sahip olmalarının onların potansiyel güçlerinin etkilediğini belirtmektedirler. Örneğin bir devletin geniş bir coğrafya sahip olması, zengin doğal kaynaklara sahip olmasını etkileyebileceği gibi iklimsel faktörler de bir ülkenin sahip olduğu kaynakların kullanımı etkileyebilmektedir. Doğal olarak bu değişkenlerde söz konusu olan her hangi bir değişiklik ülkenin siyasal yapısında ve dış politikadaki etkinliğinde kendini göstermektedir.⁹⁵

Yine bir ülkenin zengin yer altı zenginliklerine sahip olması o ülkenin stratejik önemini artırmaktadır. Bu da ülkenin dış politikasını etkilemektedir. Örneğin zengin petrol yataklarının bulunduğu Arap coğrafyasında petrolün dış politikadaki yeri yadsınamaz bir realitedir.

Zaman zaman birbiri yerine kullanılan jeopolitik ve siyasal coğrafya kavramlarından jeopolitik Rudolf Kjellen tarafından tanımlanırken bunun için coğrafi oluşum veya mekân içinde devletin bilimsel olarak tetkik edilmesi ifadesini kullanmaktadır. Bu bağlamda jeopolitik devletin varlığının doğa kanunları ve insanların davranışları açısından araştırılması ve değerlendirilmesidir. Haushofer'a göre ise jeopolitik, coğrafi bölgenin ve tarihsel gelişmelerin etkisi altında değişen politikanın devletin üzerinde yaşadığı toprak parçası ile ilişkisinin araştırılmasıdır. Bir başka yerde ise Haushofer jeopolitiği yeryüzündeki ilişkilerin siyasi gelişmelerle olan bağlantısının

---

⁹³ Arı, s.208.

⁹⁴ Bruce Russett , “The Echology Of Future International Politics” James Rosenau (Ed) **International Politics And Foreign Policy**, İçinde (93-103), New York :The Free Press, 1969, s.95.

⁹⁵ Dougherty James ve Robert Pfaltzgraf, **Contending Theories Of International Relations**, Newyork: Harper Collins Publishers,1990, s.53-76.

araştırılmasının bilimi olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede siyasal coğrafyacılar devletin dış politikasının açıklarken coğrafyanın yanı sıra toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal nedenlere yer verirken, jeopolitikçiler coğrafyanın başlı başına bir öge olarak dış politikayı belirlediği varsayımından hareket etmektedirler. Dolayısıyla Mackinder'den Spykman'a uzanan çizgide coğrafyanın dış politikayı belirlediği kabul edilmektedir.⁹⁶

Jeopolitik kavramı Rudolf Kjellen ve Haushofer tarafından değişik şekilde algılanılmıştır.

Jeopolitikçiler ve siyasal coğrafyacılar coğrafya ile dış politika arasındaki ilişki noktasında farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Jeopolitikçiler coğrafya ile dış politika arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi kurmasına karşılık, siyasal coğrafyacılar coğrafya faktörünü diğer unsurlarla birlikte dikkate almaktadırlar. Fakat bunlar arasında kesin bir ayırım yapmak pek olanaklı değildir.

2.2.1.2.1 Realizm ve Jeopolitik Teori

Güç ve ulusal güç kavramları ele alınırken de ifade edildiği gibi güç, bir devlete bir şey yaptırmayı ya da bir davranıştan vazgeçirmeyi sağlayan araçtır. Ulusal güç unsurlarının başında askeri güç gelmekle beraber; siyasal alt yapı ekonomik durum, coğrafik konum ve büyüklük nüfus ve teknolojik düzey de aynı derecede önemli unsurlardır. Realist yazarlar için ulusal güç uluslar arası politika ve dış politikanın oluşumunda ana öge olup hem bir araç hem de doğrudan doğruya bir amaç olarak uluslararası politikanın temelini oluşturmaktadır. Devletler bu öğeleri dikkate alarak süper devletler büyük devletler orta boy devletler ve küçük devletler olarak sıralanmaktadır.⁹⁷

Uluslararası arenada ulusal güç dediğimiz; askeri güç, siyasal alt yapı, ekonomik durum, coğrafi konum, nüfus ve teknolojik gelişmişlik gibi etmenleri elinde

---

⁹⁶ Arı, s.209.

⁹⁷ Arı, s.210.

bulunduran devletler güçlü devlet sayılmakta ve dünya siyasetinde daha fazla söz sahibi olmaktadırlar. Günümüzden örnek verecek olursak süper güç olarak tanımlanan ABD yukarıda sayılan özelliklerin birçoğuna sahiptir. Bundan dolayı uluslararası siyasette ağırlılığını hissettirmektedir.

Amerika küresel gücün belirleyici dört alanında en üstün durumdadır. Askeri olarak eşi olmayan bir küresel erişime sahiptir; ekonomik olarak, her ne kadar, her ikisi de küresel gücün diğer niteliklerinden nefret eden Japonya ve Almanya bazı bakımlardan rakip olsalar da küresel büyümenin lokomotifine olmaya devam etmektedir; teknolojik olarak yeniliğin tüm ultra modern alanlarında önderliği elinde tutmaktadır ve kültürel olarak, bazı aşırılıklara karşın, özellikle dünya gençleri arasında rakipsiz bir cazibeye sahiptir. Tüm bunlar Amerika'ya başka hiçbir devletin yakınlarına bile yaklaşmadığı siyasi bir nüfuz sağlamaktadır. Amerika'yı tek kapsamlı küresel süper güç yapan bu dördünün bileşimidir.⁹⁸

Realist yazarlar ile jeopolitik teoriyi benimseyenler arasında önemli bir benzerlik güç ve ulusal güç kavramlarına yer vermelerinin yanı sıra ulusal gücün öğelerin sıralarken bunların aşağı yukarı aynı öğeler olduğunu belirtmektedir. A.T. Mahan, "Deniz Gücünün Tarihe Etkisi" başlığını taşıyan ve uluslararası ilişkilerin temel klasiklerinden olan çalışmasında deniz gücünün unsurları adını verdiği öğeler coğrafik konum, topografik özellik, ülke büyüklüğü, nüfus, askeri güç, ulusal karakter ve hükümetin karakteridir.⁹⁹

Görüldüğü gibi bunlardan ilk üçü doğrudan coğrafya ile ilgilidir. Morgenthau'ya göre ise ulusal gücün öğeleri coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite askeri güç, nüfus, ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliğidir. Mahan'daki ulusal karakter Morgenthau'da ulusal karakter ve ulusal moral olarak hükümetin karakteri ise hükümetin niteliği ve diplomasinin niteliği olarak alt gruplara ayrılarak incelenmiştir. Ayrıca, Mahan için deniz gücünün unsurlar adı verilen öğeler Morgenthau'da ulusal gücün öğeleri olarak ifade edilmektedir. Frederick H. Hartmann'a göre ulusal gücün öğeleri askeri durum altyapı, demografik

---

⁹⁸ Brzezinski, s.43.

⁹⁹ Ari, s.210.

yapı, coğrafya, ekonomik durum, bilimsel teknolojik düzey ve psikolojik durumdur. George M.Hall ise ulusal gücün öğelerini biraz daha farklılaştırmakla beraber ana unsurlarda bir değişiklik yapmıştır. Bu çerçevede askeri güç termonükleer güç ve konvensiyonel güç olarak iki alt gruba ayrılmış; psikolojik durum ise kültürel özellikler inanç sistemleri ve moral unsurlar olarak ifade edilmiştir ki bu son durum daha önce ulusal karakter ve ulusal moral kavramları altında ele alınmıştır.¹⁰⁰

Realizm ile Jeopolitik teoriler arasında birçok benzerlik bulunmaktadır. Bilindiği üzere her iki teoride güç unsurunu temel almaktadır. Bu anlamda jeopolitiğe realist anlayışın hakim olduğu söylenebilir. Bir diğer ortak nokta ise ulusal gücün devletlerin yayılcı ve emperyalist politikalarının bir aracı olmasıdır. Jeopolitik teoriler de realist teoriler gibi devlet merkezli paradigmayı önemsemektedir. Bu iki teoriye göre devlet uluslararası ilişkilerde temel ve tek aktördür.

Yukarıda ifade edildiği gibi realistler de coğrafyanın dış politikanın oluşmasında etkili olan öğeler arasında yer aldığını kabul etmektedirler.¹⁰¹

Realist okul mensuplarından Morgenthau ve Frankel ulusal gücün öğelerini ele alırken coğrafyanın bir ülkenin dış politikasının belirlenmesinde önemli bir yeri olduğuna değinmektedir.¹⁰²

Morgenthau ABD'nin kıta genişliğindeki topraklarının doğuda üç bin batıda altı bin milden fazla denizle ayrılmış olmasını bu devletin dünyadaki konumunu belirleyen sürekli ve değişmez bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Morgenthau'ya göre her ne kadar coğrafyanın ulaşım haberleşme ve savaş teknolojisindeki gelişmelerden sonra eski önemini kaybettiği öne sürülse bile Avrupa ve Asya kıtalarından oradaki okyanuslarla ayrılmış bir ABD ile örneğin Fransa, Çin ve Rusya ile kara sınırlarına sahip bir ABD arasında büyük fark olacağını kabul etmek gerekir. Aynı şekilde İngiltere'nin Manş denizi ile Avrupa'dan ayrılması yaklaşık üç yüz yıl Avrupa

---

¹⁰⁰ George Hall, **Geopolitics And The Decline Of Ampire**, North Carolina: Mcfarland&Company, 1990, s.20-21.

¹⁰¹ Raymond Hopkins ve Richard Mansbach, **Structure And Process In International Politics**, New York: Harper And Row Publisher, 1973, s.148.

¹⁰² Morgenthau, s.130.

güç dengesi sisteminde dengeleyici devlet rolünü başarıyla sürdürmesini kolaylaştırmıştır.¹⁰³

Öte yandan Frankel'e göre coğrafyanın devletin sahip olduğu kapasiteler arasında önemli bir yere sahip olmakla beraber jeopolitikçilerin ileri sürdüğü anlamda ülkesel genişlik ile dış politika arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi kurulmamaktadır. Frankel dış politikanın belirlenmesinde önemli olmakla birlikte ülkenin geniş bir coğrafyaya sahip olmasının yeterli ekonomik güce ve teknolojik gelişmeye sahip olmadığı takdirde sorun haline gelebileceği gerçeğine işaret etmektedir. Ayrıca Frankel'e göre, iletişim, ulaşım ve askeri teknolojideki gelişmeler de ülkenin coğrafik ve topografik özelliklerinin geçmiş dönemlerdeki önemini azaltmıştır.¹⁰⁴

Frankelin de belirttiği gibi günümüz küresel dünyasında meydana gelen gelişmelerle birlikte coğrafi konumun eskiye oranla önemi azalmıştır. Artık Askeri, Ekonomik, siyasi güç kavramları coğrafyanın önüne geçmiştir.

Bununla beraber realist okulun önde gelen yazarlarından Strausz-Hupe diğer realist düşünürlerden biraz farklı olarak coğrafya ve çerçevesel faktörlere daha fazla önem vermekte ve bunun siyasal çerçevede teknolojik gelişmelere rağmen coğrafyanın ulusal güce etki eden önemli bir faktör olmaya devam ettiğini belirtmektedir. Coğrafyayı ele alırken Mackinder'in "heartland" kavramını kullanmasıyla dikkat çeken Strausz-Hupe Orta Avrupa, Baltık, Adriyatik ve Ege'yi içine alan bölgeyi ele geçiren devletin Avrupa'ya hâkim olacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla, çevresel faktörlerin siyasal ve uluslararası politikayı etkilediği genelde paylaşılan bir görüş haline gelmiştir. Ekolojik ve çevresel faktörlerin insanların hemen her türlü davranışı üzerindeki etkilerine değinen Harold ve Margaret Sprout, bunun uluslararası politikadaki yansımalarını ele alırken coğrafyanın siyasal davranışlar ve kararlar üzerindeki etkilerine özellikle dikkat çekmektedir. Sprout'lara göre her ulus için coğrafik özellikler diğerlerinden farklı olduğundan, bu durum her ulus için davranışlarda yaşayışlarda

---

¹⁰³ Arı, s.211–212.

¹⁰⁴ Frankel, s.108.

insanlarla ilişkilerde diplomaside ve dolayısıyla siyasal kararlarda farklılığı beraberinde getirmektedir.¹⁰⁵

Esasen Coğrafya ile dış politika ve uluslar arası politika arasındaki ilişkiye dikkat çekenleri tek bir grupta ele almak yanılığa yol açmaktadır. Bazıları coğrafyayı diğer etkenlerden biri olarak dikkate alırken veya dış politika ile bunlar arasında olasılık düzeyinde bir ilişki kurarken, bazıları coğrafya ve jeopolitik ile dış politika arasında nedensel bir ilişki kurmaktadır. Klasik realizmin güç kavramına burada da rastlanmaktadır.

2.2.1.2.2 Klasik Realizm Ve Neorealizm

Klasik Realizmin neorealizmden farklı yönleri bulunmaktadır. Neorealizm devletlerin dış politikası üzerindeki belirleyici ve sınırlayıcı etkisi üzerinde durmakta, uluslararası politikada davranışsal düzenlilikler olduğunu varsaymakta, dış politikadaki benzerliklere dikkat çekmekte, bilim felsefesinin ilkelerini önemsemekte, tarihçi bir yaklaşım yerine yapısalcı bir yaklaşımı benimsemekte ve anarşi kavramına yüklediği an farklı anlam yüklemektedir. Ve bunlardan dolayı klasik realizmden ayrılmaktadır.

Aslında realist açıdan bakıldığında Tchuydides'ten beri "güçlü olanının haklı olduğu" bilinmektedir. Ancak, Ivan Arreguin-Toft tarafından asimetrik savaşın teorisinin açıklanamaya çalışıldığı çalışmada, verilere göre 1816-1998 arasında meydana gelen devletler arası savaşlarda % 70,8 oranında güçlü devletler savaşın sonunda zafere ulaşırken,% 29,2 oranında ise zayıf devletlerin zafere ulaştığı görülmektedir. Thucydides'e atfedilen "güçlü olan istediğini, güçsüz olan yapması gerekeni yapar." önerisinin % 29,2'lik oran ile mutlak doğru olmadığı söylenebilir.¹⁰⁶

Asimetrik savaş kavramı Vietnam Savaşı sonrasında Batılı devletlerin ilgisini çekmiştir. Ve üzerine çalışılan bir kavram olan asimetrik savaş günümüzde sadece güç yönünden değil, aynı zamanda aktörleri yönünden de asimetriklik yaratan 11 Eylül 2001'de meydana gelen El-Kaide terör saldırıları sonrasında gündemdeki yerini almıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin yeni hedef olarak uluslar

---

¹⁰⁵ Arı, s.212 -213.

¹⁰⁶ Yalçınkaya, s.350.

arası terörizm göstermesi neticesinde bu kavram daha çok konuşulmaktadır. Esasta, Irak ile ABD'nin de güç yönünden asimetrik bir durumda oldukları 11 Eylül sonrasında göz ardı edilmiştir. Ama her ne olursa olsun günümüzdeki ve gelecekteki savaşların demokrasinin yayılışını da düşündüğümüzde asimetrik olarak gerçekleşmesini beklemek hayalcilik olmayacaktır. Özellikle Soğuk savaşın hemen ertesinde meydana gelen yeni tip savaşlarda klasik ordular karşılarında cephe bulamadıkları için istenen sonuca ulaşamamışlardır. buradan da anlaşılacağı üzere asimetrik savaş önemini artırmaktadır.

Klasik realizm insan doğasından hareket ederek devletin güç peşinde koşmasından kaynaklanan güç mücadelesi üzerinde yoğunlaşırken, neorealizm ise uluslararası yapıdaki anarşi olgusu üzerinde durmaktadır. Bu arada realist düşünce uluslararası politikayı devletlerarası bir etkileşim süreci olarak görüyor ve devletlerin bu doğrultuda kendi askeri, siyasi ve ekonomik kaynaklarını bu doğrultuda kullandıkları söylüyor. Bir ortak otorite veya merkezi hükümetin olmadığı uluslararası sistemin yapısı bu haliyle anarşiktir. Bu nedenle bir taraftan uluslararası yapıda sürekli bir düzeninin bulunmaması diğer taraftan devletlerin farklı çıkarlarına sahip olmaları savaşlara yol açmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik yapısının yol açtığı korku ve güvensizlik uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Ancak güç unsuru hem klasik realizmde hem de neorealizm ana unsur olmaya devam etmektedir.¹⁰⁷

Klasik realistler de neorealistler gibi “yapısal anarşi” veya sorunların çözümünü sağlayacak “merkezi bir otoritenin yokluğu” üzerinde durmakla beraber bunu bir sonuç olarak değerlendirerek devletlerin dış politikası üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu üzerinde durmuyor. Oysa neorealistler anarşi olgusuna bir neden olarak bakarak devletlerin dış politikasını açıklamada önemli bir çıkış noktası olarak kabul etmektedir. Buradan yola çıkarak “güvenlik ikilemi” ve kendine güvenme kavramları üzerinde duran neorealistlere göre herhangi, bir devletin güvenliğini sağlamaya dönük faaliyetleri mevcut ya da potansiyel düşmanlarının güvenliğini sağlamaya dönük faaliyetleri mevcut ya da potansiyel düşmanlarının güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. Bir devletin mutlak güvenlik içinde olması diğer devletlerin mutlak güvensizliği anlamına gelmekte

---

¹⁰⁷ Barry Buzan, “The Timeless Wisdom Of Realism” Steve Smith, Ken Booth And Marysia Zalevski, **International Theory: Positivism And Beyond**, İçinde(47-65), Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s.50-51.

ve bu durum diğer devletleri silahlanmaya veya başka türlü düşmanca davranışlara itmektedir. Dolayısıyla “nisbi kapasite” sorununun realist yaklaşımda merkezi bir öneme sahip olduğunu vurgulamak gerekir. Ayrıca idealistlerden ve liberallerden farklı olarak realistler için devletlerarasındaki çatışmalar, kötü liderlerin hatalarından, bilgi eksikliğinden, yanlış algılamadan, eğitimsizlikten, sosyo-politik yapıdan ve tarihsel nedenlerden kaynaklanan bir durum olmayıp, tamamıyla doğal ve olağan bir durumdur.¹⁰⁸

Morgenthau'nun rasyonel politika varsayımında da ideoloji gibi unsurlara yer verilmemektedir. Realistler tarafından devletler üniter ve bütüncül bir yapı olarak görüldüğünden bunların politikaları, iç siyasal koşulların bir sonucu olmaktan ziyade dışsal gelişmelere verilen bir tepki olarak düşünülmektedir. Ancak ara sıra rasyonel politikalarından sapmaları açıklamak için klasik realistler içi politikayı ilişkin gerekçelendirmelerde bulunabilmektedir.¹⁰⁹

Esasen Realizm uluslararası sistemin doğasını çatışmacı bir içerikle tanımlamıştır. Günümüz uluslararası sistemin çatışmacı ve anarşik karakterli olduğu, bu sistemin devamını sağlayacak, devletlerin kuşatıcı üst kimliği olabilecek unsur olarak da güç dengesinin kabul edildiği bir yaklaşım tarzıdır. politik realizmin uluslar arası ilişkilerde kullandığı en önemli argüman çıkar kavramıdır. Çıkar kavramı açılımını güç ve güce ulaşmak için gereken hareket tarzlarında bulur. Realistlere göre tarihte yaşanmış birçok olayın temel nedeni güce ulaşmak, devletlerarasındaki çıkar çatışmasından kaynaklanmaktadır. Realist yaklaşım açısından önemli bir başka konu da, aktör çeşitlenmesinin bir sonucu olarak ulusal güvenlik sorunlarının da artık yalnızca askeri anlamda algılanamayacağıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere Ulusal çıkar ve ulusal güvenlik kavramları devletlerin tek başlarına elde edip koruyacağı hedefler arasında çıkmaya başlamıştır.

Bununla beraber, klasik realizmin temel özelliklerinden olan, “moral unsurlarının siyaset dışı tutulması ve etikten arındırılmış bir siyaset anlayışı”

---

¹⁰⁸ Ole Hosti “ Theories Of International Relations And Foreign Policy: Realism And Its Challenge,” Charles Kegley (Ed) **Contraversies In International Relations Theory, Realism And The Neoliberal Challenge**, içinde(36-65), New York: St. Martin's Press, 1995, s.36-37.

¹⁰⁹ Steven Forde, “ International Realism And The Science Of Politics :Thucydides,Machiavelli, And Neorealism,” **International Studies Quarterly**, Vol. 39, No2,(June), 1995, s.144-145.

neorealizmde yeterince vurgulanmamaktadır. Oysa klasik realizm bu anlamda liberal idealizme bir tepki olarak doğmuş ve ütopyacı olarak nitelenmesinde de bu görüşün değer unsuruna biçmiş olduğu rol öne çıkmıştı. Klasik realizmde önemli olan ve onu idealizmden ayıran en önemli unsur olan moral unsur neorealizmde göz ardı edilmiştir. Bu nedenle bir taraftan bilimsellik kaygısıyla hareket ederken diğer taraftan pozitivizmin önemli ilkelerinden biri olan “değerden arındırılmış bilim” ilkesini yadsıması neorealizme yöneltilen önemli bir eleştiridir.¹¹⁰

Neorealizmin kurucusu kuşkusuz olarak Kenneth Waltz'dır. Neorealizm, Klasik ve Neoklasik realizmin bazı noktalarını kabul eder, örnek olarak egemen devletlerin uluslararası anarşi içinde var olduklarını ve işlediklerini fakat asıl ayrılma noktası insan doğası ve devlet yönetiminin ahlaki boyutunu reddederek daha bilimsel bir açıklama getirmeye çalışmasında yatmaktadır. Devletlerin dışişlerinde uyguladıkları yıkıcı ve çıkarıcı tavrın sebebinin uluslararası anarşi olduğunu ve devletin iç politikalarıyla uluslararası arenadaki tavrının açıklanamayacağını, çünkü devletlerin diğer devletlerle ilişkilerini göreceli kazanç ve güç odaklarına karşı denge sağlama amacı gütmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere neorealizm olaylara karşı daha bilimsel davranmaktadır.

Klasik ve neoklasik akımın bazı unsurlarını kabul etmekle beraber insan tabiatı ve devlet idaresinde ahlaki boyutunu reddederek bilimsel bir yaklaşım geliştirir. Uluslararası sistemin anarşik bir durum arz ettiğini söyler. Gücün askeri yönüne büyük ağırlık verilmesini eleştirmiştir. Ayrıca iç ve dış politika arasındaki etkileşimin önemsenmemesi, karşılıklı bağımlılığın göz ardı edilmesi gibi hususları eleştirmiştir. Aslında hem klasik realizmin hem de neorealizmin ortak noktası uluslararası politikanın temel aktörünün devlet olarak görülmesidir. Hem realizmde hem de neorealizmde devletlerin üniter yapılar olarak değerlendirilmesi, devletlerin ve devlet adamlarının rasyonel davrandıklarının varsayılması ve devletlerin bencil kendi doğrultusunda hareket eden birimler olarak kabul edilmesi ortak varsayımları olarak değerlendirilebilir.

---

¹¹⁰ Forde, s.144-145.

Ancak, neorealizm uluslararası çatışmaları ve savaşları analiz ederken belirgin bir şekilde yapı ve sistem üzerinde odaklanmaktadır. Özellikle uluslararası yapıda egemen olan anarşinin devletlerde güvensizliğe yol açtığı belirtilmekte, savaş ve çatışma ise güvenlik ikilemi kavramıyla açıklanmaktadır. Sistemin anarşik özelliği devletlerin varlığını sürdürme sorunlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yapı içinde her devletin en temel amacı varlığını sürdürmektir. Devletler en azından varlıklarının korumak, ancak mümkünse genişlemek ve etkilerini artırmak amacını gütmektir. Dolayısıyla neorealizm bu yönüyle dış politikayı özünde insan doğasına dayandıran klasik realizmden farklı bir bakış açısı sunmaktadır.¹¹¹

Morgenthau'ya göre devletlerin güç mücadelesi ya da üstünlük peşinde koşmaları anarşinin sonucu değildir. Bunun nedeni insanın doğasında mevcut olan hırs, güç elde etme tutkusu ve üstün gelme arzusunu kolektif yansımasıdır. Morgenthau'ya göre insanın güçlü olma isteğinin ve bencilliğinin etkisi devlet politikası ve davranışında belirgin şekilde görülmektedir. Anarşi ise, insanın doğasında var olan bu özelliklerin ve objektif yasaların devletin dış politikasını egemen olmasına fırsat sağlaması bakımından önemlidir. Morgenthau ya göre güç dengesi mekanizmasının dışında devletlerin sınırlayan başka bir merkezi otorite söz konusu değildir. Anarşinin önemi ise bu durumu sınırlama getirmemesinden kaynaklanmakta; yoksa belli dış politikaların uygulanmasını dayatmamaktadır.¹¹²

Devletin davranışlarını anarşi ile açıklayan neorealizme göre, bir devletin diğerleri tarafından egemenlik altına alınma korkusu devletlerin davranışlarını belirlemektedir. İnsan doğasına dayanan klasik realizme göre ise devletlerin dış politikalarını belirleyen ana unsur diğerlerine egemen olma arzusudur. Uluslararası güç mücadelesi, anarşi modeline göre sistemin eksikliklerinden kaynaklanırken, insan doğası modelinde insanın doğasındaki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Neorealist teoride anarşiden kaynaklanan başkaları tarafından egemenlik alma korkusu, yani her devletin korktuğu veya her devletin egemenlik altına alma isteğinde olduğu varsayımı geliştirilmektedir. En kötü varsayımın dayanan ve mahkûmun ikilemi ve güvenlik

---

¹¹¹ Keith Shimko, "Realism, Neorealism And American Liberalism", *The Review Of Politics*, Vol.54, No 2 (Spring),1992, s.293.

¹¹² Forde, s.144-145.

ikilemi oyun teorisinin kavramlarını kullanan neorealizmde; korkunun yanlış anlamada önyargıda eksik bilgilenmeden kaynaklanabileceği ve bazı devletlerin yayılmacı politika izlemeyebileceği dikkate alınmamaktadır.¹¹³

Stefan Forde, anarşi, uluslararası yapı ve korku kavramlarını aslında klasik realizm ve neorealizmde farklı unsurlar olmayıp belli ölçüde ortak unsurlar olduğuna dikkat çekmektedir. Korku ve güvensizliğin nedenini insan doğasına bağlayan klasik realizm, aslında anarşinin de devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket eden bencil yapılar olmalarından kaynaklandığını üstü örtülü bir şekilde ileri sürmüştür. Aynı şekilde klasik realizmde örneğin Pleponeyza savaşlarını ele alan Thucydides, savaşın nedenlerini Sparta ve Atina arasındaki güç dengesinin bozulmasının ortaya çıkardığı korku ve endişeye bağlarken doğrudan yapının etkisine dikkat çekmiş oluyordu. Aynı özellik Machiavelli ve Morgenthau realizmde de söz konusu olup güç dengesinin bozulması devletlerin politikalarını meşrulaştıran bir araç olarak görülmektedir. Dolayısıyla yapı, klasik realizmde tamamen göz ardı edilen bir olgu değildir. Bu anlamda en belirgin fark, neorealizmde insan doğası faktörünün dışlanıp uluslararası yapıya öncelikli bir rol tanınması; klasik realizmde ise uluslararası yapı ve insan doğası faktörlerinin birlikte düşünülmektedir.¹¹⁴

Neorealizmin varsayımları kabul edildiğinde de sonuç yine uluslararası güç mücadelesi kendine güvenme(self-help) ve güvensizlik olmaktır. Yani her iki modelde de sonuçta dış politikaya kötümser(pessimistic) yaklaşılmaktadır. Fakat insan ilişkilerinde indirgenildiğinde iki farklı durum ortaya çıkmaktadır. Birinde insan ondan korkan insanlarla çevrili diğeri ise ona tahakküm etmeye ve denetim altına almaya çalışan insanlarla doludur. Birinci yani insanların korkusu yanlış anlama ya da kuşkudan kaynaklandığından bunu gidermek olasıdır; ancak ikincinin önlenmesi yalnızca aynı şekilde davranmakla mümkündür. Morgenthau'ya göre devletlerin diğerlerine üstün gelme ve onları egemenliği altına alma arzusu insan doğasından kaynaklanmaktadır. Oysa neorealizmdeki korku, devletlerin içinde buldukları ortamın niteliğinden ileri gelmektedir. Yani korku, insan doğasından değil ortamdaki durumdan kaynaklanmaktadır. Sonuçta her ikisinin de güç mücadelesi ortak olmakla

---

¹¹³ Shimko, s.294.

¹¹⁴ Forde, s.146-147.

beraber buna neyin neden olduğu ve güç mücadelesinin biçimi farklılık göstermektedir.¹¹⁵

Realizm ile neorealizm arasındaki bir diğer fark da önermelerin bilimselliğiyle ilgilidir. Neorealizm, önermeleri insan doğasına ilişkin olan ve sınama olanağı bulunmayan klasik realizme yönelik davranışsal bir tepki olarak değerlendirilmektedir. Deney ve gözlemi esas alan pozitivizme göre, insan doğasına ilişkin önermelerin gözleme tabi tutabilmesi mümkün olmadığından klasik realizmin bilimsel bir teori olarak kabul edilmesi de bu bakış açısından mümkün değildir. Keohane'e göre neorealizm, realizmin bir uluslararası politika teorisi haline getirme çabasıdır. Nye da aynı şekilde neorealizmin ayrı bir teori olmadığını, realizmin teori haline getirme çabansa ibaret olduğunu dile getirmektedir. Lakatosyan terminoloji ve standartlara göre realizmin çetin özünü oluşturan ana varsayımlarını koruyarak ve insan doğasına olumsuz varsayımlarının reddederek ilerlemeci bir teori haline dönüştürülmesinin olanaklı olduğu düşünülmektedir.¹¹⁶

Fakat pozitivist bir bilimsel teori oluşturmayı amaçlayan neorealizmin bu anlamda açıkça değer ve ahlak unsurunu göz ardı etmediği için klasik realizmin gerisinde kaldığına dikkat çekilmektedir. Diğer taraftan neorealizme göre kendi çıkarını düşünen ve rasyonel davrandıkları varsayılan devletler nisbi kazanca göre hareket ettiklerinden bir işbirliğinden kim daha fazla kazanacak sorusunu sorarlar. Devletlerin böyle davranmaları sistemin özellikleri neden olmaktadır. Oysa bu durum Keohane göre rasyonel bir tutum olan faydanın maksimizasyonu ilkesine aykırıdır. Rasyonel olarak bencil davranan birey diğerlerinden daha fazla kazanmayı değil, kendi faydasını nasıl maksimum kılacağını düşünür. Çünkü iki kişilik işbirliği ilişkisinde her iki tarafında daha fazla kazanmak istemesi halinde işbirliğinin gerçekleşmesi olanaksızdır.¹¹⁷

Tarihsel bir bakış açısını benimsemeyen realistler uluslararası sistemin süreklilik gösterdiğinin düşündükleri için değişim sorunu üzerinde fazla durmuyorlar. Waltz, neorealizmin tarihsel yerine yapısal bir yaklaşımı benimsediğini vurgulamaktadır. Uluslararası yapıda sürekliliğin egemen olduğunu varsaymakla

---

¹¹⁵ Shimko, s.295.

¹¹⁶Shimko, s.295-296.

¹¹⁷ Arı, s.196-197.

beraber değişimi de tamamen reddetmeyen Waltz'a göre değişim devletlerin askeri kapasitelerinde ve dolayısıyla güç dağılımında olabilir; fakat bu sistemin anarşik özelliğinde bir değişiklik yapmadığı için yapıda esas olarak bir değişim söz konusu olmayıp bu anlamda bir süreklilik söz konusudur.¹¹⁸

Diğer bir ifadeyle Waltz'a göre ekonomik ve politik değişimler sistemin anarşik niteliğinde bir değişikliğe yol açmayacağı için sistemin özünde bir değişiklik gündeme gelmemektedir. Güç dengesinde değişiklikler olabilir. Fakat bu durum sistemin temel özelliği olan anarşik yapısını değiştirmemektedir.¹¹⁹

Genelde realistlerin göz ardı ettikleri uluslararası siyasal değişim sorununu ele alan Gilpin, "Dünya Politikasında Savaş ve Değişim" adlı çalışmasında uluslararası sistemin oluşumundaki amaçlar ile toplumsal ya da siyasal sistemin oluşumundaki temel amacın aynı olduğunu düşünmektedir. Her ikisinde de sistemdeki aktörlerin yeni bir toplumsal yapı oluşturmadaki amaçlar, ekonomik, siyasal ve diğer çıkarlarını gerçekleştirilmektir. Yapısalcı ve tarihçi unsurlar taşıyan Gilpin yaklaşımına göre, her yeni uluslararası yapı aktörler arasındaki güç ilişkilerin yansıtmakta; sistemin güçlü aktörleri yeni yapının kendi çıkarlarına uygun şekilde oluşmasını sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla yeni oluşan yapılar hegemonik güçlerin çıkarlarının büyük ölçüde yansıtır. Ya da onların çıkarlarıyla uyumludur. Ancak zamanla aktörlerin ekonomik ve teknolojik düzeylerdeki farklılıklara güç dengelerinde kaymalar olabilir. Ve dolayısıyla aktörlerin çıkarlarında farklılıklar oluşabilir. Değişikliği etkileyebilen ve değişiklikte çıkarı olan aktörler sistemin kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek isteyeceklerdir. Değişiklikte sonra oluşan yeni sistemle, yeni güç dengesini ve dolayısıyla yeni hegemonyanın ya da hegemonik güçlerin çıkarlarının yansıtacaktır. Bu nedenle sistemin değişim mevcut toplumsal yapıda güç dengesindeki değişiklikleri ortaya çıkardığı yeni güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda bir değişimi gerçekleştirmek istemelerinden kaynaklanmaktadır.¹²⁰

---

¹¹⁸ Linklater, s.245.

¹¹⁹ Arı, s.197.

¹²⁰ Robert Gilpin "War And Change İn World Politics," Paul Viotti ve Mark Kauppi (Eds) **International Relations Theory: Realism, Pluralism ,Globalism 2 nd Ed.**, içinde(142-153), New York: Macmillan Publishing,1993, s.147.

Gilpin, uluslararası siyasal değişimi uluslararası sistemle ve bu yapı içindeki aktörlerin, sistemi kedi çıkarlarına aktarmak için dönüştürölmek istemelerine ilişkilendirmektedir. Aslında Uluslararası sistem, bir toplumsal yapıda olduğu gibi kimin yararında işlediği ya da kimin çıkarına hizmet ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Sistemdeki değişiklik bir anlamda güç dengelerindeki değişikle ilgili görölmektedir. Gilpin'nin ifade etmeye çalıştığı çıkarlar; ekonomik, ideolojik ve güvenlikle ilgili çıkarlardır. Devletin bu çıkarları gerçekleştirmesi uluslararası sistemin yapısıyla yakından ilintilidir.

Gilpin, uluslararası siyasal değişime ilişkin bazı varsayımlara hareket etmektedir. Bunlardan ilki, hiçbir devletin sistemin değişiminden bir çıkar elde edeceği sürece sistemin istikrarlı yani dingin olacağıdır. İkincisi, herhangi bir devletin elde edeceği faydanın katlanacağı zararı aşması durumunda sistemin çıkarları doğrultusunda değiştirmek isteyeceğidir. Bir devletin uluslararası sistemi değiştirmek istemesinin ana nedenin ölkesel, ekonomik ve siyasal anlamda genişlemesinin getireceği ek marjinal maliyetin marjinal faydaya eşit ya da fazla olduğu noktaya genişlemek arzusundan kaynaklandığıdır. Dördüncü, yeni bir değişimin doğurduğu fayda ile maliyet arasındaki dengeye ulaşıldığında genişlemenin duracağıdır. Sonuncu varsayım ise uluslararası sistemde dinginsizlik ve istikrarsızlık çözülemediğinden sistemin değişeceği ve yeni dinginliğin yeni oluşan gül dağılımı yansıtacağıdır.¹²¹

Gilpin'e göre bir devletin çıkar algılamasındaki farklılıklar içsel değişimlerden de kaynaklanabilir. Örneğin, içerdeki egemen güçler koalisyonundaki bir değişiklik ölkenin ulusal çıkar tanımlamasını değiştirebilir. Dolayısıyla ulusal ve uluslararası yapılardaki değişiklikler statükoyu bozabilir ve ölkelerin çıkarlarında değişikliğe sebep olurlar. Bu değişiklik mevcut güçlerin ekonomik teknolojik ve siyasal gelişmelerinde kaynaklanabilir. Değişikliklerin radikal boyutlarda olması yeni bir güç dengesinin oluşumuna yol açacak değişikliğe zorlar. Ancak Gilpin dönüşümün barışçıl olacağı konusunda kötümser bir yapıya sahiptir. Gilpin'e göre dönüşüm, hegemonik savaşlarla ya da hegemonya savaşıyla gerçeleşir ve savaş sonunda yapılan anlaşmalar yeni güç dengesini oluşturan statükoyu ifade eder. Çünkü egemen güçlerin uluslararası

---

¹²¹Gilpin, s.148.

sistemin yapısından kaynaklanan fayda maliyet sorunun mevcut yapı içinde çözememeleri krize yol açmakta; krizin barışçıl yöntemlerle çözülmesi mümkün olsa bile tarihe bakıldığında savaş, krizi aşmanın temel aracı olarak görülmektedir.¹²²

2.2.1.3 İdealist Yaklaşım

İdealizm yazını ve felsefi anlamda köken olarak miladını, XVI. yüzyılın sonlarında Hugo Grotius Williams, ile başlamış ve Aydınlanma döneminde de Immanuel Kant ile devam etmiştir. Williams, Cavallar, Ayrıca federatif erk kuramından bahseden John Locke'u, insanın doğuştan barış yanlısı olduğunu savunan J. J. Rousseau'yu ve monarşilerin savaşa meyyal olduklarını, barışın ancak demokratik cumhuriyetler eli ile gerçekleştirilebileceğini savunan Voltaire'i de listeye dahil etmek gerektirir. XX. y.y.'da ise İngiliz Norman Angell ile karşılaşırız. Angell'ın I. Dünya Savaşı'ı patlak vermeden önceki söylemleri entelektüel çevrede hatırı bir şekilde kabul görmüştür.

19.yüzyılda yaygınlaşan liberal düşüncede liberalizmin özellikle insan doğasına ait yaklaşım tarzını önemli ölçüde etkilemiştir. Buna insanlar temelde rasyonel ve iyidirler. Dolayısıyla savaşlar devletlerin mutlakıyetçi otoriter biçimde örgütlenmesinden ileri gelmektedir.¹²³

Uluslararası ilişkiler disiplininin doğuşu birinci dünya savaşından sonra ortaya çıkmıştır. I.Dünya savaşından sonra yeni savaşların önlenmesi için yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur. Savaş sonrasında ABD dünya siyasetinde ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. I.Dünya savaşı sonrasında yapılan görüşmelere damgasını vuran ABD Başkanı Wilson, uluslar arası sistemin demokrasi etrafında, açıklık diplomasisi ve yeni bir uluslararası kurumsallaşma çerçevesinde örgütlenmesini savunmaktadır. Wilson bu düşüncelerini hayata geçirerek Milletler Cemiyetinin kurulmasına öncülük etmiştir. Milletler cemiyeti eski güç dengelerini ortadan kaldıracak, barışa dayalı bir dünya kurma düzeninin kurulmasına yol açacak ve savaşları imkânsız kılacaktır.

---

¹²² Arı, s.199–200.

¹²³ Bülent Uğrasız, "Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: idealizm ve realizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 5, sayı 2, 2003, s.141.

Milletler cemiyetinin başını çektiği uluslar arası kurumsallaşmayla uluslararası ortam “akılcı” bir temele oturacak ve uluslar arası yaşamda “ilerleme” gerçekleştirilecekti. Wilson’un bir önder olarak anlayışı, kamuoyunun “aklı” temsil ettiğini ve açık diplomasi” anlayışında kamuoyunun daha etkili olması gerektiğini savunmasıdır. Wilson, liderlerin öncülük ettiği bu anlayışın toplumun diğer kesimlerine de yayılabileceğini düşünüyordu. Uluslararası ilişkiler disiplininin savaş, barış eksenini etrafında şekillenmeye başladığını ve bunun için tüm çabanın uluslararası kurumsallaşma yönünde sarf edildiğini söyleyebiliriz.¹²⁴

---

¹²⁴ Uğrasız, s.142.

3.AB VE MEVCUT KÜRESEL AKTÖRLER

3.1 Küresel Güç Olarak Avrupa Birliği Ve AB'nin Küresel Güç Olmak İsteği

AB'ye giden yol: Yıkımdan Ortaklığa 20.yüzyıl Kıta Avrupa'sını sarsan iki büyük savaş ile birlikte geride kaldı. 20. yüzyılda en karlı çıkan taraf 2.Dünya savaşın galibi olan ve uluslararası sistemin kontrolünü ele alan ABD olurken yüzyıllarca uluslararası sistemi kontrolü altına almak için savaştan Kıta Avrupa'sı ülkeleri oyun dışı kalmış oldu. 2.Dünya savaşından sonra Avrupa ülkeleri sistemin öznesi olmaktan çıkmış, ekonomik açıdan kendilerini toparlamaya çalışan ve bunun içinde ABD yardımına ihtiyaç duyar hale gelen ve bu yönüyle ABD'yi finanse eden ülkeler haline gelmişlerdir.¹²⁵

Oluşan bu tablodan oldukça rahatsız olan AB'de, savaşın yaralarını kendi sarma düşüncesi doğmuştur. Ve çerçevesinde birleşmiş Avrupa düşüncesine giden yolun temeli atılmıştır.

9 Mayıs 1950 Bildirgesi veya diğer adıyla Schumann Deklerasyonu ile bu yoldaki ilk adım atıldı. Fransa ve Almanya, sanayinin en önemli maddeleri olan kömür ve çelik üretimini birlikte gerçekleştirecekti. Nitekim bu fikir Avrupa'da kısa sürede kabul gördü ve 1951 yılında imzalan Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kuruldu. Paris Antlaşmasına Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg imza atmıştı. 2.Dünya savaşının kazanan ve kaybedenlerini bir araya getiren bu antlaşma Kıta Avrupa sınırın küresel bir aktör olma yolunda toparlanma adına attığı ilk ve en önemli adımdı. Avrupa yüzyıllar sonra birliktelik adına ilk kez bu kadar samimi davranmıştır.¹²⁶

---

¹²⁵ Seha Tisoğlu, Küresel Güç Olma Yolunda Avrupa Birliği, <http://www.yaziyaz.com/dergi/2006/10/kuresel-guc-olma-yolunda-avrupa-birligi-seha-tisoglu/> (2 Ekim 2009).s.1.

¹²⁶ Tisoğlu,s.1.

Bu durum süper güç ABD'nin de etkisiyle ortaya atılan Birleşik bir Avrupa ordusu fikri Fransa parlamentosunca Almanya'nın yeniden silahlanabileceği gerekçesiyle reddedildi. Bu durum Avrupa siyasi işbirliği düşüncesinin ertelenmesine neden olmuştur. Fakat daha sonra 1957 yılında AKÇT üyelerince imzalan Roma Antlaşması ile birlikte Avrupa Ekonomi Topluluğu kurulmuş oldu. AET ile birlikte işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk hedeflenmiş oldu.

1960'lı yıllar topluluğun ekonomik genişlemelerine sahne olmuştur. Gümrük Birliği, Ortak Tarım Politikası bu dönemde gerçekleşirken yine bu dönemde birliğin ekonomik başarılarına paralel olarak İrlanda, Danimarka ve İngiltere üyelik için başvuruda bulunmuştur. Bu süreçte Avrupa'nın eski sisteme egemen olma mücadelesi yeniden ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde İngiltere başvurusu ABD'nin Truva atı olacağı düşüncesiyle iki kez reddedilmiştir.

İngiltere'nin topluluğa katılması sürecine etki eden bir diğer olay ise 15 Ağustos 1971 tarihinde alınan Camp David kararlarıdır. Bu karar ile birlikte uluslararası para sisteminde değişikliğe gidilmiş ve doların altına konvertibilitesi sona ermiştir. Bu durum yarattığı ekonomik sıkıntı topluluğun ekonomik olarak yakınlaşmaya ve parasal bir birliktelik oluşturma çabasına yöneltti. 1972'de İngiltere, İrlanda ve Norveç üyeliğe kabul edildi. 1979'da Avrupa Para Sistemi kuruldu. Böylece döviz kurlarının sabitlenmesi ve ortak ekonomide disiplin sağlanmış oldu.¹²⁷

1980'lere gelindiğinde topluluk güneye doğru genişleme eğilimine girmiştir. 1981'de komşumuz Yunanistan, 1986'da Portekiz ve İspanya birliğe girmiştir. Ve böylece Topluluk sosyal, ekonomik ve bölgesel sorumluluklar edinmiştir. Buna paralel olarak topluluk Güney Akdeniz ile Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkeleri ile yeni anlaşmalar imzalayarak uluslararası düzeyde de kendini göstermeye başlamıştır.

Yüzyıl biterken 20.yüzyılın ilk yarısında birbirleriyle çok büyük savaşlar vermiş olan bu ülkelerin yüzyılın ikinci yarısındaki bu birlikteliğinin altında elbet ki uluslararası sistemde söz sahibi olma ihtiyacı yatıyordu. Ancak dönüşümün bu kadar

---

¹²⁷ Tisoğlu, s.2.

hızlı gerçekleşmesinde neoliberalizm'in etkisi daha baskındı. 80'lerin sonu 90'ların başıyla birlikte tüm dünyayı saran serbest piyasa anlayışı, bu piyasada daha fazla pay sahibi olmak için Avrupa devletlerinin birlikteliklerini sıkılaştırma ihtiyacını ortaya koydu.¹²⁸

Avrupa'da Sovyet Rusya'nın etkisinin azalmasıyla birlikte AT için yeni manevra alanları oluşturma fırsatı ortaya çıkmıştır. Yani mevcut konjüktürde AT uluslararası arenada daha fazla söz sahibi olma fırsatını yakalamıştır. Fakat ABD'nin süper güç olarak ortaya çıkması AT'nin geri planda kalmasına neden olmuştur.

Değişen şartlarla birlikte AT yeni hamleler yapmakta gecikmemiştir. Maastricht antlaşmasıyla birleşik güçlü bir Avrupa'nın temelleri atılmıştır. AB ile birlikte 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren süren Kıta Avrupa'sındaki dönüşüm çabaları da tamamlanmıştır. Neoliberalizmin getirdiği hızlı değişim Avrupa devletlerinin uluslararası sistemin tamamen değiştiğini anlamalarını sağlamıştır. Böylelikle Sistemde söz sahibi olmak için birlikte hareket eden güçlü bir Avrupa şarttı.

Sistemde söz sahibi olmak isteyen bir AB'nin öncelikle güçlü bir ekonomiye sahip olması gerekti. Bu nedenle Maastricht kriterleri ile AB'ye üye ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğe katılabilmeleri için gerekli şartlar ortaya kondu. AB, genişlemeye yönelik siyasi, ekonomik ve uyum kriterlerini 1993'te Kopenhag'da belirledi. 1995'de yılında da İsveç, Finlandiya ve Avusturya birliğe katıldı. 1997 yılında imzalan Amsterdam antlaşma ile açıklanan Gündem 2000 (Agenda 2000) raporu ile birlik 21. y.y'ın başındaki hedeflerini her alanda (büyüme, iç politika, dış politika) istikrarlı bir büyüme olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda 1999'daki Helsinki zirvesi AB'nin uluslararası alanda daha fazla söz sahibi olma amacını ortaya koyuyordu. Helsinki'de sadece genişleme vurgusu yapılmamış aynı zamanda ortak güvenlik ve savunma politikasından söz edilmiştir. Helsinki Zirvesi, askeri kabiliyetler bakımından ana hedefin belirlenmesi açısından ayrı bir önem kazanmıştır. Bu çerçevede 2003 yılına kadar, tüm insani misyonlar ve kurtarma misyonları; barış misyonları; barış sağlama da dahil olmak üzere çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi için belirlenen misyonlar.

---

¹²⁸ Tisoğlu,s.3.

görevlerini yerine getirebilecek 60,000 kişilik Acil Müdahale Gücü'nün kurulması yönünde karar alınmıştır.¹²⁹

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ortaya çıkan yenedünya düzeninde AB uluslararası sistemdeki yerini ve kendi güveligini sorgulamaya başlamıştır. Bu çerçevede Haziran 2000'de Fera Zirvesinde Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası belirlendi. Feira Zirvesi'nde, üye devletlerin kriz yönetiminde kullanılabilecek 5000 kişilik bir polis gücünü oluşturmaları öngörülmüştür. Uluslararası ekonomide kendine daha fazla pay çıkarmak isteyen AB bu doğrultuda Şubat 2002'de gerekli düzenlemelerin tamamlanmasıyla ortak para değeri olan EURO'ya geçti. Aralık 2002'de düzenlenen Kopenhag zirvesinde birliğin bir diğer önemli konusu olan genişlemede büyük bir adım atıldı. Ve on aday ülkenin katılımına karar verildi.(Kıbrıs, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya, Letonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya) Bu karar ile birlikte birlik sınırlarına dağılan Sovyet ülkelerini de katacaktı. Bu ülkeler Mayıs 2004'de resmen AB'ye katıldı. Bu ülkelerin AB'ye katılımıyla birlikte AB dev bir birlik haline gelmiştir.

2004 yılındaki katılımlar ve mevcut adaylar göz önünde bulundurulduğunda AB'nin Avrupa'nın bütünlüğü yolunda önemli bir işlevi yerine getirmekte olduğunu görüyoruz. Buna Güney Akdeniz ile Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkeleri ile olan antlaşmaları da eklediğimizde AB'nin bölgesel bir güç olduğu kabul görmektedir. AB ise 90'lardan sonra değişen dünya düzeni içerisinde bölgesel bir güç olmaktan ötesini amaçlamakta. Ancak bu hedeflere ne kadar yakın olduğu tartışmaya oldukça açık bir konudur.¹³⁰

Esas itibariyle AB'nin ekonomik anlamda küresel bir güç olduğu oldukça açıktır. Özellikle genişleme ve reform sürecinde ekonomik dengelerini koruyabilmesi, Euro'nun yangınlaşması bunun göstergesi niteliğindedir. AB Ekonomik meselelerde kat ettiği mesafeyi maalesef siyasi meselerde henüz başaramamıştır. Üye ülkeler arasındaki çıkar farklılıkları biriliğin birlikte hareket etmesini engellemektedir.

---

¹²⁹ Tisoğlu, s.4.

¹³⁰ Tisoğlu, s.5.

1991'de Avrupa'nın orta yerinde patlak veren savaşlara birlik m¼dahale edememiş NATO, BM ve ABD'nin yardımına ihtiyaç duymuştur. Savaş anacak s¼per g¼ ABD'nin araya girmesiyle sona ermiştir. Yaklaşık yarım y¼zyıl ¼nce ABD'nin kıtadaki etkisini kırmak için kurulan birlik uyguladığı pasif politikalarla ABD'yi kıtaya sokmuştur. Aynı zamanda uluslararası alanda ciddi imaj kaybına uğramıştır.

K¼resel bir g¼ olma iddiasındaki Avrupa'nın Bosna Savaşına verdiği tepkinin bir benzerini Kosova'da da verdiğini 1999'da g¼rmuřt¼k. ¼zellikle buradaki en b¼y¼k sorun Avrupa ¼lkelerinin birliğin i politikasına y¼nelik alınan kararlarda g¼sterdiđi birlikteliği NATO, BM gibi uluslararası ¼rg¼tler içerisine girdiklerinde g¼sterememeleridir. Bu ¼rg¼tler içerisinde ¼lkeler birliğin çıkarlarından çok kendi çıkarların y¼nelik hareket etmektedirler. General De Gaulle'nin yıllarca ¼nce İngiltere'nin veto etmesine neden olarak g¼sterdiđi İngiltere'nin Amerika'nın Truva atı olacağı iddiası bugün başta İngiltere olmak ¼zere pek çok ¼lke için geçerli olabilmektedir. Kaldı ki seçimle gelen h¼k¼metlerin k¼reselleřen d¼nyanın getirdiği çakışan çıkarlar içerisinde hareket etmeleri birliğin birlikteliğinin sağlanmasının ¼n¼ndeki en b¼y¼k engeldir.¹³¹

AB'de artan ¼yelikle birlikte kendi içerisinde bazı rahatsızlıklar g¼r¼lmektedir. Fransa ve Hollanda'da da yapılan referandumda AB Anayasasına hayır sonucu ıktı. Bu sonuç birliğin genişlemesi ve b¼t¼nleřmesine karşı oluşan ř¼phelerin bir yansımaysıdı. ¼ye ¼lkeler için birliğin en ¼nemli yanı olan ekonominin yeni ¼yelerin katılımıyla yara alabileceği d¼ř¼ncesine, serbest dolaşımın nedeniyle ortaya çıkan yabancı d¼ř¼manlıđı da eklenince ¼zellikle muhafazak¼r kesimin b¼y¼k bir tepkisi ortaya çıkmıştır.

AB uluslararası sorunlarda birliktelik sağlayamazken diğer taraftan da k¼resel bir akt¼r olma çabasına girmektedir. ¼zellikle son yıllarda Orta Doğu'da gerçekleşen sıcak gelişmeler uzak kalmamaya çalışsa da çıkarlar ayrılığı kararlarda b¼t¼nl¼đ¼n¼n ¼n¼ne geçtiğinden AB olaylara k¼resel akt¼r gibi değil bir seyirci gibi yaklaşmaktadır. Son L¼bnan olayında g¼r¼ld¼đ¼ gibi AB olaylar cereyan ederken m¼dahale edebilecek

---

¹³¹ Tisoğlu,s.6.

kadar sistemde söze sahip değildir. AB ancak olaylar sona erdikten sonra devreye girebilmekte bu da ancak kendisine tanınan manevra alanı kadar olabilmektedir. BBC World Today programının Avrupa'nın Lübnan krizinin çözümüne yönelik yürüttüğü dış politikanın başarısızlığını özetleyen Avrupalıların konuşmaya hazır ama yürümeye hazır olmadığı yorumu küresel bir güç olarak AB'nin konumunu oldukça iyi izah etmektedir.¹³²

Bugün gelinen son noktada AB kuruluş felsefesinden uzak olduğu görüşü yabana atılmaması gereken bir görüştür. Uluslar arası meselelerde devletlerin kendi çıkarlarını ön plana çıkarmaları nedeniyle AB'nin küresel aktör olmasını zorlaştırmaktadır.

3.1.1 Avrupa Birliğinin Ekonomik Yapısı

Avrupa Birliği bugün gelinen son nokta itibariyle ekonomik dev olarak nitelendirilmektedir. Dünya üzerindeki en büyük 500 şirketin 163'ünün merkezi AB'de bulunmaktadır. Avrupa Birliğini tek bir ekonomi olarak düşündüğümüzde gayri safi yurt içi hâsılasıyla dünya toplamının % 31'ini oluşturmaktadır.

Bu Avrupa Birliği'ni dünyanın nominal gayri safi yurtiçi hasıla sırasında birinci, GYSİH bazlı satın alım gücü paritesi sırası içinde de ikinci büyük ticaret bloku yapar. Avrupa Birliği ayrıca, dünyadaki en büyük ihracatçı oluşum, ikinci en büyük ithalatçı ve gelecek de büyük küresel güç olması beklenen Hindistan ile Çin Halk Cumhuriyeti gibi ülkelerin en büyük ticaret ortağıdır.

1970'li yıllarla birlikte yıllık ortalama % 2,5 oranında büyüyen Hindistan ekonomisi 80'lerle birlikte bu ivmesini kaybetmiş ve yıllık ortalama büyüme oranı % 3,5'e gerilemiştir. 1991'deki reform programı büyüme oranında etkileyici rol oynamış ve 1995–2000 yıllarını kapsayan beş yıllık dönemde ortalama % 6,6 gibi ciddi bir büyüme performansını yakalamıştır. Ancak 90'ların sonlarından itibaren; Güneydoğu

---

¹³² Tisoğlu, s.7.

Asya Krizi yüksek silahlanma giderleri, dış ticaret hadlerindeki aleyhte gelişmeler gibi nedenlerden ötürü büyüme oranı düşmüştür. GSYİH'sındaki reel büyüme oranının 2002 yılında % 5.5, 2003'de ise % 6 düzeyinde gerçekleşmiştir.¹³³

Yirmi birinci yüzyılın dünyasının eskisinden çok farklı olacağı günümüzdeki süreçte, Hindistan bir ülke olarak eskisinden çok farklı bir konumda gündeme gelmektedir. Eskiden bir doğu ülkesi hatta sömürgesi olarak dünya siyasetinde fazla bir ağırlığı bulunmayan Hindistan, demir perdenin kalkmasından sonra doğu bölgesinin dünya geneline açılmasıyla günümüzün en önemli ülkelerinden birisi durumuna gelmiştir. Küreselleşme sürecinde dünyanın bir küre olarak bütünleşmeye gittiği bu dönemde, doğunun büyük ülkeleri de batının büyük ülkelerine paralel bir önem kazanmışlar ve artık en az batılı ülkeler kadar siyasal sorunlar üzerinde söz sahibi bir konuma gelmişlerdir. Eski bir sömürge olarak Hindistan'dan günümüzün küreselleşme sürecinde yeni bir emperyalizmin batılı ülkeler mazlum uluslara ve ülkelere dayatılmasına, doğu bölgesinin yeni bir kalesi ve kutup merkezi olarak karşı çıkmaktadır. Önceden doğu bölgesine yönelik emperyal planların uygulamaya aktarılmasında hesaba katılmayan Hindistan, şimdi doğuya ve Asya kıtasına yönelen yeni politikaların tam ortasında yer almakta ve bu nedenle de giderek önemini artırmaktadır. Dünyanın genel olarak kontrol altına alınmasına yönelik bütün projelerde Hindistan'ın önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.¹³⁴

Çine bakacak olursak, Çin ekonomisi yıllık % 7-8 oranında ki büyüme hızıyla dünyanın en büyük ekonomisi olma yolunda emin adımlarla yürümektedir.

1995 yılında çıkarılan dış ticaret kanunu ile tarife indirimlerini de kapsayan uygulamalar başlatılmıştır. 1979'dan bu yana devam eden reform sürecinde zorunlu planlar büyük ölçüde yol gösterici planlara dönüşmüş, döviz kuru tarife faiz kredi, vergilendirme gibi piyasa ekonomisi araçları yasallaşmıştır. 1996'da kabul edilen 9. beş yıllık kalkınma planında 2010 yılına kadar olan ekonomik hedeflere yer verilmiştir. Bir

---

¹³³Tolga Barış Kılıçkap, **Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan**, İstanbul: LQ yayıncılık, Ağustos 2007, s.43.

¹³⁴Anıl Çeçen, **Türkiye ve Avrasya**, Ankara: Fark Yayınları, 2005, s.225- 226.

geçiş dönemi yaşayan ülkede, dünya sistemine entegre olduğu ölçüde dış ticaret rejiminde de ileriye yönelik bir liberalizasyon beklenmektedir.¹³⁵

Hizmetlerin ve şirketlerin serbest dolaşımı ilkesi kendi işini yürüten kimselerin üye ülkeler arasında vatandaşlara geçici ya da sürekli hizmet sunmak amacıyla herhangi bir engele takılmaksızın hareket edebilmesini öngörür. Bu hizmetler, Avrupa Birliği gayri safi yurtiçi hâsılasının % 60'ı ile % 70'ini oluşturur.

AB içersinde yapılan ticaretin yaklaşık olarak yarısı yine birliğin uyarladığı yasalar ve kurallar ekseninde olmaktadır.

Avro, Avrupa Birliğinde kur farkını ortadan kaldırmak ve insanların ve malların özgürce yolculuk etmesini sağlamak için devreye sokulmuştur. Avro'dan beklenen faydalara gelince tek bir para birimiyle, uluslar arası bunalımlara karşı koyulması düşünülmüş ve AB'deki bütünleşmeyi kolaylaştıran bir unsur olarak tasarlanmıştır. Yine fiyat istikrarının sağlanması, finansal Pazar yaratmak planlanan yararlar arasındadır.

3.1.1.1 Avrupa Birliğinin Enerji Politikası

Alman fizikçi Hans-Peter Dürr, dünya'daki enerji tüketiminin, günde 12 saat aralıksız olmak üzere çeyrek beygir (veya 200 Watt) gücünde enerji üreten 130 milyar insanın bedensel gücüne denk geldiğini hesaplamıştır. Buna göre dünya nüfusunun 6 milyar olduğunu kabul ettiğimiz zaman, dünya'daki her insan kendi gücünün 22 katı kadar bir enerji tüketmektedir. Birçok alanda olduğu gibi burada da doğal olarak bir eşitlik söz konusu değildir. Örneğin ABD'de bu oran 110 iken, Çin'de 8'e karşılık gelmektedir.¹³⁶

AB açısından meseleye bakacak olursak; Avrupa Birliği'nin dünya üzerinde enerji tüketiminin en yoğun olduğu bölgelerden birisi olduğu, buna karşılık ise enerji kaynakları açısından ise yeterli imkânlarla sahip olmadığı bilinmektedir. Son

---

¹³⁵ R. Rutkay Karaca, **Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan Çift Kutuba**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Nisan, 2003, s. 57.

¹³⁶ Werner Gumpel ve Alpay Hekimler, **Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye**, Ankara: Kas Yayınları, 2007, s.12.

genişlemenin ardından üye sayısının 27 olmasıyla birlikte AB'nin enerji açısından dışa bağımlılığında artış yaşanmıştır. Bu durum enerji arzı güvenliği açısından AB için yeni açılımları zorunlu hale getirmiştir. AB'nin politika seçenekleri arasında çoklu boru hatları politikasının uygulanması, böylece enerji ithalâtında kaynak çeşitliliği yaratılması öne çıkan konular olmaktadır. Bu durumda kaynakla arasında köprü konumunda olan Türkiye'nin önemini artırmakta ve Bu konu aynı zamanda Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin önemli katkılarından birisini oluşturmaktadır.

İlerleyen sanayileşme ve kentsel kesimde nüfusun giderek artıyor olmasının dünya çapında enerjiye ve ham maddelere olan talebin giderek artacaktır. Bu gelişmeler bize açıkça gösteriyor ki, enerji tüketimi gelecekte de artacaktır. Nitekim 18-19 Kasım 2006 tarihleri arasında Avustralya'da düzenlenen G-20 Zirvesinde bu meseleye vurgu yapılmıştır.

Şüphesiz ki AB'nin görünür gelecekte enerji kaynak merkezlerine coğrafi yakınlık avantajını değerlendirebileceği projeler üzerinde yoğunlaşacağı, petrolü de boru hatları aracılığıyla almak isteyeceği beklenmektedir. Bu durumda Türkiye, doğal gazda olduğu gibi, birçok petrol boru hattı projesinde de bir köprü görevi üstlenebilecektir. şimdilerde nabbucco petrol boru hattı projesinde olduğu gibi Türkiye ciddi bir misyon üstlenmiştir.

Dünya çapında tüketilen enerjinin bugün itibariyle % 37'si petrolden, % 27'si kömürden ve % 24'ü doğal gazdan üretilmektedir. Nükleer, hidrolik ve yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanan üretim oranları ise göreceli olarak çok daha sınırlı kalmaktadır. Diğer bir ifade ile tüketilen enerjinin % 88'si fosil yakıt kaynaklıdır. Kömür her yerde bulunabildiğinden dolayı, böylelikle fosil yakıt kaynaklarından petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olan ve bu kaynakların taşınmasına olanak tanıyan ülkelerin jeostratejik önemleri artmaktadır.¹³⁷

Enerjinin jeostratejik kimliği günümüzde çok daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum doğrudan enerji konusunun siyasallaşmasına ve bu kaynağı elinde bulunduran ya da bu kaynağı yönlendiren, yönlendirebilecek konuma sahip olan

---

¹³⁷ Alpay Hekimler, "Global Gelişmeler Işığında Türkiye'de Enerji ve Çevre Politikalarının Geleceği: İktisadi Bakış Açısıyla Fütürist Bir Analiz", **İstanbul Üniversitesi 31. İktisatçılar Haftası Semineri**, İstanbul, 4-7 Nisan 2007, s.1.

ülkelerin siyasal güçlerinin daha belirginleşmesine, daha açık bir anlatımla baskın hale gelmesine neden olmaktadır.¹³⁸

Esas itibariyle enerji 21.y.y'nin en önemli silahı haline geldiği savı yadsınamaz bir gerçektir. Orta doğuda meydana gelen olaylar, yine hazar bölgesindeki hadiselerin temel kaynağında enerji vardır.

Türkiye'nin AB'ne aday ve yakın gelecekte de tam üye olmak istemesi nedeniyle AB'nin enerji politikasını değerlendirmemizi, gelişmeleri yakından izlememizi ve kendi politikalarımızı geliştirmemizi zorunlu kılmaktadır. Ancak buradan kesinlikle salt AB odaklı bir politika geliştirmemiz gerektiği şeklinde bir yanılgıya da kapılmamak gerekir. Özellikle de doğu ile batı arasında bir enerji köprüsü, hatta kuzey ve güney hattı da dahil edildiğinde bir enerji kavşağı olma iddiasında ilerleyen Türkiye'nin bu kapsamda kendi enerji politikasını da bu parametreler kapsamında değerlendirmesi, ancak en önemlisi sürdürülebilir politikalar üretmesi gerekmektedir.¹³⁹ Bu durumun tersine üretilen politikalarla Türkiye'nin global oyuncu olması oldukça zordur.

Bugünkü yapıya baktığımız zaman Avrupa Komisyonunun iç pazardaki enerji piyasasının düzenlenmesi konusunda yetkili olduğunu, ancak enerji politikalarının belirlenmesinin ise esas itibariyle halen üye ülkelerin sorumluluk alanında kaldığını görmekteyiz.¹⁴⁰

Aralık 2004'de yayınlanan Avrupa Güvenlik Strateji Belgesinde Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden unsurlar arasında terör, bölgesel çatışmalar, kitle imha silahlarının yaygınlaştırılması, organize suçların yanında Avrupa'nın ithal enerji kaynaklarına bağımlılığının giderek artması gösterilmiştir. Esasen enerjinin dışa bağımlılığının iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi, Avrupa'nın enerji kaynaklarına ithal etme zorunda olduğu konusunun artık iyiden iye herkesçe bilinir hale gelmiş olması, ikincisi ise enerji tüketiminin Asya kıtasında giderek yükseliyor ve bu sürecin

---

¹³⁸ Alpay Hekimler, "Türkiye Ekonomisi Açısından Enerji Kaynaklarının Güvence Altına Alınmasının Stratejik Önemi", **İşveren Dergisi**, Kasım 2006, s.83-88.

¹³⁹ Gumpel ve Hekimler, s.50.

¹⁴⁰ Gumpel ve Hekimler, s.55-69.

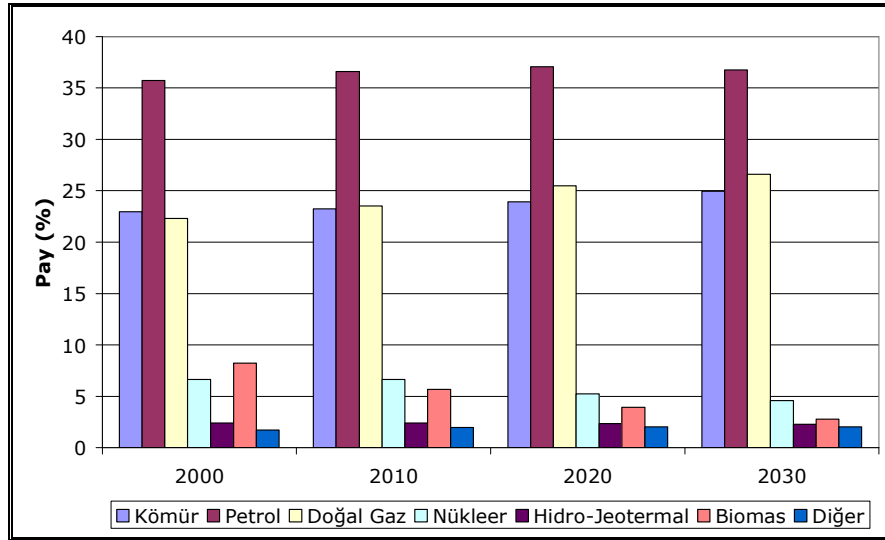
de devam edecek olmasıdır. Çinin enerji ihtiyacının giderek artması AB'yi giderek endişeye sevk etmektedir.

Dönemin AB Komisyonu Başkanı José Manuel Barroso'unun yaptığı değerlendirmeye göre gelecek 20 yıllık dönem içinde salt AB içinde enerji ihtiyacının karşılanabilmesi ve eskimiş altyapının yenilenmesi için toplam 1 trilyon Euro tutarında yatırımların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bugün gelinen son nokta itibariyle AB'de tüketilen enerjinin % 50' sini ithal etmektedir.2030 yılında bu rakamın % 70'e çıkacağı ifade edilmektedir. Bilindiği üzere AB'de kaynaklar sınırlı olmasına karşın tüketim oldukça fazladır. Doğal olarak alternatif kaynaklar üretilemediği sürece aradaki fark ithal kaynaklar ile kapatılmak zorunda kalınmaktadır.

AB 2007 yılı itibariyle 505 milyar metreküp doğalgaz tüketmiştir. AB tükettiği gazın % 62'sini dışarıdan ithal etmiştir. İthalatındaki aslan payını Rusya almıştır. Rusya'yı sırasıyla Norveç, Cezayir izlemiştir. Rusya imzaladığı anlaşmalarıyla gelecekte bu ağırlığını süreceği öngörülmektedir.

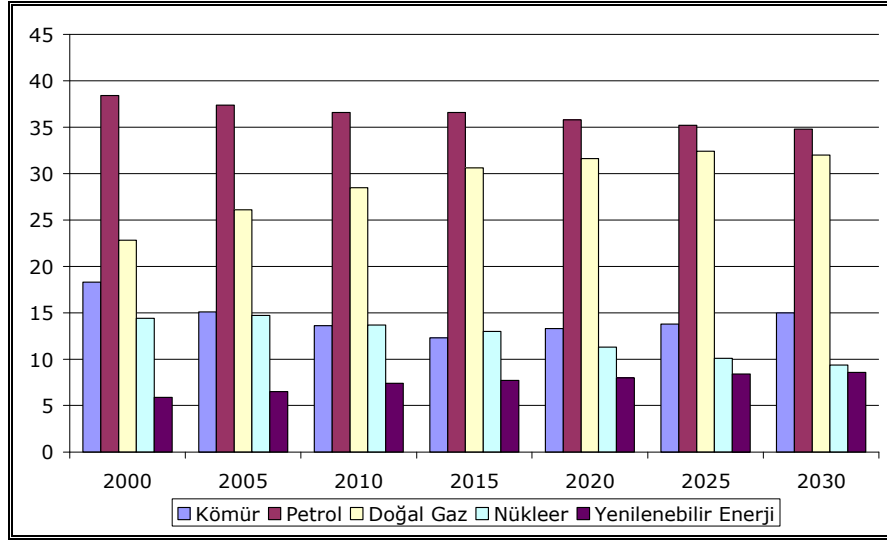
2004 yılı sonu verilerine bakarsak dünya çapında ithal edilen petrolün % 26,8'i ABD, % 26,1'i AB ve % 10,8'i Japonya tarafından ithal edilmiştir. Doğal gazda ise % 17,8 ile ABD ve % 11,3 ile Japonya AB'nin gerisinde kalmışlardır. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere AB enerji meselesinde ciddi manada dışa bağımlıdır. Avrupa Komisyonu Enerji ve Taşımacılık Direktörlüğü tarafından yayımlanan, enerji alanında 2000-2030 dönemine ait tahminlerin ortaya konulduğu çalışmadaki veriler esas alınarak çizilen Grafik 1'e göre, dünya üzerinde enerji tüketimi içerisinde petrol, doğal gaz ve kömürün paylarının önemini korumaya devam ettiğini görmekteyiz. Nitekim bu bulgular enerji ile ilgili araştırma faaliyetlerini yürüten birçok kurumun öngörülerıyla de örtüşmektedir.

Grafik 1: Dünya Enerji Tüketiminin Dağılımı: 2000-2030 (Milyon tpe)

Kaynak: Özgür Tonus, “Genişleyen Avrupa Birliğinin Enerji Politikaları ve Türkiye” Müzakere Sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara, 21- 23 Eylül 2004,s.3.

AB'nin Aşağıda Grafik 2’de sunulan veriler çerçevesinde, toplam enerji tüketiminin % 37,4’ü petrol, % 26,1’i doğal gaz, %15,1’i kömür, % 14,7’si nükleer enerji ve % 6,5’i ise yenilenebilir enerji kaynakları ile karşılanmaktadır. Bir başka ifadeyle, AB’nin enerji tüketiminin yaklaşık 2/3’ünü petrol ve doğal oluşturmaktadır.

Grafik 2. AB Enerji Tüketiminin Dağılımı: 2000-2030 (%)

Kaynak: Özgür Tonus, “Genişleyen Avrupa Birliğinin Enerji Politikaları ve Türkiye” Müzakere Sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara: 21- 23 Eylül 2004,s.3.

AB özellikle 1970’lerde yaşanan petrol krizinden sonra, elektrik üretiminde petrolü daha az kullanmak amacıyla nükleer enerji üretimine yönelmiştir. Günümüzde ise, AB çevresel kaygılar ile nükleer enerji kullanımını azaltmayı planlamaktadır.

AB ülkelerinden Belçika, Almanya, İspanya, Hollanda, İsveç ve İngiltere’nin mevcut nükleer santralleri teknik ve ekonomik ömürlerini tamamladıktan sonra devre dışı bırakmak suretiyle diğer enerji kaynaklarının kullanımına yönelecekleri değerlendirilmektedir. AB üyesi Finlandiya ve Fransa ise nükleer enerji kullanımını sürdüreceğini açıklamışlardır. Bugünkü üretim ile karşılaştırıldığında, AB’de 2030 yılına gelindiğinde nükleer enerjinin katkısının yarı yarıya azalacağı tahmin edilmektedir. AB’ye yeni katılan ülkeler açısından ise, bu ülkelerde mevcut bulunan nükleer santrallerin güvenlik ve çevre standartlarına uymaması nedeniyle kapatılmaları söz konusudur. Grafik 2’deki veriler incelendiğinde, AB ülkelerinin güvenlik, çevreci baskılar ve daha düşük maliyetli enerji üretme imkânları nedeniyle toplam enerji üretimi içinde nükleer enerjinin payını 2020 - 2030 yılları arasında en aza indirecekleri

değerlendirilmektedir. Nitekim Grafik 2'deki'de sunulan referans senaryoya göre 25 üyeli AB içerisinde 2005 yılında toplam enerji tüketiminin %15'ini karşılayan nükleer enerjinin payının 2030 yılında % 9 seviyesine kadar gerileyeceği tahmin edilmektedir.¹⁴¹

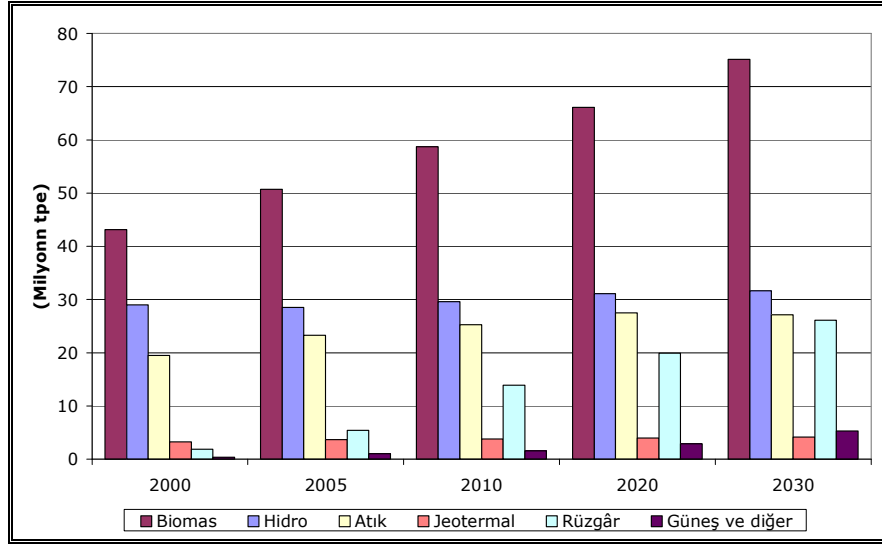
Tablo 2.1
AB'de Nükleer Enerji Kapasitesinin Gelişimi [gigawatt (GW)]

Ülkeler	Mevcut Kapasite	İnşaatı Süren Nükleer Kapasite	İşletmeden Çıkarılacak Nükleer Kapasite	
	1995	1995 - 2010	1995 - 2015	2015 - 2030
Belçika	5,9	0,0	0,0	5,8
Finlandiya	2,4	0,3	0,0	2,4
Fransa	66,7	6,4	1,2	56,0
Almanya	25,1	0,0	4,1	21,0
Hollanda	0,5	0,0	0,5	0,0
İspanya	7,5	0,0	0,2	7,3
İsveç	10,4	0,0	2,7	7,8
İngiltere	13,4	0,0	2,7	9,4
Toplam	131,9	6,7	11,3	109,7

Kaynak: Özgür Tonus, “Genişleyen Avrupa Birliğinin Enerji Politikaları ve Türkiye” Müzakere Sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara: 21- 23 Eylül 2004,s.6.

AB enerji politikasının amaçları arasında, yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji üretimi içindeki payını artırmak da yer almaktadır. Bu amaçla toplam elektrik enerjisi üretiminde yenilenebilir kaynakların payının % 12 seviyesine çıkartılması hedefi konulmuştur. Bu itibarla, AB enerji projeksiyonları içinde 2010-2020 döneminde, yenilenebilir enerji kaynakları arasında yer alan rüzgâr enerjisinin toplam enerji üretimi içindeki payının artırılacağı, daha sonra da güneş enerjisinin gündeme gelmeye başlayacağı amaçlanmaktadır.

¹⁴¹ Özgür Tonus, “Genişleyen Avrupa Birliğinin Enerji Politikaları ve Türkiye”, **Müzakere Sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Uluslararası Sempozyumu**, Ankara, 21- 23 Eylül 2004, s.1.

Grafik 3. AB Enerji Üretiminde Yenilenebilir Kaynaklar (Milyon tpe)

Kaynak: Özgür Tonus, “Genişleyen Avrupa Birliğinin Enerji Politikaları ve Türkiye” Müzakere Sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara: 21- 23 Eylül 2004, s.7.

Avrupa'nın gelecekte karşılaşacağı sorunlar sıralanırken enerjide dışa bağımlılık, terör, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, bölgesel çatışmalar ve organize suçlar gibi etmenlerin yanında gösterilmiştir.

2010 – 2020 döneminde ortaya çıkacak enerji ihtiyacının sırasıyla % 3,5 ve % 9,7 daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. Enerji ihtiyacındaki bu artışın yanı sıra, özellikle tüketilen enerjinin hangi kaynaklardan karşılandığı da önem taşımaktadır. Referans senaryoda belirtildiği üzere, toplam enerji tüketimi içinde 2030 yılına kadar doğal gazın ve yenilenebilir enerji türlerinin payının artacağı, katı yakıtların (örneğin kömür) ve nükleer enerjinin katkısının azalacağı değerlendirilmektedir. AB ve dünya

kamuoyunun gelecekte öneminin artacağını beledikleri yenilenebilir kaynakların (örneğin güneş enerjisi) katkısı ancak % 6,2 olabilecektir.¹⁴²

Tablo 2.2.

AB-25 İthalât Bağımlık Oranları (%)

	2000	2010	2020	2030
Katı Yakıtlar	30.1	37.4	50.8	65.7
Sıvı Yakıtlar	76.5	81.4	86.1	88.5
Doğal Gaz	49.5	61.4	75.3	81.4
Toplam	7.1	3.3	2.1	67.5

Kaynak: Özgür Tonus, “Genişleyen Avrupa Birliğinin Enerji Politikaları ve Türkiye” Müzakere Sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara, 21- 23 Eylül 2004,s.7.

Enerji açısından ağırlıklı olarak tek kaynağa bağılı ülkelerin ne enerji güvenliği ne de bağımsız bir dış politikası söz konusu olabilir. Bu nedenle diğer ülkeler gibi Avrupa Birliği (AB) de enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır. 2007 yılının Ekim ve 2008 yılının Mart aylarında Rusya ve Ukrayna arasında gaz nedeniyle yaşanan sorunlar tekrar belirginleşmiş ve en son 2009 yılı Ocak ayında, Rusya, Ukrayna üzerinden AB'ye giden gazı iki hafta kadar kesmiştir. Bunun neticesinde bilhassa hem AB ülkelerinden Bulgaristan ve Slovakya'da, hem de Moldova ve Ukrayna'daki milyonlarca insan yine kış ortasında dondurucu soğuklarda çaresiz kalakalmıştır. Böyle kesintilerin olması, gaz tedarikçisi olarak tek bir ülkeye bağımlı olmanın dezavantajını tartışmaya mahal bırakmayacak ölçüde ortaya koymasından çok önemlidir.¹⁴³

¹⁴² Tonus, s.7.

¹⁴³ Erkan Kıdeyş, “AB'nin doğalgazda Türkiye şansı”, **Zaman**, 13 Temmuz 2009, s.22.

AB ülkeleri, enerjinin arz güvenliği riskini en aza indirebilmek amacıyla yıllık doğal gaz tüketimlerinin % 20'si kadar bir miktarı depolama imkanı yaratmışlardır. AB ülkelerinin üyesi olduğu Uluslararası Enerji Ajansı, bu bağlamda, petrol alanında da depolama kabiliyeti yaratılmasını savunmaktadır. ABD bu kapsamda stratejik petrol rezervleri adı verilen rezervler (500 - 550 milyon varil) ile yaklaşık 90 günlük petrol ihtiyacını yer altında depolamaktadır. AB de benzer bir politikayı hayata geçirmek için çaba harcamaktadır. Riskin azaltılmasında bir diğer önemli husus da arz kaynaklarının çeşitlendirilmesidir. AB, kaynak çeşitlendirilmesi hedefi çerçevesinde “çoklu boru hatları politikası” yanında, doğal gazı sıvılaştırılmış [Liquified Natural Gas (LNG) - Sıvılaştırılmış Doğal Gaz] olarak almak amacıyla terminaller projelendirmeye ve inşa etmeye yönelmiştir.¹⁴⁴

Avrupa birliği enerji politikası bakımından bir takım tasarımlar olmakla beraber bir birliğe varıldığı söylenemez. Bunda ki en önemli engel üye ülkelerin ulusal çıkarlarını birlik çıkarlarından üstün tutmasından kaynaklanmaktadır.

Esas itibarıyla AB enerji kaynakları noktasında kendi kendine yetmemektedir. ve aynı zamanda enerji kaynakları noktasında fakir olarak nitelendirilmesi yanlış olmasa gerek. 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı gibi bazı dış şoklar, AB'nin nispeten küçük çaplı ve kısa süreli enerji krizlerine karşı dayanabildiğini göstermiştir. Ancak, 1970'lerde ardı ardına yaşanan petrol krizleri gibi uzun süreli istikrarsızlıklara karşı AB'nin çok uzun süre direnç göstermesi mümkün görülmemektedir.

AB'nin doğal gaz açısından Rusya başta olmak üzere Norveç ve Cezayir'e bağımlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. 2003 yılında dünya toplam doğal gaz rezervlerinin % 27'sine sahip olan Rusya'da rezerv/yıllık üretim oranının 81.2 olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin Rusya'ya doğal gaz alanında bağımlılığının devam edeceğini söylemek mümkündür.

---

¹⁴⁴ Tonus, s.8.

Tablo 2.3.

AB'nin 2001 yılında Doğal Gaz İthalâtı Yaptığı Ülkeler

Ülkeler	Doğal Gaz İthalâtı (Milyar m ³)	Payı (%)
Rusya	74118	38.7
Norveç	50180	26.2
Cezayir	48581	25.4
Nijerya	7711	4.0
Umman	953	0.5
Libya	782	0.4
Katar	646	0.3
Trinidad- Tobako	577	0.3
BAE	145	0.1
Diğer	7683	4.0
Toplam	191376	100

Kaynak: Özgür Tonus, “Genişleyen Avrupa Birliğinin Enerji Politikaları ve Türkiye”
Müzakere Sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara: 21- 23 Eylül 2004,s.9.

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere Rusya AB'nin gaz ihtiyacını tek başına büyük oranda karşılamaktadır. Yine Rusya AB'nin petrol ihtiyacının yaklaşık % 25'ini karşılamaktadır. Bu durumun gelecekte bazı sıkıntılara gebe olduğu açıktır.

Yeni dönem AB politikalarına bakacak olursak enerji güvenliği, enerjinin taşınması, dağıtımı ve kaynakların en verimli şekilde kullanılması gibi etmenlerin ön plana çıktığını görmekteyiz.

1991 yılında Lahey'de imzalanan Avrupa Enerji Şartı'na günümüzde, 46 ülke ve AB taraftır. Şartın başlıca hedefleri, enerjinin arz güvenliğini artırmak, enerji üretimi, taşınması, dağıtımı ve kullanımının verimliliğini en üst düzeye çıkarmak ve çevre sorunlarını en aza indirmektir.¹⁴⁵

AB, 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile sürdürülebilir büyüme hedefini ortaya koymuştur. Ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamda gelişmenin sağlanması ve refahın korunması amacına yönelik sürdürülebilir büyüme yaklaşımının önemli destek unsurlarından birisini de enerji politikaları oluşturmaktadır. Bu çerçevede, AB sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirmek için aşağıda sunulan üç temel politika belirlenmiştir:

- Enerji arzının güvenliği politikasıyla AB ekonomisini ve toplumsal refahını bozacak enerji sıkıntısı riskini azaltmak,
- Rekabetçi enerji sistemi politikasıyla, toplumsal refahı artırmak ve sanayinin rekabet gücünü yükseltmek amacıyla için enerji maliyetlerini düşürmek,
- Çevrenin korunması politikasıyla hem enerjinin üretiminde hem de son kullanım alanları açısından çevresel dengelerini gözetmek.¹⁴⁶

---

¹⁴⁵ Esra Demir, "Enerji Şartı Anlaşması", <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupe/ues-8/enerji.htm> (19 Ağustos 2004).

¹⁴⁶ Tonus, s.9.

Bu amaçlar ışığında 1998 AB Ortak akıl projesini hayata geçirmiştir. Bu projede dünya enerji talebinin geleceği, elektrik ve doğal gaz piyasalarının liberalleştirilmesi, çevrenin korunması alanında yeni standartlar belirleyen KYOTO Protokolü'ne uyum sağlanması ve enerji verimliliğinin artırılması gibi maddeler yer almıştır.

AB içerisinde enerji tüketiminde petrol önemli bir yer oluşturmaktadır. Petrolün ana kullanım alanını ulaştırma sektörü oluşturmaktadır. Yaklaşık olarak 2/3'ü bu sektöre gitmektedir.

AB genişlemeyle birlikte yeni katılan ülkeleri de kapsayacak şekilde bir enerji piyasasını güçlendirmeyi planlamaktadır. Enerji şebekelerinin birbirlerine bağlanması ve enerji piyasalarının liberalleştirilmesi yoluyla, AB çapında bir enerji piyasası oluşturulması hedeflenmektedir.

AB'de giderek artan çevreci kaygılar nedeniyle, ekonomik ve teknik ömrünü tamamlamaya yüz tutmuş nükleer santrallerin devre dışı bırakılmasının ve elektrik üretiminde doğal gaz kullanımının teşvik edilmesinin AB'nin enerji açısından dışa bağımlılığını artıran faktörlerden birisi olmuştur. Ayrıca, Kuzey Denizi'ndeki petrol ve doğal gaz kaynaklarının tükenme eğilimine girmesi, sosyal güvenlik ve işçilik maliyetleri nedeniyle kömür üretiminin düşmesi gibi nedenlerle AB'nin gelecekte fosil yakıt ithalâtını artırmak zorunda kalacaktır. AB'nin doğal gaza bağımlılığının artmasının, doğal gaz rezervlerinin yoğun olarak bulunduğu ve rekabete açık olmayan pazarlara sahip olan ülkelere (Rusya, İran, Cezayir) bağımlı kalması sonucunu yaratmaktadır. Bu durum AB için enerji arzı güvenliği riskini ortaya çıkaracaktır.¹⁴⁷

Böylelikle, Avrupa Komisyonu ortak bir enerji politikasının oluşturulması yönünde yeterince yetkilendirilmediği, üye ülkelerden bazılarının kendi içlerinde rekabetçi bir enerji piyasasının oluşmasını engelledikleri, vergilendirme konusundaki farklılıklar aşılamadığı, nükleer enerjiye bakış konusunda üyeler arasında paralellikler kurulamadığı, iklim değişikliği konusundaki yaklaşımlar farklı olduğu sürece ve de AB'nin bir kurum olarak kendisi de isteksiz davrandığı sürece, ortak bir enerji

---

¹⁴⁷ Tonus, s.8.

politikasının oluşturulması, en azından etkin bir politikanın oluşturulması güç olacaktır. Ancak tüm bunlara rağmen, Birliğin enerji konusunda yönlendirici olmadığı yanlıgısına da kapılmamak gerekir. Öyle ki, enerji piyasasının liberalleştirilmesi yönünde tedbirlerin alınması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi, AB düzeyinde Kyoto protokolünün uygulanmasını denetlemek ve enerji tasarrufunu teşvik edici önlemlerin alınması yolunda çalışmalarda bulunmaktadır.¹⁴⁸

Ortaya konan bu tabloya rağmen, 8 Mart 2006 tarihinde “Sürekli, Rekabet Edebilir ve Güvenli Enerjiye Yönelik Avrupa Stratejisi” başlığı altında yayınlanan yeşil kitap daha bugünden AB’nin enerji politikası alanında yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu kitapta enerji konusunun giderek artan önemi ve yapılması gerekenler hakkında bilgilere yer verilerek bir strateji çizilmektedir. Ayrıntılara burada değinmemiz mümkün olmamakla birlikte kısaca stratejinin temelinde belli başlı altı ilkeye işaret edildiğini belirtmemiz genel eğilim hakkında fikir sahibi olmamıza yetecektir. Buna göre;

- Enerji piyasasının rekabete açılması,
- Tedarik güvenliğinin iç piyasada sağlanması ve üye ülkeler arasında özelliklerde;

Kriz halinde dayanışmanın artırılması,

- Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi gerektiği, enerji ile çevrenin korunması ,

- Konularının bağdaştırılması,

- Enerji alanında araştırmalara hız verilmesi,

- Enerji alanında ortak bir dış politikanın belirlenmesi,

Gerektiğinin altı çizilmektedir.¹⁴⁹

---

¹⁴⁸ Hekimler, Enerji ve Çevre Politikalarının Geleceği İktisadi Bakış Açısıyla Fütürist Bir Analiz, s.5-6.

¹⁴⁹ Hekimler, Enerji ve Çevre Politikalarının Geleceği İktisadi Bakış Açısıyla Fütürist Bir Analiz, s.6-7.

AB ile Güney Doğu Avrupa ülkeleri arasında imzalanmış olan uluslar üstü bir sözleşme ile enerji alanında entegrasyonun sağlanmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Böylelikle, Avrupa Birliğine henüz üye olmayan Balkan ülkelerin de Birliğin rekabet, enerji ve çevre konusundaki hükümleri ulusal mevzuata dönüştürmek zorunda kaldıklarından dolayı, gerek enerji tedariki açısından, gerekse çevrenin korunması açısından olumlu gelişmeler kat edilecektir

3.1.1.1Avrupa Birliği Rusya Enerji ilişkileri

Gelişmiş sanayisi ile AB'yi, enerji kaynakları noktasında fakir saymamak doğru olmasa gerek.1997 yılında yürürlüğe giren Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması nedeniyle, AB enerji alanında iş birliğinin kaçınılmazlığını görerek Rusya ile bir enerji diyalogu başlatmıştır.

AB açısından bu diyalog; petrol, doğal gaz, elektrik, enerji tasarrufu ve çevrenin korunması alanlarında ortaklık sürecini geliştirme ve AB'nin enerji arzı güvenliği kaygılarını gidermeye yöneliktir. AB, özellikle doğal gaz ve petrolde Rusya'ya olan bağımlılığını dikkate alarak, Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sıkıntılardan da yararlanarak amaçlarına ulaşmayı planlamaktadır. Bu işbirliği sayesinde AB, Rusya'nın enerji sektörünün AB yatırımlarına açılması, verimli ve çevreye duyarlı modern teknolojilerin kullanılması, enerji tasarrufunun artırılması gibi alanlarda gelişmeler sağlayarak geçmişte Rusya ile olan enerji ilişkisini yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır.¹⁵⁰

Meselenin Rusya boyutuna bakacak olursak Rusya petrol ve doğalgaz konularında en önemli müşterisi konumunda olan AB ile ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Diğer bir ifade ile en önemli müşterisini elinden kaçırmak istememektedir.

---

¹⁵⁰ Tonus,s.10-11.

Tablo 2.4

Rusya'nın 2000 - 2020 Yılları Arasında AB'ye Enerji İhracatı*

Enerji Türü	2000	2005	2010	2015	2020
Toplam (milyon tpe)	506	530+	530+	550+	565+
Petrol -ham ve işlenmiş petrol- (milyon ton)	73	160+	155+	155+	150+
Doğal Gaz (milyar m ³)	205	245+	245+	260+	270+
Kömür (milyon ton)	17	14 – 18	15 – 20	15 - 21	18 - 20
Elektrik (milyar kWh)	5	22 – 25	30 – 35	35 - 55	40 - 75

Kaynak: Özgür Tonus, “Genişleyen Avrupa Birliğinin Enerji Politikaları ve Türkiye” Müzakere Sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara, 21- 23 Eylül 2004,s.11.

* : (+) tahminî rakamların belirtilenin üzerinde olabileceğini göstermektedir.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Rusya ile AB arasında ilişkilerin gelecekte artarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

Meseleye başka bir açıdan bakacak olursak “AB'nin dış ilişkilerinde önce eski Doğu Avrupa ülkelerine yöneldiği, bu ülkeleri içine kattıktan sonra ise, iki tür sorunla karşılaştığı söylenebilir. Birincisi, AB'ye katılan bu ülkelerin bir kısmının AB'nin stratejileri yerine Bush doktrini denebilecek askerî-nükleer caydırıcılığa dayalı ABD stratejilerini benimseyerek Rusya-AB ilişkilerini sıkıntıya sokmaları. Bu durumun ABD-AB ilişkilerinde de gerilime neden olduğu hatırlatılmalı. İkincisi ise, bu ülkelerin aynı zamanda NATO üyesi olarak AB sınırını Ukrayna-Moldova-Belarus çizgisine dayandırmaları ve Rusya ile aralarında sadece bu ülkelerin tampon olarak kalmasına yol açmaları. Bu süreçte AB, adı geçen ülkeler üzerinden Rusya ile yakınlaşma yaratmayı denerken araya ABD girmiş ve özellikle Ukrayna'nın NATO üyeliğini gündeme

getirmişti. Bu ülkelerle işbirliği geliştirilmesini savunan AB, bu çıkışa karşı koyamadığı gibi Rusya'nın düşmanlık saydığı olayların da sorumlusu olarak görülmüştü.¹⁵¹

Bu durumdan da anlaşılacağı üzere AB ve Rusya arasındaki ilişkilerde ilişkililerin boyutu aslında istenildiği ölçüde gitmemektedir. Aslında gerek AB gerekse Rusya stratejik ortaklık noktasında birbirlerine oldukça ihtiyaçları vardır. Çünkü Rusya bulunduğu coğrafyanın en büyük doğalgaz ve petrol ihraç eden ülkesi AB ise Rusya'nın en önemli müşterisi konumundadır.

Ukrayna ile ilgili sorunların temelinde "enerji" meselesinin ve Karadeniz'deki güç dengesinin bulunduğu hatırlatılmalı. Bush dönemi ABD, Rusya'ya rağmen Karadeniz'de olmayı istemiş ve bu yöndeki çabalarında da AB'nin "iyi komşuluk" politikalarından fazlasıyla yararlanmıştı. Karadeniz-Hazar havzasının doğu ucundaki Gürcistan ile de benzer sorunlar yaşanmış ve sonunda savaş bile çıkmıştı. Obama, Rusya'ya rağmen değil Rusya ile birlikte faaliyet gösterme arayışına işaret ediyor. Bu birlikte iş yapmanın yeri, biçimi ve kapsamı konusunda da zaten az önce sözü edilen bölgede olmazsa olmaz oyuncu olan Türkiye devreye giriyor. Türkiye'yi yapıcı role teşvik edenler ABD ve Rusya iken, bu durum Türkiye'yi AB'de görmek istemeyen oyuncularını rahatsız ediyor.¹⁵²

AB'nin bir diğer yönelim alanı olan Akdeniz'de de benzer sorunlarla karşılaştığı söylenebilir. Rusya'nın tarihsel bağlarını sürdürmekte ısrar ettiği Kıbrıs'ın AB'ye yarım yamalak üye yapılması ile NATO'nun Akdeniz'de yeniden yapılandığı sırada Sarkozy'nin "Akdeniz İçin Birlik" projesi AB'yi hem Rusya hem de ABD karşısında zor durumda bırakmıştı. Bilindiği gibi, bu iki sorunun ortasında da Türkiye bulunuyor. Üstelik bugün devreye Kıbrıs'la hiç olmadığı kadar ilgilenen bir ABD girmiş durumda ve Rusya da artık eskisi kadar Rum tarafını destekleyemiyor. Dolayısıyla Kıbrıs, hem Türkiye hem de AB açısından bir şantaj vesilesi olmaktan çıkma ve daha büyük güçlerin pazarlıklarına konu olma yolunda. AB'nin Suriye-Lübnan ve Filistin üzerinden Ortadoğu açılımı da söz konusu. Bu hatta ise, ABD'nin Irak'ı, Türkiye ve İsrail bulunuyor. Rusya ile yapılan "enerji" anlaşmasına bakılırsa, bu hat kuzeyden

---

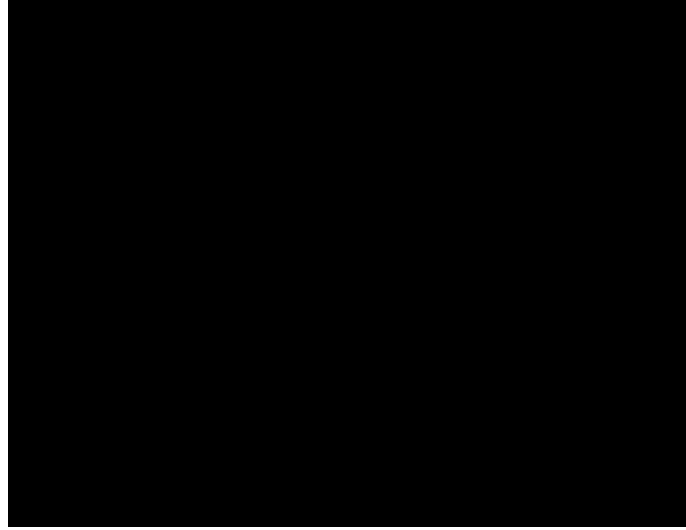
¹⁵¹Beril Dedeoğlu, "AB, Türkiye ve Rusya: Fırsatlar dönemi mi?", *Zaman*, 10 Ağustos 2009, s.20.

¹⁵²Dedeoğlu, s.20.

güneye inen, havzaları ve denizleri birleştiren üstelik ABD-Rusya uzlaşmasıyla yaşama geçen bir duvar niteliğinde. Kısacası AB, dış ilişkileri konusunda kendisini epeyce çevrelenmiş görüyorsa, bunda haklı sayılır. Üstelik bu çevrelenme durumunda nereye dönse, bir miktar Türkiye ile karşılaşması da kaçınılmaz oluyor.¹⁵³

3.1.1.1.2. Avrupa Birliği - Türkiye Enerji ilişkileri

Türkiye'nin enerji durumuna baktığımız zaman enerji fakiri; petrol ve doğalgaz fakiri bir ülke profili karşımıza çıkmaktadır. Türkiye enerji fakiri ülke olmasına rağmen enerji tüketimi gittikçe artan bir ülkedir.

Grafik 4. 1970-2005 Yılları Arasında Türkiye'de

Birincil Enerji Kaynakların Üretimi ve Tüketimi (BinTep)

Kaynak: Alpay Hekimler, “Enerji ve Çevre Politikalarının Geleceği İktisadi Bakış Açısıyla Fütürist Bir Analiz” Enerji ve Çevre Politikalarının Geleceği, 4-7 Nisan 2007, s.11.

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere Türkiye'de enerji üretimi ve tüketimi bazen inişlerde de olsa genelde artış göstermektedir. Enerji üretim ve tüketimi gelişmişliğin de bir göstergesi olarak kabul edildiğine göre, gelişmek için mutlak

¹⁵³ Dedeoğlu, s.20.

anlamda enerji girdisine ihtiyaç duyulması nedeniyle bu trendi olumlu olarak değerlendirmek gerekir. Ancak burada çarpıcı olan başka bir nokta bulunmaktadır, bu da kendi ürettiğiniz miktar, tükettiğiniz miktarın altında kaldığı sürece bağımlılığımızın, yani dışa bağımlılığımızın artmasıdır. Bu ise beraberinde farklı açılardan da değerlendirilmesi mümkün olan risk ve problemleri beraberinde getirmektedir ki, geçmiş senelerde doğal gaz akışının kısa süreli kesilmesinin dahi ne gibi sorunlar yaratabildiğini bilinmektedir. Yine doğalgaz satın aldığımız ülkelerin açıklamaları, hem de enerjiye en fazla ihtiyaç duyduğumuz bir zamanda ülke olarak yüreklerimizin ağzımıza gelmesine neden olmaktadır. AB cephesine baktığımız zaman durum hiç de farklı görünmemektedir.

AB enerji arzı güvenliğini sağlayabilmek amacıyla çoklu boru hatları Politikası'nı izleyerek enerji ithalâtında kaynak çeşitliliği yaratmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla enerji ihtiyacını büyük ölçüde karşıladığı Rusya ve Kuzey Afrika'nın yanında, gelecekte mutlaka Orta Doğu kaynaklarına da erişmek isteyecektir.¹⁵⁴

Rusya ile Ukrayna arasında son yıllarda ortaya çıkan sorunlar nedeniyle bu gazın AB'ye taşınmasında sorunlar ortaya çıkmaktadır. Gazın transit taşıma ücreti nedeniyle ortaya çıkan sorun ilk kez 2005 yılının Mart ayında gündeme gelmiş olup, akabinde devam eden anlaşmazlıklar neticesinde Rusya, soğukların hüküm sürdüğü Ocak 2006'da Ukrayna üzerinden AB'ye giden gazı kesmiştir. 4 günlük bu ilk kesinti, Rusya gazına bağlı olan ülkelerde gaz güvenliğinde endişelerin başlamasına neden olmuştur. 2007 yılının Ekim ve 2008 yılının Mart aylarında Rusya ve Ukrayna arasında gaz nedeniyle yaşanan sorunlar tekrar belirginleşmiş ve en son 2009 yılı Ocak ayında, Rusya, Ukrayna üzerinden AB'ye giden gazı iki hafta kadar kesmiştir. Bunun neticesinde bilhassa hem AB ülkelerinden Bulgaristan ve Slovakya'da, hem de Moldova ve Ukrayna'daki milyonlarca insan yine kış ortasında dondurucu soğuklarda çaresiz kalakalmıştır. Böyle kesintilerin olması, gaz tedarikçisi olarak tek bir ülkeye bağımlı olmanın dezavantajını tartışmaya mahal bırakmayacak ölçüde ortaya koymasından çok önemlidir.¹⁵⁵

---

¹⁵⁴ Tonus, s.15.

¹⁵⁵ Kıdeyş, 22.

Esas itibariyle AB’de enerji konusunda tek bir kaynağa bağımlı kalmak istememektedir fakat mevcut durumda elinde çok da şansının olmadığını göstermektedir. Enerjinin önem kazandığı günümüzde şüphesiz enerji kaynaklarına yakın olan ülkelerin önemini artırmaktadır.

Enerjinin denizyolu ile taşınması konusunda ise Türk Boğazları, Rusya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nden Karadeniz’e aktarılan petrolün uluslararası geçiş noktalarıdır. Türkiye’nin kontrolünde olan bir diğer nokta da Azerbaycan, Kazakistan ve Irak petrollerinin boru hatları ile taşındığı İskenderun Körfezi’dir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin bu açıdan taşıdığı önemi vurgulamakta fayda vardır. Gelecekteki transferlerin de ağırlıkla boru hatları aracılığıyla olacağı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye üzerinden AB’ye boru hatları uzatmanın çok sayıda seçeneği mevcuttur.¹⁵⁶

ABD’nin Afganistan ve Irak’a müdahaleleri ve petrol fiyatlarındaki istikrarsızlıkların ardından enerji arzı güvenliği konusunun öneminin daha da artmıştır. Petrol üretiminde Ortadoğu’nun üstünlüğü göz önünde bulduğunda, önümüzdeki 20-25 yıllık bir dönemden sonra, dünya petrol üretiminde Orta Doğu’nun tekrar ağırlık kazanabileceği; bu nedenle, AB’nin en az ABD kadar Orta Doğu’da etkin olmayı isteyeceğini söylemek yanlış olmasa gerek. AB çerçevesinden meseleye bakılacak olursa mesele sadece enerji politikası değil aynı zamanda dış güvenlik meselesi olarak ele alınabilir.

AB gelecekte enerji kaynaklarına coğrafi yakınlığı avantajını değerlendireceği projeler üzerinde yoğunlaşacağı, petrolü de boru hatları vasıtasıyla alacağı varsayımı dillendirilmektedir. Bu durumda Türkiye, doğal gazda olduğu gibi, birçok petrol boru hattı projesinde de bir köprü görevi üstlenebilir. Bunun gerçekleşmesi halinde Türkiye, AB - Rusya Enerji Diyalogu’nda Rusya’nın AB’den talepleri arasında yer alan işlenmiş petrol ürünleri ihracatını artırma politikasını da gündeme getirebilir. Böylece, petrolün işlenmesinin Türkiye’de gerçekleşmesi sayesinde önemli bir istihdam, katma değer ve ihracat fırsatı sağlanabilecektir.

---

¹⁵⁶ Tonus, s.15

Bu bağlamda enerji geçiş yolu olarak Türkiye'nin coğrafi konumu AB için son derece önemlidir. Bakü'den başlayarak Türkiye üzerinden Avusturya'ya kadar uzanacak olan Nabucco projesi, 2002 yılında BOTAŞ tarafından başlatılmıştır. Türkiye ile beraber, boru hattının ortakları arasında eşit hisse ile Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya ve Almanya bulunmaktadır. Nabucco, AB'nin enerji arz çeşitliliğine katkı sağlaması gibi önemli bir avantaja ve dolayısıyla AB Komisyonu'nun desteğine sahip olup, bu nedenle, fizibilite ve mühendislik çalışmalarında AB fonları da kullanılmaktadır. İlk hesaplara göre Nabucco hattının toplam maliyeti 4,6 milyar Euro'dur. Nabucco projesinde her ne kadar gaz kaynaklarının yeterliliği konusunda bir belirsizlik olsa da 2020 yılı itibarıyla 31 milyar metreküp doğalgaz taşıyacağı öngörülmektedir. Nabucco'nun gelecekte Erzurum'da Türkiye-İran Doğalgaz Hattı ile birleşerek, İran gazını da AB'ye taşınması mümkün olabilir. Hatta Irak gazı ve de Suriye üzerinden yapımı düşünülen boru hattıyla Mısır gazının da bu hatta bağlanması ihtimalleri mevcuttur.¹⁵⁷

Nabucco, Türkiye'nin stratejik konumu açısından son derece önemli bir projedir. Bu projeye Türkiye Avrupa için güvenli bir güzergâh olacak ve aynı zamanda kaynak çeşitliliğine imkân sağlayacaktır.

Diğer taraftan Ukrayna ile yaşanan kronik sorunlar neticesinde Rusya, bu ülkeyi by-pass edecek gaz boru hattı projelerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Kuzey Avrupa'da Baltık Denizi'nin altından dönecek Kuzey Akım ve Karadeniz'in altından dönecek Güney Akım projelerini tamamlama çabalarını hızlandırmıştır. Bazı kaynaklar Güney Akım projesinin tamamen Nabucco projesini baltalamaya yönelik olduğunu öne sürmektedirler. Rusya'nın Nabucco'ya gaz sağlayacağı bilinen Hazar ülkelerinin ürettiği gazı satın alma çabaları bu iddiayı destekler niteliktedir. Esas itibarıyla Rusya bu projeye enerji ağırlığının elinden gitmesini istememektedir.

Günümüzde AB'nin 500 milyar metreküp olan doğalgaz tüketimi 2020'li yıllara doğru yaklaşık olarak 700 milyar metreküp civarında olacaktır. Nabucco boru hattı tek başına çalıştığında 31 milyar metreküp gaz taşıyacak kapasitededir.

---

¹⁵⁷ Kıdeyş, s.22.

Rakamlardan da anlaşılacağı üzere Nabucco'nun tek başına bu açığı kapaması imkânsız gibi görünmektedir. Fakat Ukrayna hattının devre dışı kalmasıyla alternatif güzergâh olarak görülmektedir.

AB'nin enerji güvenliği noktasında Türkiye'ye ciddi ihtiyacı vardır. Körfez ülkelerinin doğal gazını Türkiye'ye boru hatları vasıtasıyla getirmesi AB'nin jeopolitik ve enerji arzı güvenliği açmazlarında anahtar rolünü yüklenmesine olanak sağlayacaktır.

72 milyonluk nüfusuyla AB'ye dinamizm katması beklenen Türkiye, Birlik bütçesine getireceği yük daha çok AB kamuoyunda dillendirilmektedir. Ancak, Türkiye'nin üyeliğinin Birliğe getireceği avantajları tüm yönleriyle ortaya koyabilmek tarafların birbirlerini daha iyi anlayabilmelerine, kısır tartışmalardan uzaklaşmalarına yol açacaktır. Böylelikle AB'nin Türkiye'ye ve Türkiye'nin de AB'ye olan ihtiyacı açıkça görülebilecektir.

3.1.2 Avrupa Birliğinin Askeri Gücünün İmkân Sorunları

Avrupa'da yüzyıllar süren savaşlarda milyonlarca insan ölmüştür. Avrupalılar, barışın sürdürülebilmesinin ve güvenli, barışçıl bir ortamda bir arada yaşayabilmenin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden işbirliği yapılması gerektiğine kanı getirmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen küresel düzeydeki olayların oluşturduğu yeni güç dengesinin ve beraberinde getirdiği farklı güvenlik anlayışının kıta Avrupa'sındaki yansımaları, 1940'lı yılların sonlarına kadar gitmektedir.¹⁵⁸

NATO'nun kuruluşu, Avrupa'da güvenlik kaygılarını, tamamen ortadan kaldırmamıştı. Avrupa'da, 24 Ekim 1950 tarihinde, Fransa Başbakanı Rene Pleven, Batı Almanya da dahil olmak üzere, Avrupalı ülkeleri askeri güçlerini uluslar üstü bir yapı

---

¹⁵⁸ Kader Özlem, "Avrupa'da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye İlişkileri Açısından Analizi", <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?yazi=699&kat=21>, (28/04/2007), s.2.

içinde birleştirmeyi ve ortak 'Avrupa Ordusu' oluşturmayı öngören bir Avrupa Savunma Topluluğu kurulması fikrini ortaya atmıştır.¹⁵⁹

Almanya'nın ve diğer NATO ülkelerinin katılımıyla Paris'te 15 Şubat 1951'de Pleven planının ayrıntıları konuşulmuş ve bir taslak çıkarılmıştır. Bu taslağa göre bir saldırı anında tarafların birbirine yardım garantisi, anlaşmaya taraf devletler arasında ayırım yapılmaması, ortak komutanlık altında bir ordu kurulması yer almıştır. Ayrıca, katılan tarafların kara, deniz, hava kuvvetlerinin oluşturulacak Avrupa Savunma Topluluğu'na bağlı olması öngörülmüştür. 1952'de anlaşma imzalanmış olmasına rağmen Fransa parlamentosundan geçmediği için girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bu başarısız denemeden sonra savunma ve güvenlik konularını kapsayan anlamlı bir birlik için 1990'lı yılların gelmesi beklenecekti. O günün şartlarında savaşın karşıt taraflarının güvenlik ve dış politika alanlarında bir araya getirmek hiç kolay olmayacaktır. Bu nedenle 'ortak dış politika' kavramı Topluluk Antlaşmalarında 1993 yılına kadar kendine yer bulamamıştır.¹⁶⁰

AB Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra özel güvenlik ve savunma politikalarına özel önem vermiştir. Birlik ekonomik gelişmelerde gösterdiği performansı ortak savunma politikalarında sergileyerek genel küresel ayağını oluşturma düşüncesindedir.

Avrupa Birliğinin doğuya doğru genişlemesi Güvenlik ve savunma politikasını beraberinde getirmiştir. Bu durum Avrupa Ordusu fikrinin yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur. Avrupa ordu fikri üyelere bir takım yükümlülükler ve bazı sorumluluklar getirdiği için ve Avrupa alt yapısı da henüz hazır olmadığı için mesele çıkmaza girmiştir.

---

¹⁵⁹ Hikmet Erdoğdu, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s.25.

¹⁶⁰ Mehmet Özcan, "AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18>, (21/05/2007), s.1.

1997 yılındaki Amsterdam Antlaşmasıyla Petersberg Görevleri'nin (insanî yardımlar ve kurtarma, barışı koruma, kriz yönetiminde müdahale ve barışı sağlama girişimleri)¹⁶¹ Avrupa Birliği'nin ortak güvenlik ve savunma politikası kapsamında değerlendirilmesi, Avrupa'nın bürünmek istediği yeni kimliğine katkıda bulunmuştur. Ne var ki, 1990'lı yıllarda Balkanlarda meydana gelen karışıklıklar, AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki açılımlarının işlevselliğini değerlendirme tahtası olmuştur. Gerek Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde Bosna Krizi, gerekse Kosova'daki kriz AB'nin NATO'dan bağımsız bir dış politika ve güvenlik stratejisi izleyemeyeceğini, bunun için zamanın erken olduğunu ortaya koymuştur.¹⁶²

Esas itibarıyla Avrupa Birliği Anayasasında dış politika ve güvenlik hayati önem taşımaktadır. Anayasada, yapılan çalışmaların esas amacı ortak güvenlik politikası oluşturmaktır. Bu çalışmaların temel hedefi birliğin küresel aktör olma isteğinden kaynaklanmaktadır. Aslında 90'lı yıllar Avrupa Birliği için sosyal ve ekonomik alanda oluşturdukları bütünleşmeyi savunma ve güvenlik alanında da gerçekleştirebilmek için hazırlıklar yaptığı ve bu bağlamda kurumsal altyapılar hazırladığı yıllar olmuştur.

1998 yılına kadar, AGSK ile ilgili tartışmalar, Avrupa güvenliğinde NATO'yu esas alan ve Avrupa Birliğinin bu alanda atacağı adımların, NATO'nun Avrupa ayağını güçlendireceğini vurgulayan ana tema çerçevesinde sürdürülmüştür. Ancak 1998 yılındaki bazı gelişmeler, AGSK tartışmalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. İngiltere'nin Avrupa'nın savunma yeteneklerini geliştirebilmesinin, Avrupa Birliği çerçevesinde mümkün olacağı yönündeki yeni yaklaşımı doğrultusunda Fransa ile birlikte hareket etmesi, AGSK açısından yaşanacak dönüşümün itici gücü haline gelmiştir. Bu bağlamda Aralık 1998'de İngiltere ve Fransa hükümetlerinin St.Malo'da yaptıkları yıllık ikili zirve toplantısı sırasında, Avrupa'nın savunma yetenekleri ön plana çıkarılmıştır.¹⁶³

---

¹⁶¹ Muharrem Gürkaynak, **Avrupa'da Savunma ve Güvenlik**, Ankara: Asil Yayın, 2004, s. 164,

¹⁶² Özlem, s.5.

¹⁶³ B.Esra Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, 2002, s. 47.

Zirve neticesinde Avrupa Birliği'nin uluslararası sahnedeki rolünü tam anlamıyla oynayabilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Birliğin, askeri bir güçle desteklenen özerk hareket kapasitesi olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. İşte söz konusu askeri güç, Avrupalıların NATO'nun Avrupa ayağı çerçevesindeki güçlerinden seçilebileceği gibi, NATO dışında da oluşturulabilecektir. Avrupalıların kendi aralarında, ulusal ve çok-uluslu olanaklarını kullanarak oluşturacakları bir askeri güçten söz edilmesi, AGSK tartışmaları açasından önemli bir yenilik getirmiştir.¹⁶⁴

ABD, AB tarafından geliştirilmek istenen AGSP'ye karşı çıkmakta ve böyle bir oluşumun NATO'ya alternatif şekilde değil NATO içinde, NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirecek biçimde, AGSK çerçevesinde gerçeleştirilmesi istenmiştir.¹⁶⁵

Bu durumda ABD'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına karşı olmakla Avrupa'nın güvenliğinden tamamen soyutlanma endişesi taşıdığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda NATO'dan bağımsız bir güvenlik kurgusu gerçeleşmesi durumunda NATO'nun varlık nedenleri ortadan kalkacak ama hiç değilse zayıflayacak ve bu durum ABD'nin Avrupa'daki varlığını tehlikeye sokacaktır. Ve süper güç ABD'nin prestijinin zedelenmesine yol açacaktır.

Aslında Avrupa Birliği NATO'dan kopmak istememektedir. Zaten Askeri kapasitesi düşünöldüğünde NATO'dan kopma argümanı çürümektedir. Bu bağlamda AB, NATO'yu Avrupa Ordusu için bir zemin olarak düşünmektedir. Çünkü silahlı ve operasyonel yönü güçlü bir organizasyon için Avrupa'nın olanakları henüz yeterli değildir.

Amerika'ya göre, ilke olarak, Avrupalıların güvenlik ve savunma alanında kendi ayakları üzerinde durabilme çabalarının desteklenmesi gerekmektedir. Ancak, bu çabaların NATO'nun ve buna bağlı olarak ABD'nin Avrupa'daki varlığının önemini azaltmamasına dikkat edilmelidir. Bir başka deyişle, AB, NATO'ya rakip bir yapılanma içine girer ve Avrupa'nın güvenliğini Amerika'dan bağımsız olarak sağlama iddiasında bulunursa, böyle bir yaklaşımı ABD'nin kabul etmesinin mümkün olmayacağı sürekli olarak belirtilmiştir. Hatta Avrupalıların, Avrupa güvenliğinde ABD'yi dışlayacak

---

¹⁶⁴ Çayhan, s.48-49.

¹⁶⁵Gürkaynak ,s. 214.

oluşumlara yeşil ışık yakmaları halinde, ABD'nin Avrupa'daki varlığını gözden geçirmek zorunda kalacağı ve bu süreçte Avrupa'dan tamamıyla çekilmeyi tercih edebileceği yolunda uyarılar da yapılmıştır.¹⁶⁶

Örneğin Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott 1999'da Londra'da yaptığı bir konuşmada AGSK'nin önce NATO içinden çıkan, daha sonra NATO dışından gelişen ve nihayet NATO'dan ayrı olarak ona rakip bir organizasyona dönüşmesini, ABD'nin istemediğini belirtmiştir.¹⁶⁷

AB, AGSP'nin bir parametresi olarak Avrupa Ordusuna giden yolda bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Her şeyden önce etkili ve güvenilir bir AGSP'nin gelişimi, AB üyesi devletlerin askeri kapasitelerini arttırmalarına bağlıdır. Buna dönük olarak AB, Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Savunma Sanayinin yeniden yapılandırılması çabalarının artırılmasını kararlaştırmıştır. Ancak savunma konusundaki yapılanma eksikliklerinin yanında AB üyesi devletlerin 1990'lı yılların başından itibaren kara kuvvetlerinde önemli sayıda personel indirimine gitmiş olmaları bu bağlamda çelişki ve sıkıntılar yaratmaktadır. Öte yandan Avrupalı karar verici siyasal iktidarların görüş birliğine varamaması ve Avrupa kamuoyunun bir Avrupa Ordusu noktasında gerekli finansman için gerekli olacak vergi artışına soğuk bakmasının yanında NATO'nun Avrupalı üyelerinin savunma harcamalarını 1990'larla birlikte önemli oranda kısması Avrupa Ordusunun düşünsel bir etkinlikten pratiğe geçmesini zorlaştırmakta ama hiç değilse geciktirmektedir.¹⁶⁸

Maastricht Anlaşması ile Dış politika ve güvenlik konuları ile ilgili karar alma sürecinde hükümetler arası konferanslar sistemi benimsenmiştir. Bu Durum üye ülkelerin koordinasyonunu gerekli kılmaktadır. Fakat tek bir üye ülkenin tutumu işi çıkmaza sokabilir. Diğer taraftan AB'nin ağır toplarından olan Fransa, Almanya ve İngiltere arasındaki görüş ayrılıkları Avrupa ordusu fikrini çıkmaza sürüklemektedir. Fransa Bağımsız bir Avrupa Ordusu fikrini savunurken, İngiltere ise en önemli müttefiki ABD'nin de içinde yer alacağı NATO'nun Avrupa'nın güvenliğinde önem

---

¹⁶⁶ Çayhan,52.

¹⁶⁷ Kadriye Nilgün Tunçsiper, "Uluslararası Sistem Açısından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir, 2006), s.138.

¹⁶⁸ Gürkaynak, s.234.

taşıdığına inanmaktadır. Bu durum Avrupa ordusu fikrinin çıkmaza girmesine neden olmaktadır.

Avrupa Birleşik Devletleri fikrinin hararetli savunucusu Fransa'ya göre, Avrupa güvenlik ve savunma alanında ABD'ye bağımlı olmamalıdır. Son gelişen küresel olaylarla farklılaşan uluslararası konjonktür, eski müttefikler arasındaki görüş ayrılıklarını derinleştirmiştir. ABD'nin bu noktadaki güvenlik politikalarının oluşumuna destek vermeyişi, NATO sayesinde Avrupa güvenliğinde kazandığı avantajlı konumu kaybetmek istememesinden kaynaklanmaktadır.¹⁶⁹

Maastricht Antlaşması ile ilk olarak ortaya çıkan ODGP, özellikle Avrupa'da meydana gelen uluslararası çatışmalarda gösterdiği performans nedeniyle ciddi eleştirilere maruz kalmış ve çok geçmeden etkinliği sorgulanmaya başlanmıştır. Gerçekten de AB, eski Yugoslavya topraklarında ortaya çıkan çatışmalarda (Hırvatistan'ın Almanya tarafından tanınması, Yunanistan'ın Makedonya'yı isminden dolayı tanımaması, Bosna'da meydana gelen soykırıma göz yumması, Kosova'daki tutumu) ortak bir politika belirleyememiş, üye ülkeler geleneksel dış politikalarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu krizlerde AB hem dış politika hem de savunma politikalarında paramparça bir görüntü çizmiştir. Aynı durum Körfez Savaşı sırasında da ortaya çıkmıştır. Daha da artırılabilir olan bu örnekler ODGP' de önemli değişiklikleri kaçınılmaz kılmıştır. Kısacası ulus devletlerin egemenlik alanlarındaki en kışkırtıcı konuların başında gelen dış politika ve güvenlik politikalarını uyumlaştırmak, ortak, ulus üstü bir çatı altında toplamak ekonomik entegrasyon kadar kolay olmamaktadır. Sözü edilen eski Yugoslavya'daki kriz ancak NATO'nun açıkçası ABD'nin bölgeye müdahalesi sonucu durdurulabilmiştir. Soğuk savaşın bitiminden sonra dünyada süper güç olarak tek başına kalan ABD'nin baskıcı ve militarist çözüm önerilerinin karşısında alternatif dengeleyici politikalar üretmesi beklenen AB, ODGP'nin etkin olmayışı nedeniyle bu şansını önemli ölçüde yitirmiş bulunmaktadır.¹⁷⁰

Avrupa Birliğinin kendi bölgesindeki gelişmelere karşı yeterince aktif olamaması, BM ve NATO'nun devreye girmesiyle çözüme kavuşması, Maastricht

---

¹⁶⁹ Özlem, s.5.

¹⁷⁰ Özcan, s.3.

Antlaşması ile yapılan düzenlemelerin yetersizliğini ortaya koymuştur. Hatırlanacağı üzere Eski Yugoslavya'da meydana gelen olaylar karşısında AB, dış politika ve savunma politikasında yeterince aktif siyaset izleyememiştir.

Avrupalılar, Avrupa güvenliğinde daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Ancak askeri bir güç oluşturmak konusunda büyük sıkıntılar olmaktadır. Kağıt üzerinde her türlü plan ve projeleri tamamlamış gözükmemektedir ancak bu plan ve projeleri uygulayacak icraat yapacak asker ve materyalleri ve her şeyden öte kararlılıkları bulunmamaktadır.¹⁷¹

Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası alanında Helsinki zirvesi sonarsında ilerlemenin yetersiz kalması üzerine Mayıs 2004'te özellikle acil müdahale gücüne odaklanan temel hedef 2010 isimli yeni bir planı devreye sokmuştur.

Plan, 2010 yılına kadar AB'nin küresel çaptaki askeri müdahaleleri için silahlı gücün inşa edilmesini öngörmektedir. Bu görevi yerine getirecek birliklerin iki ayağı şu anda inşa edilmektedir. Birisi, Avrupa müdahale birlikleri, bu birliklere bağlı 60 bin kişilik güç ve diğeri ise "Battle Groups" adlı küçük savaş birlikleridir, her biri 1500 özel komandodan oluşan bu birlikler operasyon bölgesine öncü olarak gönderilecek ve müdahale birlikleri için yolu açacaktır.¹⁷²

Yaşanan son gelişmelerle devasa bir boyut kazanan AB'nin ekonomik ve siyasi alanlarda kat ettiği başarıyı ortak güvenlik ve savunma politikalarında ne kadar göstereceği tam olarak kestirilememektedir. Bu durum Avrupa Ordusu fikrini belirsizliğe sokmaktadır. Diğer taraftan balkanlarda yaşanan kötü tecrübelerden sonra AGSP'nin NATO'dan bağımsız bir askeri gücü, diğer bir ifadeyle bağımsız bir Avrupa Ordusunu oluşturup oluşturmayacağı şu an için bilinmemektedir.

Esas itibariyle Avrupa devletleri gelecekte bağımsız bir uluslararası küresel aktör olarak sisteme dahil olmak istiyorlar ise kendi savunma ve güvenliklerini yine kendilerinin sağlamaları gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi ise teoride alınan kararların pratiğe dökülmesiyle ancak mümkündür.

---

¹⁷¹ Yılmaz Aklar, "Nato Riga Zirvesi: "Ne Nato'yla, Ne De Nato'suz"", **Stratejik Analiz Dergisi**, Ocak 2007, s. 62.

¹⁷² Tunçsiper, s.118.

3.2 Mevcut Küresel Aktörler

3.2.1 Amerika'nın Küresel Üstünlüğü

Amerika'nın var olan küresel üstünlüğü, ortaya çıkışının hızlılığı, dünya çapındaki faaliyet alanlarını ve uygulanış biçimiyle diğerlerinden ayrılır. Tek bir yüzyıl içerisinde Amerika kendini, Batı Yarıküre'de oldukça soyutlanmış bir ülkeden dünya çapında örneği görülmemiş bir erişim ve kontrol gücüne sahip bir ülkeye dönüştürmüştür.¹⁷³

1898'deki İspanya-Amerika Savaşı Amerika'nın ilk deniz aşırı fetih savaşıydı. Amerikan gücünü Pasifik'in ilerisine, Havai'den öteye, Filipinlere kadar taşıdı. Yüzyıl dönümünde Amerikan strateji uzmanları her iki okyanusta da etkin donanma üstünlüğü için doktrin geliştirmekle uğraşıyorlardı ve Amerikan donanması çoktan İngiltere'nin "dalgalara hükmettiği" fikrine meydan okumaya başlamıştı. Amerika'nın Montraeo doktrini ile yüzyılın başında açıkça ilan edilmiş olan sonra da Amerika'nın ileri sürdüğü "kader bildirgesi" (manifest destiny) ile haklılığı savunulan Batı Yarıkürenin güvenliğinin tek koruyucusu olarak özel statü talepleri, hem Atlantik hem Pasifik okyanusunda donanma hâkimiyetini kolaylaştıran Panama Kanalı'nın yapımı ile daha da artmıştır.¹⁷⁴

ABD 1914'te savaşın başlamasının ardından tarafsızlığını ilan etmesine rağmen Almanya'ya karşı savaşan devletlere ciddi yardımlarda bulundu.¹⁷⁵

ABD'nin böyle davranmasının en önemli nedeni şüphesiz ki Almanya'yı kendi üstünlüğüne engel olma ihtimali olan devlet olarak görmesidir.

I. Dünya Savaşı, Amerikan Askeri Kuvvetleri'nin Avrupa içerisine kitlesel yayılımı için ilk fırsatı sağlamıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde nispeten yalıtılmış olan bir güç, seri biçimde Atlantik'in bir yanından diğer yanına yüz binlerce askerini sevk etmiştir; uluslararası arenada önemli yeni bir oyuncunun ortaya çıkışını haber veren, benzeri görülmemiş büyüklükte ve geniş faaliyet alanına sahip, okyanuslar arası bir

---

¹⁷³ Brzezinski, s.17.

¹⁷⁴ Brzezinski, s. 16-17.

¹⁷⁵ Liddel Hart, **History of the first world war**. (4. Basım) Londra: papermac, 1997, s.311.

sefer savaşın, Avrupa'nın uluslararası sorunlarına çözüm arayışında Amerikan ilkelerinin uygulanması yönünde Amerikan'ın ilk önemli diplomatik çabalarını teşvik etmesi de aynı derece de önemlidir. Woodrow Wilson ilkelerinin ünlü on dört maddesi Amerikan Kuvvetleri ile takviye edilen Amerikan idealizminin Avrupa jeopolitiğine sokulmasını temsil eder (ABD 1. Dünya Savaşından 15 yıl önce Rusya Japonya arasındaki Uzakdoğu Savaşında önemli bir rol üstlenmek suretiyle artan uluslararası önemini de göstermiştir.) Böylece Amerikan idealizmi ve Amerikan gücünün birleşmesi kendisini dünya sahnesinde tam anlamıyla hissettirmiştir.¹⁷⁶

Savaşın sona ermesiyle “Wilson oluşturulacak yeni düzen için denizlerin açıklılığı, gizli anlaşmaların yasaklanması, serbest ticaretin devamlılığı, silahsızlanma ve ulusların kendi kaderlerini tayin haklarının sağlanması gibi ilkeler belirlemişti. Ayrıca devletlerarasında sorunların çözümleneceği bir forum olarak “Milletler Cemiyeti” adı ile uluslararası bir örgüt kurulacaktı.¹⁷⁷

Dünya siyasetindeki Avrupa devri, gerçek anlamda ilk küresel savaş olan 2. Dünya Savaşı sürecinde kesin olarak sona ermiştir. Bu savaşta eş zamanlı olarak üç kıtada çarpışılmış, Atlantik ve Pasifik okyanusunun her ikisinde de yoğun mücadeleler olmuştur. Savaşın küresel boyutları, İngiliz ve Japon askerleri, uzak bir Batı Avrupa adasını ve uzak bir Doğu Asya adasını temsilen, Hindistan-Burma sınırlarında, evlerinden binlerce mil uzakta çarpıştıklarında sembolik olarak gösterilmiştir. Avrupa ve Asya tek bir savaş alanına dönüşmüştür. Savaşın sonraki 50 yıla, küresel üstünlük amaçlı iki kutuplu Amerikan-Sovyet çekişmesi egemen oldu. Bazı açılardan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki çekişme jeopolitik uzmanlarının en sevdikleri teorinin gerçekleştirilmesini temsil ediyordu. Hem Atlantik hem Pasifik okyanusunda egemen olan dünyanın en önemli deniz kuvvetleri, Avrasya'nın merkezi topraklarında hüküm süren dünyanın en önemli kara kuvvetlerine karşı yarıştıyordu. Jeopolitik boyut daha net olamazdı. Büyük ödül dünya için Kuzey Amerika ve Avrasya

---

¹⁷⁶ Brzezinski, s.18-19

¹⁷⁷ Levent Ürer, “Woodrow Wilson’un ‘İdeal Dünya Tasarımının, Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Felsefesine Etkileri” T.C.İ.U. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, sayı 28, Mart 2003, s, 1–23.

karşı karşıya. Kazanan dünyaya tamamen hakim olacaktı. Bir kez zafer elde edildikten sonra, kazananın yolunda durabilecek kimse yoktu.¹⁷⁸

Soğuk savaşın son aşamasında, Avrasya haritasında güneyde üçüncü bir savunma cephesi belirdi. Sovyetlerin Afganistan'ı işgali Amerika'nın iki bileşenli karşılığına yol açtı. Sovyet ordusunu bozguna uğratmak amacıyla yerli Afganlı direnişçilere doğrudan ABD yardımı ve Sovyet siyasi ve asgari gücünün güneyde daha ileri yayılımını önlemek amacıyla Basra Körfezindeki Amerikan askeri mevcudiyetinin büyük ölçüde artırılması. Amerika Birleşik Devletleri, Batı ve Doğu Avrasya'daki güvenlik çıkarlarını göz önüne alarak Basra Körfez bölgesinin savunulmasını üstleniyordu. Bir nükleer savaş korkusu ile her iki taraf da son ana dek doğrudan bir askeri çatışmadan kaçınırken, Avrasya bloğunun tüm Avrasya üzerinde fiili olarak etkili olma çabalarının Kuzey Amerika tarafından başarıyla önlenmesi, mücadelenin sonucunun askeri olmayan askeri yöntemlerle belirlendiği anlamına geliyordu. Siyasi canlılık, ideolojik esneklik, ekonomik dinamizm ve kültürel çekicilik belirleyici ölçütler olmuştu. Çin ve Sovyet bloğu yirmi yıldan az bir sürede dağılırken, Amerika'nın önderliğindeki koalisyon birliğini koruyordu. Bu kısmen demokratik koalisyonun, komünist kampın hiyerarşik ve dogmatik ama aynı zamanda kırılğan doğasının tersine, çok daha esnek olmasına bağlıydı. Demokratik koalisyon, resmi doktrinsel bir biçim olmaksızın paylaşılan değerleri kapsıyordu. Komünist blokta sadece tek geçerli yorum odağı olan dogmatik Ortodoksluğu vurguluyordu. Aynı zamanda Amerika'nın başlıca güdümlü devletleri kendinden önemli ölçüde zayıftı, oysa Sovyetler Birliği Çin'e sonsuza kadar kendisinin altıymış gibi davranamazdı. Sonuç olarak Amerika ekonomik ve teknolojik olarak çok daha dinamik olduğunu kanıtladı. Sovyetler Birliğiye giderek dinamizmini kaybetti. Amerika'yla, ne ekonomik büyümede ne de askeri teknolojide etkin olarak rekabet edebildi. Ekonomik çöküş ideolojik moral bozukluğunu da beraberinde getirdi.¹⁷⁹

Sonunda, Sovyetler Birliğinin içindeki nüfusun %50'sini oluşturan Rus olmayan kesim de Moskova'nın egemenliğini reddetti. Rus olmayanların yavaş yavaş uyanışı Ukraynalıların, Gürcülerin, Ermenilerin ve Azerilerin, Sovyet gücünü,

---

¹⁷⁸ Brzezinski, s. 20-21

¹⁷⁹ Brzezinski, s. 22-23.

kendilerinden kültürel olarak üstün olmayan insanların yabancı “sömürgeci egemenliği” olarak görmeye başladığı anlamına geliyordu. Orta Asya’da ulusal talepler daha zayıf olsa da, burada insanlar yavaş yavaş başka yerlerde sömürgeciliğin bittiği bilgisiyle desteklenen İslami kimlik hissiyle de fazla tahrik olmuşlardı. Kendinden önceki pek çok imparatorluk gibi Sovyetler Birliği de sonunda kendi içerisinde patladı ve parçalandı; çöküşü doğrudan askeri yenilgiden ziyade ekonomik ve toplumsal gerginliklerle ivmelenen bir dağılmaydı.¹⁸⁰

Soğuk savaşın sona ermesiyle çift kutuplu dünyadan tek kutuplu dünya dönemine geçiş yaşanmıştır. ABD’nin önündeki en büyük aktörün SSCB’nin dağılmasıyla tartışmasız en büyük küresel aktörün ABD olduğu tescillenmiştir.

Amerika’nın bugünkü küresel üstünlüğünün etkinlik alanı ve yayılımı benzersizdir. Amerika Birleşik Devletleri tüm dünya denizleri ve okyanuslarına hakim olmakla kalmaz siyasal olarak önemli mesafelerde, gücünü karada da göstermesine olanak veren, kara ve denizden kıyı hakimiyeti sağlanan iddialı bir askeri kabiliyet de geliştirmiştir. Askeri birlikleri Avrasya’nın batı ve doğu uçlarında çok sağlam konuşlandırmıştır ve Basra Körfezi’ne de hakimdir. Amerika’nın ekonomik dinamizmi küresel üstünlüğün uygulanması için gerekli ön koşulu sağlamaktadır. Amerika’nın ekonomisi, 2. Dünya Savaşından hemen sonra, Dünya GSMH’ sinin %50 sini tek başına üreterek tüm diğer ülkelerden apayrı bir konuma geçti. Daha da önemlisi, Amerika en son bilimsel gelişmeleri askeri amaçlı kullanarak, teknolojik olarak emsalsiz ve etkili, küresel erişim açısından örneği bulunmayan askeri tesisler yaratarak önderliğini devam ettirdi hatta genişletti. Bütün bu süre boyunca, ekonomik olarak belirleyici olan enformasyon teknolojilerindeki rekabette güçlü avantajını devam ettirdi.¹⁸¹

Özetle, Amerika küresel gücün belirleyici dört alanında en üstün durumdadır. Askeri olarak eşi olmayan bir küresel erişime sahiptir; ekonomik olarak, her ne kadar, her ikisi de küresel gücün diğer niteliklerinden nefret eden Japonya ve Almanya bazı bakımlardan rakip olsalar da küresel büyümenin lokomotif olmaya devam etmektedir; teknolojik olarak yeniliğin tüm ultra modern alanlarında önderliği elinde tutmaktadır ve

---

¹⁸⁰ Brzezinski, s. 25.

¹⁸¹ Brzezinski, s. 41-42.

kültürel olarak, bazı aşırılıklara karşın, özellikle dünya gençleri arasında rakipsiz bir cazibeye sahiptir. Tüm bunlar Amerika'ya başka hiçbir devletin yakınlarına bile yaklaşmadığı siyasi bir nüfuz sağlamaktadır. Amerika'yı tek kapsamlı küresel süper güç yapan bu dördünün bileşimidir.¹⁸²

3.2.2 Hindistan'ın Dünya Siyasetindeki Konumu

Hindistan 1947 de bağımsızlığını kazandığından beri önemli bir ekonomik ilerleme kaydetmiştir. Hindistan'ın zengin doğal kaynakları ve zengin insan gücü potansiyeli bunu gerçekleştirmesine yardım etmiştir. Sanayi ve hizmet sektöründeki büyümeye rağmen ülkenin gayri safi yurt içi hâsılasına % 32 oranında katkı ve iş gücünün % 65'ine istihdam sağlayan tarım sektörü Hindistan ekonomisi için hayatı öneme sahip sektörlerden biri olmaya devam etmektedir. Sanayi sektöründen Hindistan gerek iç tüketim gerekse ihracat için çok çeşitli malların üretimini yapmaktadır.”¹⁸³

Bağımsızlıktan sonra Hindistan önemli sanayi kamu sektörünün rolü baskın olmak kaydıyla ekonominin hem kamu hem özel sektöründeki büyümeyi gerçekleştirmek için planlı kalkınma modelini izlemiştir. Sonuç olarak karma ekonomi modelini izlemiştir.¹⁸⁴

Endüstriyel çıktı ve teknolojik başarılar bakımından Hindistan ileri gelen ülkelerden bir tanesidir. Bunun bir nedeni ise çok fazla eğitilmiş teknik elamanı sahip olmasıdır. Teknik uzmanlar, nükleer enerji, uydular, savaş uçakları, yazılım dizaynları, okyanus bilimi gibi alanlarda çalışmalarını sürdürmektedir. GSMH'sının 1/3 ünü oluşturan orman ve balıkçılık nüfusunun 1/3'ünün geçim kaynağıdır. Ekili alanların sadece 1/3'ü sulanmakta olup, geri kalanları muson yağmurlarıyla sulanmaktadır.¹⁸⁵

62.000 km.lik demiryolu hattı ile dünyanın üçüncü büyük demiryolu şebekesine sahip durumda bulunan Hindistan 2225 mw.lik bölümü nükleer santrallerde üretilen 81.000 mw. elektrik enerji kapasitesi ile güçlü bir ekonomi için sağlam bir altyapı oluşturmaya çalışmaktadır. Fiziki alt yapı faaliyetlerine ilaveten teknoloji ve

---

¹⁸² Brzezinski, s. 43.

¹⁸³ Kılıçkap, s.41.

¹⁸⁴ Zehra Mumcu ve Fatma Ünsal, **Hindistan ülke Etüdü**, İstanbul ticaret odası yayınları, 1998, 10–11.

¹⁸⁵ Mumcu ve Ünsal, s.11.

bilim adımı, uzman ve teknisyen kadrosu bakımından dünyada, ikinci sırada yer almaktadır. Hindistan, atıl düzeni kaldırmak ve ekonominin çeşitli sektörlerini yeniden yapılandırmak için 1991 yılında ileriye dönük, kapsamlı bir ekonomik reformlar programını başlatmıştır. Bu reformlar çerçevesinde nüfusun % 75'ini oluşturan ve GSYİH'nın % 30'unu üreten tarım (hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık dâhil) sektörü başta olmak üzere tüm sektörleri yeniden yapılandırmayı amaçlayan Hindistan, yıllık 1,8'i bulan nüfus artış hızının beraberinde getirdiği istihdam sorunlarını da aşmaya çalışmaktadır. Bahse konu reform programı kısmen başarıya ulaşmış ve birkaç istisna dışında ekonominin tüm sektörleri önemli ölçüde dışa açılmıştır.¹⁸⁶

Tüm bu gelişmelere karşın, ulusal ölçüde her yıl tekrarlanan açık büyümeyi sınırlandıran en önemli faktör durumundadır.1980'li yıllar boyunca her yıl ortalama %5'in altına düşmeyen kamu kesimi borçlanma gereksinimi GSYİH oranı son yıllarda artış eğilimine girmiş ve %10'lara doğru tırmanmaya başlamıştır. Mütemediyen artma eğiliminde olan yüksek oranlı sübvansiyonlar ve bir türlü özelleştirilemeyen verimsiz kamu işletmeleri 1991 de uygulanmaya konulan liberasyon programının önündeki en ciddi engellerdir.¹⁸⁷

1991 yılında yapılan reformlar Hindistan üzerinde olumlu etki yapmıştır.1995 -2000 yılları arasında % 6,6 büyüme kaydetmiştir. Ancak 90'ların sonlarından itibaren; Güneydoğu Asya Krizi yüksek silahlanma giderleri, dış ticaret hadlerindeki aleyhte gelişmeler gibi nedenlerden ötürü büyüme oranı düşmüştür. GSYİH'sındaki reel büyüme oranınının 2002 yılında%5.5, 2003'de ise % 6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Hindistan ekonomisinin satın alma gücü giderek artarak üç yüz milyondan fazla orta sınıf mensubunu bir araya getiren enerjik hızla büyüyen bir tüketim pazarı haline dönüşmesinin itici gücü olmuştur. Hindistan, bir yandan tüketim malları için büyük bir pazar sunarken, diğer yandan üretim temelini modernize etmek için ana mallar ve teknoloji ithal etmektedir.¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ Kılıçkap, s 42-43

¹⁸⁷ Kılıçkap, s. 43

¹⁸⁸ Kılıçalp s. 44.

Hindistan son yıllarda ülkesinin refah seviyesini önemli derecede arttırmış ve geçtiğimiz on yıldaki hızlı büyüme ile ülkesindeki yoksulluğu, sağlam temellere dayanan ekonomik reformlar ile azaltmıştır. Bol ve çeşitli doğal kaynaklar, sağlıklı ekonomi, endüstri, pazar temeli ve yüksek derecede yetenek ve beceri sahibi insan kaynakları, Hindistan'ı, yüksek kâr potansiyeli taşıdığı tartışması iş ve yatırım olanakları için hedef haline gelmektedir. Hükümet tarafından, Hindistan pazarını liberalize etmek ve global ekonomiyle bütünleşmesini sağlamak amacıyla geçtiğimiz yıllar içerisinde uygulamaya konulan bu reformlar bir çok ekonomik çevre tarafından takdirle karşılanmıştır. Son on yılda gerçekleştirilen bu geniş reformlar ile gelişen ekonomisi son derece sağlam bir konuma gelmiştir. Hindistan'ın döviz stokları, kayda değer bir artış göstererek 2002 Aralık ayı sonunda 68 milyar doların üzerine çıkmıştır. Bu durum büyük ihtiyaç duyulan kur istikrarını getirmiş ve Hindistan'ın para birimi Rupinin güçlenmesini sağlamıştır.¹⁸⁹

3.2.2.1 Askeri Güç Olarak Hindistan

Hindistan sahip olduğu nükleer ve kimyasal silahlar sayesinde askeri güç olarak önemli bir aktör konumundadır.

Hindistan çok güçlü bir silahlı kuvvetlere sahiptir ve milyonluk ordusu için çok çeşitli ileri teknoloji askeri malzeme üretebilmektedir. Hindistan uzayda işler durumda ticari uyduya sahip ender ülkelerden birisidir ve lisans anlaşmalarıyla, orta teknoloji düzeyinde de çok çeşitli askeri malzeme imal etmeyi başarmıştır. Hava Kuvvetleri 45 filodan oluşmaktadır, Deniz Kuvvetleri küçük olmakla birlikte genişlemektedir.¹⁹⁰

Hindistan eski bir sömürge ülkesi olmanın getirdiği duygusal bakışla, 1962'de Çin ile yaşadığı kanlı savaş ve Pakistan ile arasındaki Keşmir sorunu nedeni ile yaşanan kısa ama kanlı 1965 savaşı sonucunda milli bir savunma sanayi geliştirme çabalarına yıllardır büyük önem göstermektedir. Son 10 yılda bilgi işlem endüstrisinde öne çıkması da, bu alandaki gayretlerini arttırmış durumdadır. Uzun yıllardır savunma teknolojisi

---

¹⁸⁹ Kılıçalp s. 45.

¹⁹⁰ Robert Chase, Emily Hill ve Paul Kennedy, **Eksen Ülkeler**, Belkıs Ç.Budak(çev.) , İstanbul: sabah kitapları, 1999, s.87.

alanında başlıca tedarik kaynağı Rusya ve Avrupa iken, son beş yıldır yeni kaynaklara yönelmiştir.¹⁹¹

1998 yılından itibaren Hindistan'ın günümüzde içinde bulunduğu evrensel ve bölgesel gelişmeler İsrail Devleti ile yakınlaşmalarına sebep olmuş ve ülke ile stratejik ortaklık kurularak askeri alanda işbirliği bağları kurulmuştur. Son yıllarda da bu ortaklığını artırmaktadır.

İsrail ile Phalcon uçakları (AWACS), Arow füze radarı ve teknolojisi, Barak karadan ve denizden havaya nokta hava savunma füzesi, ALH-Druv helikopterinin silahlı saldırı helikopterine dönüştürülmesinde ve pazarlanmasında işbirliği gibi pek çok alanda çalışmaktadır. Üç adet K-76 nakliye uçağı temelli PHALCON havadan erken ihbar uçağının 4 milyar dolara satılması için ABD'nin İsrail'e yeşil ışık yaktığı, anlaşmanın imzalanması ile 350 milyon \$ ödeneceğı belirtilmiştir. Resmi açıklamalara göre İsrail 2003 yılında Hindistan'a 350 milyon \$'lık savunma teknolojisi ve ekipmanı satmıştır. Son yıllarda Hint-İsrail ticareti yıllık 250 milyon dolardan 1 milyar dolar seviyesine özellikle savunma sanayisinin payıyla ulaşmıştır. Hindistan, Çin'in ardından Galileo uydu sistemine Avrupa dışında ortak olacak ikinci ülke olmak için 350 milyon \$ harcamayı planlamaktadır. 11 Eylül sonrası Orta Asya'ya açılma ve terörizmle mücadele için Pakistan ve Hindistan ile ilişkilerini geliştirme gayreti içinde olan ABD Hindistan ile nüfusu, Jeopolitik önemi, Çin ile olan rekabeti ve savunma teknolojilerine olan büyük talebi sebebiyle daha da yakınlaşma politikası izlemektedir. ABD, Hindistan'ın Rusya ile geliştireceğı çift motorlu IL-214 uçağına rakip olacak kendi sistemini de satma niyetindedir ancak Rusya Hindistan'ın savunma teknolojileri ihtiyacının hala %70'ini karşılamaktadır. Hindistan'ın Hava Kuvvetleri 5.nesil savaş uçağını Rusya ile birlikte geliştirme kararı alması, Rusya Donanmasından 45.500 tonluk bir uçak gemisi ve 20 kadar mig -29k savaş uçağı alacak olması Hindistan Silahlı Kuvvetlerinin hali hazırda bölgedeki etkili konumunu daha da güçlendirecektir.¹⁹²

---

¹⁹¹ Kılıçkap, s. 123.

¹⁹² Kılıçkap, s.124-125.

Hindistan milli kimliğini vurgulamak için füze teknolojilerine de önem vermekte, bu bağlamda Agni-II Füzisinin geliştirilerek menzilinün 4000 km'ye çıkarılması ve nükleer başlığı ile Çin içlerine kadar ulaşılabileceği belirtmektedir.

Hindistan nükleer alanda ciddi adımlar atmış bir ülkedir. “Hindistan nükleer alandaki çalışmalarına 1930’larda başlamış akabinde (1945 yılında) ilk temel nükleer fizik enerjisi komisyonunu kurup işletmeye başlamıştır. 1958 yılında kadar nükleer enerji konusunda yoğunlaşan Hindistan 1966 yılı itibariyle nükleer silah teknolojisi üzerine eğilmeye başlamış ve takip eden 18 ay içerisinde nükleer silah üretebileceğini açıklamıştır. Nükleer güce ulaşmada açıkladığı zaman sürecine uymamasına rağmen 6,5 yıllık bir gecikmeyle 1970’te, Hindistan ilk nükleer denemesini “ barış amaçlı nükleer patlama” adını vermiş ve 15 kilotonluk bir atom bombası patlatarak bu denemeyi başarıyla gerçekleştirmiştir 1998 yılında yaptığı 6 nükleer denemesine kadar geçen zamanda, kaç adet nükleer silaha sahip olduğunu tam olarak bilinmemektedir ancak bu 6 denemeden sonra kendisini nükleer devlet olarak tüm dünyaya açıklaması sahip olduğu gücün küçümsenmeyecek oranda büyük olduğu ya da Pakistan ile olan güç mücadelesine istinaden caydırma amaçlı bir açıklama olduğu şeklinde yorumlanmıştır.¹⁹³

Soğuk Savaş döneminde ABD ve Hindistan arasındaki ilişkiler, farklı kutuplarda yer almaları nedeniyle sorunluymdu. 1990’da Sovyetler birliğinin çöküşü ile ilişkilerde seyir değişmeye başlamıştır ancak 1998’de Hindistan’ın nükleer denemeler ve füze testleri gerçekleştirmesi nedeniyle ilişkiler tekrar bozulmuştur. ABD bu ülkeye silah satışını yasaklamış ve ticari ilişkilere kısıtlama getirmiştir. Gerilen ilişkiler, 11 Eylül sonrası terörizme karşı mücadele ekseninde olsa da, son dönemde ABD’nin politikasında güvenliğin yanında teknoloji, enerji ve ekonomi gibi önemli konularda “stratejik ortaklık” kurma hedefi öncelikli yer tutmaktadır. Nitekim ABD’nin Hindistan ile askeri ittifak yaptığını ve ABD’nin nükleer için Hindistan’a yardım edeceğini belirten 10 yıllık bir stratejik işbirliği anlaşması imzalanmıştır.¹⁹⁴

---

¹⁹³ Kılıçkap, s. 116.

¹⁹⁴ Kılıçkap, s. 118.

Nükleer silah sayısı 45- 95, savunma bütçesi 14.2 milyar dolar olan Hindistan'ın havadan ve füze sistemleriyle nükleer silahların 2500 kilometre menzili dâhilinde ateşleme kapasitesi bulunmakta ve bu menzili artırmak için çalışmalarını sürdürmektedir. Nükleer kapasiteye 1974 yılında ham nükleer malzemesini test ederek ulaşan Hindistan, bu test sırasında Kanada'nın yardımıyla kurulan nükleer reaktörlerde elde edilen plütonyumu kullanmıştır. 1998 yılında 3 ayrı test gerçekleştiren Hindistan sivil amaçlı nükleer enerji programında Rusya'dan yardım almaktadır.

3.2.2.2 Küresel Güç Olma Yolunda Hindistan

Hindistan'ın kendi bölgesi dışındaki stratejik önemi son yıllarda tartışılmaktadır. Elbette ki Hindistan stratejik toplumu, hem ülkenin, hem de bölgenin stratejik önemi konusunda Hint-merkezli bir bakış açısına sahiptir. Onlara göre Hindistan yalnız bir Orta Asya gücü olarak kalmamaktadır, aynı zamanda dünyanın en zengin iki bölgesine komşu olduğuna göre -biri petrol üreticisi ve istikrarsız Ortadoğu diğeri de son derece verimli güneydoğu Asya- önemli devlet muamelesi görmeyi hak etmektedirler.¹⁹⁵

Çoğu analistlere göre Hindistan'ın orta sınıf nüfusu yüz milyon dolaylarındadır, ayrıca ABD ticaret bakanlığı da Hindistan'ı yeni gelişen on büyük Pazar arasında göstermiştir. Bunun yanında Hindistan, eğitilmiş bilim ve teknoloji kadroları açısından dünyanın üçüncü en büyük havuzuna sahiptir. Ek olarak Hindistan Batıya, Çin'e ve Asya'nın büyük kesimlerine yönelik tarihi, kültürel ve uygarlık etkileri bulunmaktadır. Bütün bunlara rağmen Hindistan eksen ülkeler arasında sayılmadığı gibi, dünyanın en önemli ülkeleri arasında bile sayılmamaktadır. Bütün bu engeller bir yana Hindistan müteveffa Hintli iktisatçı Raj Krishna'nın unutulmaz ifadesiyle 'kendi Hindu büyüme hızını' başarıyla aşmıştır. Hepsinden önemlisi de, ülkenin siyasal tutarlılık düzeyi, ekonomik gelişme düzeyinin kat kat üzerinde olduktan başka, çoğu Afrika ülkesinin, birçok Orta ve Latin Amerika ülkesinin, güneydoğu Asya'nın, Orta Asya'nın, hatta Avrupa'nın pek çok ülkesinin de üzerindedir.¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ Chase, Hill ve Kennedy, s.87.

¹⁹⁶ Kılıçalp, s.100.

Jeokültürel, ekonomik ve politik giriftlikler nedeniyle Hindistan, bir devletten çok bir kıtaya benzemektedir. Burayı Avrupa'nın bütünüyle ya da Amerika'nın bütünüyle karşılaştırmak uygun düşecektir. Hindistan'ın nüfusunun zaten Latin Amerika ile bazı Avrupa nüfuslarının da toplamını da aşmaktadır. Ülkenin bazı oldukça geniş bölgeleri, dünyanın en geri bölgeleri arasındadır. Bununla birlikte Hindistan'ın çok geniş alanları da siyasal açıdan düzenli, ekonomisi canlı, sosyal bakımdan hayli modern yörelerdir. Batı ve Güney Hindistan özellikle Gujarat, Maharashtra, Karnataka ve Tamil Nadu çok iyi durumda olan bölgeleridir. Buralarda bazılarında okur-yazarlık oranı, Batı dünyasıyla ve Doğu Asya'nın kaplanlarıyla boy ölçüşebilecek düzeydedir, ayrıca bu bölgelerde son derece mobil, çok yetenekli bir işgücü bulunmaktadır. Bunlar Afrika'da, Ortadoğu'da, Orta Asya'nın bazı kesimlerinde, hatta ABD ve Kanada'da Hindistan'a sağlam bir yer sağlayan göçmüş nüfus kitlelerini de üretmişlerdir.¹⁹⁷

Dünyanın en büyük ülkelerinden birisi olan Hindistan, soğuk savaş sonrası dönemde, yani dünya düzeni kurulurken bir kutup başı ya da merkezi olarak dünya platformuna çıkmaktadır. Eski dönemlerin koşullarında reddedilen ve büyük bir güç olarak ortaya çıkmasına izin verilmeyen Hindistan'ın dünyanın geleceğinde giderek artan bir öneme sahip olduğu ve bu doğrultuda bir merkezi güç olarak gündeme geldiği artık yadsınamayacak bir gerçektir.¹⁹⁸

Hindistan, önümüzdeki süreçte Avrasya'daki önemli aktörlerden birisi olmaya çalışmaktadır. Güney Asya'da kuzeyinde Çin ve batısında onun müttefiki Pakistan tarafından adeta sıkıştırılan Hindistan, güvenliği açısından jeopolitik derinlik yaratmaya çalışmaktadır. Bunun için Orta Asya'da yeni açılımlar yapma gayreti içerisindedir. Bu yeni girişimlerin bir diğer nedeni de Hindistan İran ve Hazar havzasında bulunan Türk Cumhuriyetlerinden enerji temin etme politikaları olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu çerçevede Afganistan ve Tacikistan'da son dönemde Yeni Delhi güdümünde yeni gelişmeler meydana gelmektedir. Afganistan Hindistan için, enerji nakil hatları, karayolu ve demiryolu ulaşimleri bakımından Orta Asya'ya açılma kapısı ve bölge geneline bakıldığında stratejik bir kavşak özelliğindedir. Tacikistan ise

---

¹⁹⁷ Chase, Hill ve Kennedy, s.7.

¹⁹⁸ Kılıçalp, s.131.

Hindistan'ın özellikle güvenlik alanında yoğun faaliyet gösterdiği yurtdışındaki tek askeri üssün bulunduğu ülke konumundadır.¹⁹⁹

Soğuk savaş döneminde farklı süper güçlerin partnerleri olan Hindistan ve Pakistan gibi ülkeler bugün çıkarlarını yeniden tanımlamakta ve kültürel siyasetin gerçeklerini yansıtan yeni ortaklıklar arayışına girmektedir.²⁰⁰

Hindistan Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği'nin müttefikiydi ve Çin'le bir savaşa politikada muhtelif bir savaşa girmiştir. Batıyla özellikle ABD ile ilişkiler sert bir niteliğe bürünmediği zamanlarda mesafeli olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dünyada Hindistan'ın Pakistan'la ilişkileri kesmiş, nükleer silahlar ve Hindistan Sri Lanka, Pakistan ve Bangladeş'i kapsayan bölgedeki genel askeri denge konusunda son derece çatışmaya meyilli gözükmektedir. Pakistan'ın diğer Müslüman ülkelerden destek sağlayabilme ölçüsünde Hindistan'ın genelde İslam'la ilişkilerinin zor olması beklenmektedir. Muhtemelen Hindistan bunu dengelemek için, aynen geçmişte olduğu gibi, tekil Müslüman ülkeleri Pakistan'dan uzaklaşmaya ikna etmek için özel çabalara girişecektir. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte Çin'in komşularıyla daha dostane ilişkiler kurma çabaları Hindistan'ı da kapsamaktadır. Böylece iki ülke arasındaki gerilimler bir ölçüde azalmıştır. Ama bu gidişatın uzun süre devam etmesi, içinde bulunduğumuz dönemde Çin'in gücünün sürekli artması, Hindistan'ın gücününse yirmi birinci yüzyılın başlarında bir hayli artacağını değerlendiren Huntington'a göre pek olası görülmemektedir. Hindistan yalnızca çok kutuplu dünyada bağımsız güç merkezi olarak ortaya çıkmaya çalışmayacak, bunun yanında Çin'in gücü ve etkisine karşı bir dengeleyici güç olarak da yükselmeye çalışacaktır.²⁰¹

1990'ların ortalarında Rusya'dan bir uçak gemisi alması ve sonunda ABD'nin yaptırım uygulamasına yol açan kriyojenik roket teknolojisi dâhil olmak üzere nerdeyse her tip silah satın alan Hindistan'ın silahlanmasının yanı sıra ABD ile arasındaki diğer meseleler insan haklarını, Keşmir'i ve ekonomik özgürleşmeyi içerir ki; ABD-Pakistan ilişkilerinde yaşanan soğukluk ve Çin'i kontrol altına almadaki ortak çıkarları zaman içerisinde Hindistan ve ABD'yi birbirine yakınlaştıracaktır. Zira Hindistan'ın Güney

---

¹⁹⁹ Çeçen, s.132.

²⁰⁰ Kılıçalp, s. 133-134.

²⁰¹ Kılıçalp, s.134.

Asya’da gücünün artması ABD’nin çıkarlarına zarar vermeyecek aksine bu çıkarlara hizmet edecektir.²⁰²

Amerikan istihbarat teşkilatı CIA’ye bağlı çalışan ulusal istihbarat konsey’inin Aralık 2004’te yayınladığı 2020 yılı tahminlerini içeren 123 sayfalık “Küresel Geleceğin Haritası–2020 Tahmini” adlı raporuna göre; Çin ve Hindistan’ın 21. yüzyılın yükselen yıldızları olacağı söylenmektedir. Doğu-Batı ayrımı gibi Kuzey-Güney ayrımı da 2020 yılına kadar varlığını yitirecek ve özellikle Çin ve Hindistan, gösterecekleri hızlı yükselişle bu durumu değiştireceklerdir. Böylelikle Çin, dolar bazında ekonomik büyüklükte dünyanın ikinci, Hindistan üçüncü büyük ülkesi olacaktır.²⁰³

Hindistan nüfusunun 2045’lerde Çin’i geçeceği tahmin edilmektedir. Ama Hindistan’ın Çin’den daha çok insan unsuruna yatırım yapması, gelecekte Hindistan’ın doğal kaynaklara olan ihtirasının, Çin’e göre daha az düzeyde olabileceği düşüncesini oluşturmaktadır. Yani, küresel güç olma amacı güden Çin’in doymayacak bir düzeye erişen ve gün geçtikçe gelişen sanayisi için gelecekteki sorunlar, önümüzdeki 15 yılda kendisini ve dünyayı siyasal ve özellikle ekonomik açıdan etkileyecek boyutlarda ortaya çıkacaktır. Hindistan’ın gelecekte küresel bir güç olacağını işaret eden özellikleri; demokratik politik sistemi, finans piyasalarının büyük ve şeffaf oluşu, büyüme modelinin Çin’e göre daha zararsız tehlikelerle yüzleşmek zorunda kalma ihtimali, insan merkezli kapitalist büyümesini başarıyla yürütmesi, geçtiğimiz çeyrek yüzyılda GSMH’sını ikiye katlayarak hayat standartlarını yükseltmesi, İngiliz temelli bir hukuk sistemine sahip olması, geniş bir İngilizce konuşan orta sınıfa sahip olması, canlı bir borsaya sahip olması, ABD tarafından nükleer silahlılar kulübüne kabul edilmesi, dünyayla rekabet eden enformasyon teknolojisi sektörüne sahip olması, demografik yapısı Çin’den daha iyi müesseselere sahip olması, pazar ve piyasa reformu konusunda elit bir konsensüse sahip olması, bankacılık sisteminin sermaye piyasalarının sessiz ve sorunsuz bir şekilde çalışıyor olması, üretim ve hizmet avantajlarına sahip olması, fiziki altyapı gelişmesi, özel mülkiyet haklarının geliştirilmesidir.²⁰⁴

---

²⁰² Samuel Huntington, **Medeniyetler Çatışması Ve Dünya Düzenin Yeniden Kurulması**, M. Turhan Y.Z.C.Soydemir,(çev.), İstanbul: Türk Demokrasi Vakfı okuyan Us yayıncılık , 2004, s.365.

²⁰³ Kılıçalp, s. 135.

²⁰⁴ Kılıçalp, s. 134.

3.2.3 Uzak Doğu'nun Parlayan Yıldızı Çin'in Sisteme Etkisi

Dünyanın en kalabalık ülkesi konumundaki Çin 1990'lardan beri büyüyen ekonomisiyle, günümüzde önemli bir aktör konumuna gelmiştir. Çin 1990'dan sonra yapılan ekonomik reformlar ile dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi arasında yer almıştır.

Son yıllarda Asya'ya yatırım yapan yabancı sermayenin % 40'ına Çin sahip olmuştur. Bu da Çin'in bölgesel olarak kendini ispatladığını göstermektedir. Çin'in hem askeri hem de ekonomik olarak küresel bir büyüme sağlaması en çok Amerika Birleşik Devletleri'ni ilgilendirmektedir. Çin ABD'yi kendisine rakip görmeye beraber her türlü saldırılara maruz kalabilecek ekonomisi devamlı açık bir güç olarak görmektedir. Kendisini ise, yeni bir dünya gücü olarak diğer yükselen güçlerle aynı seviyede olabileceği, çok kutuplu bir dünyanın parçası görmektedir.²⁰⁵

Şimdilerde Uzakdoğu'nun parlayan yıldızı olarak lanse edilen Çin, gelişen ekonomisiyle ve askeri gücüyle küresel bir aktör olduğu gerçeği yadsınamaz bir olgudur. Dünyanın en büyük kara ordularından birine sahip olan Çin'in ciddi bir askeri caydırıcılığı söz konusudur.

Çin Halk Cumhuriyeti ideolojiye ve siyasal mücadeleye takıntılı devrimci komünist devletten, kurallı bir biçimde gelişmekte olan, ekonomik reformlarla beraber sosyal bir düzen kurarak istikrar sağlamaya çalışan ve hızlı büyümenin belirlediği hedefleri yakalamaya çalışan bir ülkeye dönüşmektedir. Türkiye'nin 20 katı olan nüfusu ile dünyanın en kalabalık ülkesidir. Yeryüzünde yaşayan her 5 kişiden biri Çinlidir. Bu kalabalık halk, yoksulluğu ve geri kalmışlığı ortadan kaldırıp ekonomisiyle modernleşmede önemli, inkâr edilemez adımlar atmıştır.²⁰⁶

---

²⁰⁵ R.Rutkay Karaca, **Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan, Çift Kutuba**, . İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Nisan 2003, s.18.

²⁰⁶ Kemenada W., **Çin Honkong Tayvan A.Ş. Yeni Bir İmparatorluk**, İstanbul :Sabah Yayınları, 1993 s.Önsöz.

3.2.3.1 Çin'in Ekonomik Yapısı

Mao'nun 1976 yılında ölümünden sonra ülkede siyasi muhafazakârlığın devam etmesine karşılık ekonomik anlamda dışa açılım yönünde çok önemli adımlar atılmıştır. Komünist partinin 14. Ulusal Kongresinde ülkede “Sosyalist Piyasa Ekonomisi” uygulanmasının kabul edilmesi ve Eylül 1997 deki 15. parti kongresinde bunun parti tüzüğüne ilave edilmesi piyasa ekonomisi kavramının siyasi geçerliliği ve ağırlığını artırmıştır. Yine aynı kongrede devlet işletmelerinin kısmen özelleştirilmesi amacıyla sanayide yeniden yapılanmanın sağlanması için uygulanacak esaslar belirlenmiş, bu esasları uygulamaya sokabilecek daha önce kişisel olarak otomobil sektöründe, makine ve elektrik sanayisinde ve diğer sektörlerde görev yapmış kişiler parti yönetimine girmiştir. 1998 yılında başlatılan yönetim reformuyla 40 bakanlık 28'e düşürülmüş, bu bakanlıklardan 8 tanesi ekonomik konularla ilgili bakanlıklar olmuştur. Bu bakanlıkların haricinde idari yetki alanı enerji, kömür, kimya, metalürji, dahili ticaret, tütün, hafif sanayi, tekstil ve makine sanayilerini kapsayan bir süper bakanlık kurulmuştur.²⁰⁷

Çin ekonomisi yıllık %7–8 oranında ki büyüme hızıyla dünyanın en büyük ekonomisi olma yolunda emin adımlarla yürümektedir.

---

²⁰⁷ Karaca, s.47.

Tablo 2.5
Çinin GSMH' sının Yıllık Büyüme Hızı

Yıl	Ortalama Yıllık Büyüme(%)
1960-1978*	5.30
1979-2000**	9.50
1990	3.80
1991	9.30
1992	14.20
1993	13.50
1994	12.70
1995	10.50
1996	9.70
1997	8.80
1998	7.80
1999	7.10
2000	7.80

Kaynak :R.Rutkay Karaca, Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan, Çift Kutuba, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Nisan 2003. İstanbul, s.18.

Müthiş bir nüfus potansiyeline sahip olan Çin, yakaladığı müthiş büyüme oranıyla küresel aktör olma yolunda kendini hissettirmektedir.

Yabancı yatırımcılara sağlanan teşvikler tarım, enerji, hayvancılık, alt yapı, teknoloji ve sivil uçak yapımı alanlarında olmaktadır. Bankacılık, perakende satış, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi gibi hafif sanayi, kömür madenciliği ve tıp alanlarında yabancı sermayeye bazı sınırlandırmalar getirilmiş, istisnai projeler dışında telekomünikasyon hizmetleri, basın yayın, savunma sanayisi ve çevreye zarar veren sanayilerde yabancı yatırıma şimdilik izin verilmemiştir.²⁰⁸

Uzakdoğu Asya'nın en önemli ülkelerinden biri olan Çin, büyük bir endüstriyel devrim yaşamaktadır. Diğer birçok ülkenin aksine, kırsal bölgede yaşayanlar topraklarını terk etmekte, fakat şehirlere göç etmek yerine, buralardaki yerel sanayiler tarafından istihdam edilmeyi tercih etmektedirler. Gerçek tarımsal nüfus 480 ile 530 milyon arasında değişmekle birlikte, kırsal kesimde tarım dışı alanlarda çalışanların

²⁰⁸ Karaca, s.56.

sayısı giderek artmaktadır. Kısal kesimin sanayileşmesinin desteklenmesi, uzun dönemde kentlere göçün engellenmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.²⁰⁹

Çin hükümeti birden fazla kamu kuruluşuna lisans vererek rekabet ortamı oluşturmaya çalışmaktadır. Sektörde 8 lisanslı devlet firması bulunmaktadır. Bu gün gelinen son noktada Telekomünikasyon Çin'in en fazla büyüyen sektörlerinden biridir.

Çin, uzay ve elektronik gibi yüksek teknoloji gerektiren endüstriler için gerekli nadir bulunan metallerin önemli boyutta üreticisi ve ihracatçısı konumunda bulunmaktadır. Vanadyum, titanyum, germanyum ve galyum bunlardan birkaçıdır. Çin iç Moğolistan'da Bayan Obi madenlerinin dünyanın en fazla nadide toprak rezervine sahip olduğunu düşünmektedir.²¹⁰

Otomotiv pazarında 2001 yılının ilk dört ayında gözlenen büyümenin ardından hükümetin yerli araçlar üzerindeki fiyat kontrolünün kaldırıldığını açıklaması ile otomotiv piyasası dar boğaza girmiştir. Çin otomotiv üreticileri birliğinin açıkladığı istatistiklere göre, Mayıs ayında 199.800 adet olarak gerçekleşen satış yine Nisan ayına göre %15,4 azalmıştır. Hükümetin iç talebi karşılamak amacıyla 20 Mayıs 2001 tarihinde almış olduğu yerli araç fiyatlarının serbest bırakılması kararı beklenenin aksine etki göstererek piyasalara karamsar bir hava getirmiştir. Çin halkında fiyatların serbest bırakılması ile fiyatlarda ani bir düşüş olacağı beklentisi alım kararlarının ertelenmesine yol açmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nde 2001 yılının ilk beş ayında 998,500 adet araç satılmış olup, bu miktar 2000 yılının ilk beş ayına göre %22,3 artışa denk gelmektedir. Aynı dönemde üretimde 987,100 adet araç ile %17,6 artış göstermiştir. Çin dünyanın en çok enerji üreten birinci, en fazla enerji tüketen ikinci ülkesidir. Bu tüketimin kişi başına düşen miktarı hala dünya sıralamasının altındadır. Bu veri gelişen ekonominin bir göstergesidir.²¹¹

Pekin Review dergisinin, Şubat 2001 sayısında yayınlanan verilerine göre Çin, pamuk, hububat, et, yumurta, koza tohumu, pamuklu kumaş, kömür, çimentoda dünya

---

²⁰⁹ Saygılıoğlu, Bilgin ve Arı, s.16.

²¹⁰ Karaca, s.65.

²¹¹ Karaca, s.50-51

1.si, kimyasal gübre, çay, soya fasulyesi ve kütük çelikte dünya 2.si, elektrik enerjisinde dünya 3.sü, şekerde dünya 4.sü ve ham petrolde dünya 5.si konumundadır.

Son yirmi yılda yapılan dışa açılma ve teşvik politikalarının, ihracatlarındaki büyümenin dünya ihracatının büyüme oranını tehdit eder hale getirdiği söylenebilir. Ülkenin ihracat artışı 1994 yılında Renminbi'nin devalüe edilmesiyle patlama yapmış, vergi indirimleriyle beraber bu artış 1995 yılında abartılı olmuştur. 1998 yılında Asya'da görülen kriz ihracatı düşürmüş olsa da yine de ihracat % 6,1'lik bir artış göstermiştir. Ülkenin en başarılı olduğu ürünler tekstil, konfeksiyon ve elektronik ürünlerdir. 2000 yılında tekstil ve konfeksiyonda Çin ihracatının % 13,2'sini, telekomünikasyonda % 10,8'ini oluşturmuş. Çin yıllar itibariyle incelendiğinde, 1985 yılından sonraki dönemde ihracat-ithalat dengesinde her yıl önemli oranlarda fazlalık vermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; 1997 yılında patlak veren Asya Ekonomik Krizine rağmen ekonomik dengenin o dönemlerde bile ihracat fazlalığı vermiş olması ve Çin'in ortaya koyduğu yüksek artış hızıdır.²¹²

Çin ile Avrupa Birliği arasındaki ticaret 1980'li yıllarda aynı seviyelerde bulunmasına rağmen, yeni ekonomik reformların uygulamaya sokulması ile 2000'li yıllarda Çin lehine dönmüştür. İhracat-ithalat dengesi 2001 yılında, Çin lehine yaklaşık üç katı bir orana sahip olmuştur. Özellikle tekstil ve sanayi sektörlerinde Çin malları Avrupa'ya girerken, AB ülkeleri en fazla ihracatı ulaştırma sektöründe sağlanmıştır.²¹³

Çin; Rutkay Karaca'nın da belirttiği gibi gerek nüfusu, geniş yüzölçümü, gerekse devamlı yükselen ekonomik gücü ve potansiyeli ile uluslararası ilişkilerde her zaman dikkatlice değerlendirilmesi gereken bir büyük güçtür.

1949 sonrası Çin halk Cumhuriyeti dış politikası belirli dönemlere ayrılabilir: Sovyetler Birliğine yakın olduğu 1950'li yıllar tek başına bir dönem olarak ele alınabilir. Sovyetlerden uzaklaşmanın başladığı 1960'ların başı ve kültür devrimi atılımının öne çıktığı 60'ların sonu, Birleşmiş Milletlerin kabul edildiği 1970'li yılların başı ve Amerika Birleşik Devletleri ile diplomatik düzeyde daha yakın ilişkiler kurduğu 1970'lerin sonu farklı dönemler olarak ele alınabilir. 1980'ler on yılın sonunda dünya

---

²¹² Karaca, s.73.

²¹³ Karaca, s.78.

politikasında ortaya çıkan büyük değişikliklere kadar farklı bir dönem olarak incelenebilir. Soğuk Savaşın fiili olarak sona erdiği 1990'larda ise uluslararası politikanın büyük güçleri olan Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerde önemli değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır.²¹⁴

Sovyet Rusya 1946-47 yıllarındaki faaliyetleri ile Avrupa'daki durumunu iyice sağlamlaştırdı. O kadar ki, bir Sovyet tehdidi Avrupa'nın üstüne çökmüş bulunmaktaydı. Her ne kadar, Amerika 1947'den itibaren bu Sovyet tehlikesine karşı bir tepki göstermeye ve harekete geçmeye başladı ise de, bunun neticesini ancak 1949 yılında alabilmiştir. Fakat Amerika'nın tepkilerinin başladığı 1947 yılından itibaren de Asya'nın kaderi çizilmeye başlanmıştır. Zira Çin'de, milliyetçilikle komünistler arasındaki mücadele 1948'den itibaren milliyetçilerin aleyhine ve komünistlerin lehine dönmeye başlayacak ve Avrupa'da NATO İttifakının kurulduğu 1949 yılının sonbaharından itibaren Çin Komünist Partisi'nin kontrolü altına girecektir. Bu ise, Uzak Doğu kuvvet dengesinin gayet ağırlıklı bir biçimde Sovyetler tarafına eğilmesi demektir.²¹⁵

1969-1979 yılları, Çin Halk Cumhuriyeti için modernizasyon, yeni güvenlik arayışları ve yeni stratejiler geliştirmesi dönemini ifade etmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği ile olan rekabetine taraf olması durumunda, Sovyetler Birliği'nden farklılaşan çıkarlarını gerçekleştirme olanağı bulamayacağını belli eden girişimler başlatmıştır. Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik ve stratejik konularda görüşmelere başladıkları ve uluslararası sistemde bir ağırlık noktası olarak dikkate alınmaması durumu ise, bu ülkeyi marjinal bir pozisyona sokabilecektir. Uluslararası sistemin üç güç kaynağından birisi olmaya yönelik Çin çıkarları, Amerika Birleşik Devletleri ile ittifak politikalarına oturtulmuştur. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nin Tayvan, Güney Kore ve Hindi-Çin'deki varlığı ile Sovyetler Birliğini çevrelerken Çin'i de çevrelemesi, Sovyetler Birliği'nin ise Amerika Birleşik Devletleri'nin bu politikalarına karşı Çin Halk Cumhuriyeti'ne baskı uygulaması Çin Halk Cumhuriyeti için önemli tercih durumundan sonra Nixon ile

---

²¹⁴ E.Z.Güler, **Çin dış politikası: Değişim ve Süreklilik, Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, İstanbul:Bağlam Yayınları, Kasım 2001,s.284.

²¹⁵ Fahir Armaoğlu, **20.yüzyıl siyasi tarihi**, İstanbul cilt 1, İstanbul: Türkiye İş Bankası yayınları,1994,s.438.

Brejven'in politikalarının belirginleşmesiyle beraber, Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasında önemli değişiklikler olmuştur.²¹⁶

1970'lerin başında Birleşmiş Milletlere kabul edilmesi ve Amerika Birleşik Devletleri ile diplomatik ilişki kurması, içine kapanıklığın bittiğinin göstergesi olmuştur. Bu kez kapitalist bloğa yakınlaşma, yeniden dünyaya açılmayı ve gerek ekonomik gerekse siyasi ilişkiler geliştirmeyi mecbur hale getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ile olan yakınlaşma 1979'dan itibaren ekonominin kapitalist düşünce tarzı ile ilişkilere açılmasıyla sonuçlanmıştır. 1979'dan itibaren Çin Halk Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Başkanlar seviyesinde ilişkiler başlamıştır. 1980'lerin sonuna kadar Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasını etkileyen en önemli unsurları, dünya çapında süper güçler olan Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ile kurduğu ilişkiler, bölgesel güç ilişkileri ve bunların tümünü etkileyen teorik-doktrine yaklaşımlar ve ideolojik tartışmalar oluşturur. Çin dış politikasında bir yandan değişim, diğer yandan da bir süreklilik gözlemlemek mümkündür. Ancak 1980'lerle birlikte üç özgün ekonomik yapı; karma katılımlı işletmeler, serbest ticaret bölgeleri ve ihracat merkezleri oluşturarak ekonomi kapitalist ilişkilere açılmıştır. 1990'lardan itibaren Çin dış politikası ekonomik yönden farklı, siyasi yönden farklı yaklaşımlar göstermiştir. Deng ile başlayan ekonomide revizyonist hareketler Çin rejimini kapitalizme yaklaştırırken, iç siyasette Çin Komünist Partisinin tavizsiz tutumu iç dinamizmi belirlemiştir. Dış politikada da ise bölgesel gücünü koruma politikaları izlenmiştir. 1990-2000 Yılları ise 1949'dan beri uygulanan ve yaşanan dönemlere göre değişiklik gösteren Çin dış politikasının kalıcı hale gelerek belli bir sisteme oturmasının ve olgunlaşan yenedünya ilişkilerinde kendine yalnızca bölgesel bir güç değil, süper güç olma yolunda bir konum belirlediği dönem olmuştur.²¹⁷

Çin'in 1949'dan sonra dış politika alanına ilişkin teorik yaklaşımlarını çok sık değiştirdiği gözlenir; buradan da pragmatizmin önemli bir dış politika unsuru olduğu anlaşılır. Çin'in dış politikasının şekillenmesinde entelektüeller arasında çoğu zaman

---

²¹⁶ Beril Dedeoğlu, **Çin ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerin gelişimi, Çin'in gölgesinde Uzakdoğu Asya**, İstanbul : Bağlam yayınları, Kasım 2001, s.327.

²¹⁷ Karaca, s.124.

batıcılıkla yerelcilik, modernleşmecilik ile kendine yeterlilikten yana olma gerilimi yaşanmıştır. Dolayısıyla her zaman stratejik bağımsızlık ve yakın zamana kadar ekonomik olarak kendine yeterlilik kaygısı güdülmüştür.1990’larda ise içerde hayli güçlüklerle dolu olan ekonomide özgün bir kapitalizm, siyasette Çin Komünist Partisi’ne devam, dışarıda ise dünya kapitalizmine açılma ve bölgesel gücünü koruma politikaları izlenmiştir.²¹⁸

3.2.3.2 Küresel Aktör Çinin Askeri Gücü

Askeri sayının fazlalığına rağmen Halk Kurtuluş Ordusu gerek teçhizat ve gerekse eğitim seviyesi açısından zafiyetleri olan bir ordu konumundadır. Bu durum Çin’in silahlı kuvvetlerinde aksamalara neden olmaktadır. Çin Kara Kuvvetlerinin elinde halen 7 bin civarında tank bulunmaktadır. Hava Kuvvetlerinin elinde ise 3000’in üzerinde orta ve hafif bombardıman uçağı mevcuttur. Ancak bu uçakların çoğı 20 yaşın üzerindedir. Bombardıman uçakları nükleer bomba taşıma kapasitesine sahip bulunmaktadır. Çin yine 1996 yılı verilerine göre 17 kıtalararası ve 70 adette orta menzilli balistik füzeye sahiptir. Öte yandan hava kuvvetlerinde ise havadan erken uyarı uçağı bulunmaktadır. Deniz kuvvetleri 65 denizaltı ve 40 destroyer ile firkateynden oluşmaktadır.²¹⁹

---

²¹⁸ Güler, s.296.

²¹⁹ Karaca, s.30.

Tablo 2.6

Çinin ve Bölgenin Diğer Önemli Ülkelerin Askeri Güçlerinin Karşılaştırılması

	ÇİN	JAPONYA	RUSYA	K.KORE	G.KORE
KARA					
Personel	1.700.000	148.5003	48.0009	50.000	560.000
Ana savaş tankı	7.060	1.070	21.280	3.500	2.330
DENİZ					
Personel	220.000	42.600	171.500	46.000	60.000
Firkateyn	40	13	10	3	9
Denizaltı	65	16	67	26	19
HAVA					
Personel	420.000	44.200	184.600	86.000	63.000
Savaş Uçağı	3.000+	331	2.733	621	555

Kaynak: R.Rutkay Karaca, Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan, Çift Kutuba, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Nisan 2003. İstanbul, s.24

Bazı strateji uzmanlarına göre Çin çok büyük bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Çin savunma harcamaları 1986 ile 1994 yılları arasında %159 oranında artmıştır. Üstelik gerçek savunma harcamaları hakkında kesin bilgilere de ulaşmak imkânsızdır. Çin'in ortalama yıllık savunma harcamalarının 30–40 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir.²²⁰

Eğer Çin ekonomisi 20 yıl boyunca son senelerdeki büyümesini sürdürürse 2020 yılında Amerika Birleşik Devletleri ekonomisini satın alma gücü bakımından geride bırakabilecektir. Teorik olarak böyle bir büyüme Çin'i askeri alanda da Amerika Birleşik Devletleri ile boy ölçüşebilen bir ülke haline getirecektir. Çin'in gerçek

²²⁰Karaca, s.32.

anlamda askeri bir güç olabilmesi için savunma sanayisinde köklü değişiklikler yapması gerekmektedir. bu bağlamda Çin, son yıllarda belirgin oranda yabancı sermaye yatırımlarına teşvik etmiş ve ileri teknoloji transferlerini kullanarak ihracata yönelik sanayide önemli adımlar atmıştır. Rand araştırmacılarından Roger Cliff'in, "Çin'in ticari teknolojisinin askeri potansiyeli" adlı çalışmasında; "önümüzdeki yirmi yıl boyunca Çin ticaret sektörünün silahlı kuvvetlerin modernizasyonuna katkısının ne olacağını incelemiştir, Çin 2020'ye kadar teknolojik eksikliğini büyük oranda kapatacak olmasına rağmen, Amerika Birleşik Devletlerinin ve Japonya'nın ticari ve askeri alanda ulaşacağı düzeye erişemeyeceğini" ifade etmiştir. her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri ile aynı düzeye gelemese de Çin, Amerika Birleşik Devletleri ile pek çok alanda boy ölçüşebilecek bir güç olacaktır. Amerikan siyasetçisi, askeri teknolojilerine ve kapasitesini devamlı olarak geliştiren ve artıran bir Çin'i iyi değerlendirmelidir. Ülke'nin nükleer kapasitesi ise hiç de azımsanmayacak bir seviyededir. Yaklaşık 300 kadar nükleer bomba başlığına ve dış ülkelere satabilecek kadar nükleer bilgi paketine sahip durumdadır. Bu alanda Dünyanın üçüncü büyük nükleer gücüdür.²²¹

Çin Halk Kurtuluş Ordusunun kurulmasından sonra Kore savaşları, Rusya ve Hindistan'la olan sınır sorunları ve Vietnam birlikleri ile çatışmalar, Çin ordusunun modernizasyonunda ilerleme yapmasını engellemiştir. 1990'dan itibaren herhangi bir askeri anlaşmazlığın çıkmaması ve 1994 yılında Rusya ile imzalanan nükleer füze antlaşması, ordunun pahalı bir modernizasyon programına alınmasını sağlamıştır. Son on senedeki gelişmelerin Tayvan ve Japon orduları ile arasındaki teknolojik boşluğun en aza indirgenmesinde başrolü oynayacağı tahmin edilmektedir. Çin'in bu ordusunu yalnızca sınırlarını korumak için kullanacağı dünya devletlerine pek inandırıcı gelmemektedir. Çin'in son yıllarda askeri anlamda yaptığı gizli denemeler bu kuşkuyla haklı çıkaracak niteliktedir. Güney Çin Denizinde bulunan tartışmalı su ve adalar konusundaki anlaşmazlıklar, Kore'de meydana gelebilecek yeni krizler, Tayvan'ın tekrar ele geçirilmesi veya abluka altına alınması durumunda Çin'in ordusu için gizli tuttuğu bu tehditleri kullanmaktan çekinmeyeceği aşikârdır.²²²

---

²²¹ Karaca, s.33.

²²² Karaca, s.33.

4.TÜRKİYE’NİN AB’YE ÜYELİĞİNİN AB’NİN GÜCÜNE OLUMLU ETKİSİ

Türkiye’nin muhtemel AB üyeliğinin Türkiye açısından son derece önemli neticeler verileceği tartışıla gelmiştir. Özellikle AB’nin güçlü ekonomik yapısı birçok devlet için cazibe merkezi konumundadır. Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra yönünü batıya çeviren Türkiye AB’nin parçası olmak için yaklaşık yarım asırlık sürede AB’nin kapısını aşındırmıştır. Özellikle serbest dolaşım, AB’den alınan hibeler aday ülkelerin iştahını kabartmaktadır.

Türkiye, aradan geçen yarım asırlık süreçte çeşitli nedenlerle birliğe alınmamıştır. Bazen ekonomik gerekçeler, bazen siyasi nedenlerle birliğe girememiştir.72 milyonluk nüfusu AB’yi düşündürmektedir. Türkiye birliğe girdiği takdirde birliğin en dinamik ülkesi konumunda olacaktır. Çünkü günümüzde AB kendi içerisinde ciddi anlamda nüfus artış sorunuyla karşı karşıyadır. Türkiye genç ve dinamik nüfusuyla birliğe hareketlilik getirecektir. AB nüfus artış oranının istenilen seviyede olmaması nedeniyle ilerde ciddi sıkıntılar yaşayacaktır. Özellikle sosyal sigorta meselesi AB’nin başını gelecekte ağrıacaktır. Yine AB gelecekte kalifiye işçi sıkıntısıyla karşı karşıya kalması beklenmektedir.

Küresel bir güç olma yönünde ilerleyen AB ile Türkiye’nin yolları sık sık çakışmaktadır. Özellikle karşılıklı çıkar ilişkileri bağlamında bu ilişkiler gelişme göstermektedir. Türkiye’nin stratejik konumundan dolayı AB ister istemez Türkiye ile iletişim kurmaktadır. Çünkü AB’nin ihtiyacı olan doğalgazın sevkiyatında kavşak rol oynaması bu iletişimi mecbur kılmaktadır.

Bilindiği üzere Ekonomik gelişmişlik küresel güç olmak için yeterli değildir. Ekonomik gelişmişliğin yanında, siyasi ve askeri etkenlerinde ekonomik gelişmişliğe ayak uydurması gerekmektedir. Bu bağlamda AB Ekonomik bir dev olarak nitelendirilebilir. Fakat askeri ve siyasi meselelerde aynı başarıdan bahsetmek pek imkan dahilinde değildir. İşte bu noktada küresel güç olma yolunda AB’de, bu eksikliğini kapatacak aday ülkelere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye AB’ye üye olduğu

zaman ekonomik manada kazanımlar elde edeceği beklenmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki Türkiye mevcut askeri ve stratejik potansiyeliyle AB'ye askeri, siyasi, ekonomik alanlarda önemli kazanımlar kazandırması beklenmektedir.

4.1 Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin Askeri Gücüne Katkısı, Türkiye'yle Bütünleşmiş Avrupa'nın Askeri Gücü ve Dünya Barışına Katkısı

4.1.1 Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin AB'nin Askeri Gücüne Etkisi ve Bölge Güvenliği İçin Önemi

Avrupa Birliği'nde askeri alanda işbirliği çabalarının geçmişi toplulukların kuruluş yıllarına kadar uzanmaktadır.1952 yılında meydana gelen Avrupa Savunma Topluluğu projesi, Fransız Parlamentosunun kurucu anlaşmayı reddetmesi nedeniyle yürürlüğe girmemiştir. Bu olayın ardından savunma alanında iş birliği rafa kaldırılmış, soğuk savaş dönemi boyunca Avrupa bütünleşmesindeki bu boşluğu NATO doldurmuştur.²²³

Türkiye'nin Tam Üyeliği AB'nin Dış Politikada alacağı kararlara eşit şartlarda katılımını beraberinde getirecektir. Bu da AB'nin Orta Doğu bölgesindeki nüfuzunu artıracaktır. Bu büyüyen bir AB olacağından, İsrail Arap sorunu ve bölgedeki diğer çatışmalarda barışçıl çözüm sağlamada daha aktif rol oynayabilecektir. çünkü Türkiye Bölgedeki çatışma potansiyelinin azalması ve artmasında önemli araç olan Orta Doğu Suyunu elinde bulundurmaktadır. Dicle ve Fırat Suyu nedeniyle Irak ve Suriye endişelidir. Seyhan ve Ceyhan Suları Arap Yarımadasındaki Toprakların Sulanmasında Önemli Nehirlerdir. Su, Arap-İsrail Çatışmasında önemli yer tutmaktadır. Türkiye'nin vereceği su garantisi ve su Politikası aynı zamanda Avrupa Politikasına

---

²²³ Kaya Ülger, "Türkiye'li," "Avrupa'nın Ekonomik Siyasi ve Askeri Gücü". Uğur Özgöker (Ed.) **Globalleşen Dünyada Türkiye'nin AB üyeliği Avrupa Birliğine ne Katar?** içinde (65-116), İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, Şubat 2007, s.106.

dönüştürülecektir. AB, Ortadoğu'da hem nedeni hem de çözümü olan bir kaynağa yaklaşmış olacaktır.²²⁴

Soğuk savaş döneminde ikiye ayrılan Avrupa'da, güçlü bir batı ittifakının kurulması ve güçlendirilmesi sadece ABD için değil, bütün batı Avrupa ülkeleri için de hayati öneme haizdi. Bu fikrin gerçekleşmesi ise ancak, ancak siyasi ve ekonomik istikrara sahip bir Avrupa ile mümkün olabilirdi. Avrupa'da meydana gelecek entegrasyonun Fransa ve Almanya arasında büyük sorunlara yol açan geleneksel gerginliği de ortadan kaldıracağı ve batı ittifakı için gerekli olan, Alman desteğinin sağlanacağı düşünülmüştür.²²⁵

İlk kez Maastricht Anlaşmasıyla gündeme gelen askeri işbirliğinin içeriği oldukça dar tutulmuştur. Her ne kadar, anlaşmada ikinci sütundan bahsedilirken 'askeri konular dâhil savunmaya ilişkin tüm konular' ifadesi konusu yer almışsa da uygulamada askeri iş birliği 'Petersburg Görevleri' ile sınırlı kalmıştır. Petersburg görevlerinin içeriğine bakacak olursak, arama kurtarma faaliyetleri, barışı koruma operasyonları ve barışı koruma görevlerinden oluşmaktadır.

Petersburg görevleri, Maastricht anlaşmasını revize eden Amsterdam anlaşması ekinde yer alan bir bildiri ile AB bünyesine dâhil edilmiştir. Netice olarak, günümüzde Avrupa Birliği bünyesinde askeri iş birliğinin sınırlarını Petersburg görevleri belirlenmektedir. Bununla birlikte ortak dış güvenlik politikalarının askeri boyutu zaman içerisinde ilerleme kaydederek Avrupa Güvenlik Savunma Politikası adının almıştır.²²⁶

3-4 Haziran 1999 Köln ve 10-11 Aralık 1999 Helsinki zirvelerinde ise St Malo görüşmesi temelinde AGSP'nin kapsamı netleşmeye başlamıştır. Buna göre, AGSP Avrupa Birliğinin kendi başına karar alabilme ve NATO katılımı olmadan uluslararası krizlere müdahale edebilme kapasitesidir. Zirvede ayrıca en geç 2003 yılında faaliyete geçmek üzere 60 kişiden oluşan bir acil müdahale gücü oluşturulması,

---

²²⁴ Mesut Hakkı Caşın, Uğur Özgöker ve Halil Çolak, **Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvelik ve Savunma Politikasına Etkisi**, İstanbul: Nokta Yayınları Mayıs 2007,s.499.

²²⁵ Atilla Eralp, **Tütkiye ve Avrupa**, İstanbul: imge kitapevi, 1997, s.89.

²²⁶ Ülger, s.106.

bu gücün hava ve deniz gücü ile desteklenmesi ve 60 gün içinde toplana bilecek görev yerinde bir yıl kalabilecek şekilde alt yapıya sahip olması karara bağlanmıştır.²²⁷

Nice zirvesinde AGSP'nin ortak dış ve güvenlik politikasının bir uzantı olduğunu açıkça ilan edilmiş ve bu alandaki faaliyetlerin yürütülmesi için siyaset ve strateji komitesi askeri komite ve AB Genel Kurmayı adıyla yeni üç birim oluşturulmuştur. Acil müdahale görevleri barış gücü misyonu olarak belirlemiş ve üye devletler bu gücün daimi silâh altında tutmak yerine ihtiyaç duyduğunda toplaması hususunda mutabakat sağlanmıştır.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere Avrupa Birliği bünyesinde askeri iş birliğinin içeriği klasik anlamdaki askeri örgütlenmelerden farklıdır. Avrupa Birliğinde işbirliğinin boyutları barış gücü misyonu ile sınırlı tutulmuştur. Mekanizmanın işleyişinde en sık karşılaşılan sorun ise barış gücü operasyonları çerçevesinde duplikasyondan kaçınmak için acil müdahale gücünün NATO imkân ve kabiliyetlerinden yararlanmak istemesi ve bu durumda da NATO ülkelerinin hepsinin rızasını gerektiren bir keyfiyet olmasıdır.²²⁸

AB'nin Askeri kapasitesi düşünüldüğünde Türkiye'ye ciddi ihtiyacı olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü AB kendi adına yapacağı operasyonlarda NATO'ya ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda AB üyesi olmayan fakat NATO üyesi olan Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum Ankara mutabakatında çözüme kavuşturulmuştur. Ankara mutabakatına göre; Acil müdahale gücünün NATO imkân ve kabiliyetlerinden yararlanarak AB adına bir görev yürütmesi söz konusu olduğunda müdahale bölgesi Türkiye'nin yakınında ise Türkiye'nin de görüşünün alınması gerekmektedir. İkinci olarak acil müdahale gücünün bir NATO ülkesine karşı kullanılmaması hususunda mutabakat sağlamıştır.

---

²²⁷ Ülger, s.106-107.

²²⁸ Ülger, s.107.

Soğuk savaş bitmesine rağmen AB birçok dış tehdit ve krizle karşı karşıyadır. Krizler askeri operasyon gerektiriyor. (Irak 1991;2002, Ruvanda 1993, Bosna 1995, Kosova 1999) Sırbistan'daki son savaş Avrupa'nın bölgedeki krizleri çözmede başarısız olduğunu gösterdi. Ve bu konuda ABD'nin üstünlüğünü gösterdi. Bu sonuç Avrupa'nın ortak savunma ihtiyacını daha belirgin hale getirdi.²²⁹

İran –Irak-Suriye ile sınır olan Türkiye'nin toprakları bu ülkelerin kitle imha silahları ve balistik füzelerin menzilleri dahilinde olup, NATO İttifakının güvenlik stratejileri ve ulusal güvenlik stratejileri açısından bu tehlikeli yayılma trendi orta doğunun güvenlik ve politik dinamiklerinden kaynaklanan nedenlerden dolayı 21'inci y.y.da potansiyel varlığını giderek artırma eğilimini muhafaza etmektedir.²³⁰

Türkiye'nin sahip olduğu askeri kapasite AB'ye girilmesi durumunda AB'deki bu konudaki eksikliği dolduracağı açıktır.

Türkiye, özellikle Avrupa Güvenlik ve Savunma politikası görev tanımında kalan çatışma bölgelerine yakınlığı ile dikkatleri üzerinde toplamaktadır. AB üyesi olmamasına karşın Türkiye, bugüne kadar Avrupa Birliği barış gücü misyonuna Hırvatistan, Bosna Hersek ve Kosova dâhil birçok bölgede doğrudan, dolaylı katkı sağlamış; Makedonya'da Avrupa Birliği yönetimi altındaki barış gücü misyonuna asker ve polis gücüyle katılmıştır.²³¹

Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olması uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında büyük katkı sağlayacaktır. Askeri güç olarak gerek bölgesel gerekse Dünya çapında büyük bir güç olan Türkiye'nin AB'ye katılması hiç şüphesiz Avrupa Birliğine çok ciddi olumlu etki yapacaktır. Dünyanın sayılı orduları arasında yer alan Türk ordusunun birikimden AB çok ciddi istifade edecektir. Türkiye'nin AB bünyesine dâhil edilmesiyle Avrupa Birliği Küresel Aktör olma konumunu iyice pekiştirip güçlendirecektir.

---

²²⁹ Turgay Berksoy ve A.Kadir Işık, **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar**, Ankara: Sermaye Piyasası Yayınları, Mart 2004, s.425.

²³⁰ Mesut Hakkı Çaşın, "Soğuk Savaş Sırasında Türkiye'nin Değişen Ulusal güvenlik vizyonu Kapsamında üniversite ve Silahlı Kuvvetlerin Yeni Ar-GE Stratejileri" **21. Yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'nin Genel Vizyonu ve Politikası ve Stratejisi" konulu sempozyum**, İstanbul:7-8 Aralık 1999. s.4.

²³¹ Ülger, s.107

Türkiye uluslar arası barış gücü operasyonlarına askeri destek sağlayarak dünya kamuoyundan takdir toplamıştır. Ankara önce İran –Irak ve Irak-Kuveyt sınırında bulunan gözlem gruplarına destekte bulunmuştur. Bununla birlikte BM komutası altında Somali, Bosna, Gürcistan, Filistin ve Arnavutluk’a barış gücü askeri göndermiştir.

Genel anlamda Türkiye, Birleşmiş Milletler ve öteki uluslararası gruplarla birlikte çalışma bağlamında küresel vatandaşlık görevini yerine getirmektedir. Birçok sorunlu bölgeye asker göndererek bu alanda aktif politika izlemiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra Amerika’nın Afganistan müdahalesinin ardından Türkiye bu ülkeye Asker göndererek barışın korunmasında büyük görevler üstlenmiştir.

Aslında Türkiye’nin Avrupa güvenliğine katkısı yalnızca askeri güç ile sınırlı değildir. İnsan kaçakçılığı, Uluslar arası terörizm, örgütlü suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göç gibi güvenliği doğrudan veya dolaylı yollardan tehdit eden unsurlarla mücadelede tam üyelikle birlikte önemli katkı sağlayacaktır. Çünkü bu alanlarda Türkiye’nin kayda değer tecrübeleri vardır.

Türkiye sağlam bir orduya ve güçlü bir egemenlik ve bağımsızlık duygusuna sahiptir. Bunlar öteki Müslüman toplumların yana yakıla aradığı ve şiddetle ihtiyaç duyduğu niteliklerdir. Sonuç olarak, yeni ve daha bağımsız tarzında Türkiye artık, bölgede basit bir Batı “hayranı” olarak algılanmamaktadır.²³²

Bunun doğal sonucu olarak Müslüman ülkelerde Türkiye’ye karşı hayranlık hissi uyanmakta ve Türkiye’yi taklit etmeye değer bir ülke olarak görmektedirler.

Türkiye bölgesindeki diğer devletlere göre kıyaslandığında demokrasinin ve ekonomisinin diğer devletlerden oldukça ileride olduğu görülecektir. AB’nin bu bölgede etkili olabilmesi için Türkiye’ye ihtiyacı vardır.

Türkiye’nin üyeliği ile birlikte Avrupa Birliği, uluslararası alanda ‘ekonomik dev-siyasi cüce’ olmaktan kurtulacak, karar alabilen ve aldığı kararları uygulamaya aktarabilen bölgesel bir miktar güç haline gelecektir. Türkiye’nin üyeliği, Avrupa

---

²³²Graham E.Fuller, **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Mustafa Acar (çev.), İstanbul: Timaş Yayınları, 2008, s.33.

Birliği'nin dış politika hedeflerine ulaşmasını kolaylaştıracak, yeni coğrafyalarda Avrupa Birliği'nin İşlam Dünyası, Balkanlar, Rusya, Kafkasya ve Ortadoğu üzerinde dikkatle değer düzeyde yaptırım gücü olacaktır.²³³ Türkiyeli bir Avrupa'da güvenliğin sağlanması ve barışın devam ettirilmesi daha kolay olacaktır.

Avrasya haritasına şöyle bir bakacak olursak, Avrupa Güvenliğinin birçok tehditten dolayı ciddi risk altında olduğuna kolayca görebiliriz söz konusu tehditleri şu kısa başlıklarla tanımlayabiliriz: Küresel Terör, insan kaşakçılığı, uyuşturucu kaşakçılığı, silah kaşakçılığı, kara para aklama ve enerji problemleri. Avrupa'nın günümüzde karşı karşıya olduğu yukarıdaki bütün risk ve tehditler sadece Türkiye'nin katkısıyla engellenebilir ve kontrol altına alınabilir. çünkü Türkiye, coğrafi olarak bu potansiyel tehlike kaynakları ile Avrupa Birliği ülkelerinin arasında bulunuyor. Bu nedenle Türkiye'nin AB üyeliği Avrupa'nın güvenliği için mükemmel bir esas teşkil edebilir. Türkiye'nin jeostratejik konumunun yanı sıra, iyi eğitilmiş ve güçlü güvenlik kuvvetleri AB'nin savunma pozisyonunu kesin bir şekilde güçlendirecektir.²³⁴

AB Adalet ve İş işleri Politikası, Birliğin dış sınırlarında kontroller, sığınma ve göç, uyuşturucu trafiği, kaşakçılık medeni hukuk ve ceza hukukundaki adli işbirliği uluslararası tüm suçlar ve terörizme karşı polisin işbirliğini kapsamaktadır. Sınır kontrollerinde gerçekteştirilecek uyum, tüm yasadışı girişler karşısında tek tip bir mevzuat ve yaklaşım benimsenmesini sağlayarak, suç tespiti ve önlenmesindeki etkinliği artıracaktır. Tam üyelik sonrasında Türkiye'deki dengesizliklerin de kalkacak olması, söz konusu suçların engellenmesine olumlu katkılarda bulunacaktır.²³⁵

Türkiye son 50 yıldır NATO bünyesinde birçok Avrupa ülkesinin savunma müttefikleri olarak önemli görev icra etmiştir. Sovyet Blok'una karşı soğuk savaşın kazanılmasında yadsınamaz yardımları olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye şimdiki AB üyesi eski komünist devletlerden çok önce AB'nin müttefikidir.

---

²³³ Ülger, s.108.

²³⁴ Nurettin Bilici, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara: Seçkin Yayınları, Ağustos 2005, s.72.

²³⁵ Osman Özsoy, **AB Yolunda Türkiye Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin Türkiye'ye ve AB'ye Etkileri**, İstanbul: AB Yayınları, 2002, s.81.

Sovyetler Birliği'nin okmesinden bu yana, Türkiye'nin dünyadaki jeopolitik konumu daha merkezi bir hal almış, bu durum bölgedeki bir dizi başka önemli jeopolitik değişiklik tarafından teşvik edilmiştir. Daha ayrıntıya inilecek olursa, Türkiye'nin bir zamanlar yüz yüze olduğu hemen hemen bütün potansiyel bölgesel tehditler ya zayıflamış, ya da ortadan kalkmıştır. Rusya'nın bölgedeki jeopolitik rolü büyük oranda azalmıştır, Ankara bugün Moskova ile alışık olunmadık yakın ilişkilerin tadını çıkarmaktadır. İnan ve Irak birbirleriyle yaptıkları sekiz yıllık savaş yüzünden perişan duruma düşmüşler; Irak ve Suriye önemli askeri ve siyasi Sovyet desteğini kaybetmişlerdir ve de Saddam ve onun Baas rejimi artık yoktur. Her ne kadar Irak'taki kaos, bölgesel istikrarsızlık bağlamında daha acil yeni sorunlar ortaya çıkmışsa da, Türkiye-Yunan ilişkileri çarpıcı Şekilde iyileşmiştir. Dolayısıyla, Türkiye artık hiçbir ciddi bölgesel askeri gücün tehdidi ile karşı karşıya değildir. Bütün bu faktörlerin bir araya gelmesi, Türkiye'yi karşı konulmaz biçimde Orta Doğu'da İsrail'den sonraki en önemli askeri güç konumuna taşımiştır. Bu olgunun Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili önemli implikasyonları vardır.²³⁶

Eski komünist blok ülkelerden birçok yeni ye ülke, savunma sistemleri konusunda AB'ye uyum sağlamada problemler çıkmaktadır. NATO mttefikliğinden gelen tecrübesinden dolayı olası bir üyelikte herhangi bir sıkıntı yaşamayacaktır.

İsrail dışarıda tutulursa Türkiye, Orta Doğu'daki en önemli askeri güçtür. 515,000 civarındaki asker sayısıyla Türk ordusu, NATO içinde Amerika Birleşik Devletlerinden sonra ikinci en kalabalık askeri gücünü oluşturmaktadır. Dahası, Stockholm Uluslararası Barış Antlaşmaları Enstitüsüne göre, Türkiye 2004 yılında askeri harcamalar bakımından dünyada 14.sırada yer almıştır;10,1 milyar dolarlık savunma bütçesiyle, Orta Doğu'da İsrail'in ardından ikinci sıradadır.²³⁷

Türkiye 1996 yılında başlayan askeri modernizasyonu programı çerçevesinde askeri gücünü önemli lde artırmıştır. Bu modernizasyon çalışmalarının önümüzdeki yıllarda artarak devam edeceği belirtilmektedir. Önümüzdeki 30 yılda yaklaşık 150 milyar dolar kaynak tüketeceği n görülmektedir. Bu modernizasyon

---

²³⁶ Fuller, s.159-160.

²³⁷ **Turkish Daily News**, 14 Haziran 2005, s.4.

çalışmaları neticesinde Türkiye ile komşuları arasında uçurumu daha da büyütecektir. Türkiye komşularına göre hem ekonomik hem de askeri açıdan gelişmesini sürdürmektedir.

Esasen, dünya'nın en güçlü askeri ittifakının bir üyesi olarak Türkiye, sadece modern silahlara kolay erişim imkânına sahip olmakla kalmamakla, aynı zamanda çağdaş stratejik düşünme ve planlamanın yanı sıra birçok stratejik meselede Batı'nın diplomatik desteğine sahip bulunmaktadır. NATO, Balkanlarda ve Afganistan'da "alan dışı" misyonlar üstlendikçe bu durum özellikle geçerli bir hal almaktadır. Orta Doğu'da İsrail dışında başka hiçbir ülkenin böyle bir avantajı yoktur.²³⁸

Türk Ordusunun dünyanın sayılı ordularından birisi olması NATO ve uluslar arası standartları yakalamış olması Avrupa güvenliği için çok büyük önem arz etmektedir. Avrupa'da azalan ve yaşlanan bir nüfusun varlığı göz önünde bulundurulduğunda, gelecekte genişleyen ve büyüyen Avrupa'nın sınırları, güvenlik ve savunmasını kimin sağlayacağı sorusunu beraberinde getirmektedir. Türkiye bulunduğu bölgede stratejik konumda olması, bölgede güçlü bir devlet olması, sahip olduğu gelişen ve büyüyen bir ekonomik yapısı AB güvenlik ve savunma politikasında belirleyici olacaktır.²³⁹

Türkiye, Avrupa savunma ve güvenliği başlıca şu unsurlarıyla hayati bir katkı sağlayacaktır. En muhtemel risk ve tehdit bölgeleriyle Avrupa'nın yumuşak karnı arasındaki jeostratejik konumu. Hazar Denizi ve orta doğudan Avrupa Birliği ülkelerine güvenli enerji akışını sağlayabilecek önemli bir kavşak bölgesinde bulunması Terörle mücadele konusunda muazzam tecrübeye sahip, AB'nin Küresel terörizmle başa çıkmasında etkin olabilecek güçlü ve iyi eğitilmiş savunma güvenlik kuvvetleri uzun süre birlikte çalışma tecrübesi ve ortak savunma ve mevcut standardizasyonu

---

²³⁸ Fuller, s.158-159.

²³⁹ Caşın, Özgöker ve Çolak, s.500-501.

Türkiye, prosedürlerini kullanma ve mevcut standardizasyonu ile Türkiye, Avrupa güvenlik ve savunma sistemlerine pozitif bir çarpan etkisi yapacaktır.²⁴⁰

4.1.2 Türkiye'nin Üyeliğinin Dünya Barışına Katkısı

Türkiye'nin katılımı Avrupa kimliğinin evrensel değerlere dayandığı tescil edilecektir. 200 yıldan beri pek çok bazı değerini özümsemiş olan Türkiye, tam üye olarak katıldığında Avrupa Birliği'nin uluslararası toplumda ve özellikle üçüncü dünya ülkeleri arasında imajı olumlu yönde değişecektir. Avrupa'ya karşı sömürgecilik çağından kalan düşmanca düşüncelerin yerini karşılıklı işbirliği ve anlayış alacaktır. Yüzyıllardır batı kültürü ile doğu kültürü arasında köprü vazifesi görmüş olan Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği içinde bulunduğumuz dönem damgasını vuran ırkçılık yabancı düşmanlığı, belirli din ve kimliklere karşılıklara karşı ön yargılar, etnik ve dinsel aşırılıklar ve anti-semitizm gibi düşüncelerin Avrupa içerisinde ve dışında etkisinin sınırlandırılacaktır.²⁴¹

İslam dünyası ile Avrupa arasında kavşak konumunda yer alan Türkiye'nin Birliğe alınması İslam ile batının barış içerisinde bir arada yer alacağına kanıtı olması bakımından oldukça önem arz etmektedir. Bugün Türkiye Müslüman ve demokrat kimliği ile birçok ülke tarafından referans gösterilmektedir. Son yıllarda demokrasi adına aldığı ciddi mesafeler AB ile aradaki mesafelerin kısılmasına neden olmuştur.

Türkiye, İslam ve Batı uygarlıklarının bir sentezi olmasının yanı sıra, coğrafyasından kaynaklanan zengin bir tarihi birikime de sahiptir. Anadolu coğrafyası, binlerce yıl değişik kültür ve medeniyetlere tanıklık etmiştir. Avrupa medeniyetinin temeli olarak görülen Antik Yunan ve Roma uygarlıkları en görkemli çağlarına Anadolu'da ulaşmışlardır. Tüm bunlar göz önüne alındığında, Türkiye coğrafyasının tarihsel ve toplumsal mirasının ve bunun oluşturduğu kültürel mozağin, Avrupa'nın oluşturmak istediği çok kültürlü Avrupa kimliği için başarılı olduğu ve Avrupa kimliğini zenginleştirecek barındırdığı açıktır. Türkiye'nin tam üyeliği, ortak değerler çerçevesinde birleşen devletlerin kültürel farklılıkları aynı pota içerisinde eritebileceğini

---

²⁴⁰ Bilici, s.73.

²⁴¹ Ülger, s.108-109.

tüm dünyaya gösterecek ve AB içinde yaşanan “Geleceğin Avrupa’sı” tartışmalarını da kültürel çoğulculuk olarak açısından yardımcı olacaktır.²⁴²

Hiç kuşkusuz Avrupa Birliği Üyeliği, Türkiye için tarihi bir hedeftir ve fırsattır. Türkiye’nin bu süreçte elde edeceği çok önemli kazanımlar vardır. Ancak ;

Türkiye’nin AB üyeliğine Avrupa tarafından bakıldığında, Avrupa’nın bu üyelikten kazancının çok büyük olduğu görülecektir. Medeniyetler çatışması tezine karşılık, medeniyetler buluşması tezini kuvvetle savunan Türkiye, Batı’nın Doğu’yu; Doğu’nun da Batı’yı en iyi şekilde anlayabilmesi için kilit rol oynayacak özellikleri haizdir. Genç ve dinamik nüfusuyla jeostratejik konumuyla, tarihi, kültürel ve dini zenginlikleriyle Türkiye Avrupa’ya zenginlikler katmaktadır. Balkanlarla, Kafkaslarla, Orta Asya ile Orta Doğu ile Asya’nın ve Afrika’nın büyük bölümü ile Türkiye arasında tarihi, kültürel ve dini bağlar bulunmaktadır. Aynı zamanda Türkiye yüzyıllardır Avrupa coğrafyası içinde bulunan ve Avrupa’yla sürekli diyalog halinde bulunan bir ülkedir. Bu özellikleriyle her iki tarafında en iyi şekilde tanımaktadır ve ortak noktalarda buluşa bilmeleri, birbirlerini en sağlıklı şekilde anlaya bilmeleri için eşsiz bir konuma sahiptir.²⁴³

Türkiye’nin AB’ye tam üye olmasının bir başka faydası da İran ,Cezayir, Afganistan ve Pakistan gibi radikal İslam devletlerinin ılımlı hale dönüşmesine neden olacaktır.Hukukun üstünlüğüne inancın sağlandığı, laik, demokratik, modern ve sosyal bir devlet anlayışına sahip Türkiye’nin AB’nin yararınadır.Başarılı ve tam üye Türkiye modeli örnek olduğunda, bu ülkelerin değişimi kaçınılmazdır.Böylece tam üye Türkiye modeli ihracı AB dış politikasında etkili bir rol oynayacaktır.²⁴⁴

---

²⁴² Özsoy, s.76.

²⁴³ Ali Babacan, “Türkiye Avrupa için çok önemli bir şans”, Abdulhamit Bilici (Ed.), **Neden Türkiye?** içinde (12-15), İstanbul: Zaman Kitap, Mart 2006, s.14.

²⁴⁴ Caşın, Özgöker ve Çolak, s.500.

İlimli çizgideki dini hayatı ve parlamenter siyasi sistemine rağmen Türkiye'nin din farklılığı veya bir başka faktör öne sürerek Avrupa Birliğinden dışlanması, tüm dünyada AB değerlerinin sorgulanmasına yol açacak, batı ile üçüncü dünya arasında temeli sömürgecilik dönemine dayanan gerilimlere ve sorunlara neden olabilecektir. Halen Fransa'da 5 milyon Almanya'da 3,4 milyon, İngiltere'de 1,5 milyon ve Hollanda'da 500 bin ve geriye kalanlar diğer ülkelerde olmak üzere Avrupa birliği üyesi ülkelerde toplam 14 milyon Müslüman yaşamaktadır. İşte bu noktada Türkiye'nin Avrupa birliğine katılması İslam dünyasında ve üçüncü dünya ülkelerinde batı karşıtı akımların güç kaybetmesine neden olacaktır. Avrupa aleyhtarı propaganda etkisini yitirecek, Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanlar kendilerine karşı ayrımcılık yapıldığı düşüncesinden uzaklaşacaklar ve bütün bunların neticesi olarak da Huntington'un ünlü medeniyetler çatışması tezi yanlışlanmış olacaktır. Tek başına bu bile, tedhiş eylemlerinin günden güne tırmandığı günümüzde radikal düşüncelerin ivme kaybetmesine kapı aralayacak ve uluslararası barış ve güvenlik bu gelişmeden olumlu yönde etkilenecektir.²⁴⁵

4.2 Avrupa Birliğinin Siyasi Gücü ve Türkiyeli Avrupa'nın Bu Güce Katkısı

Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılmasıyla birlikte AB'nin uluslararası toplumdaki ağırlığı artacak ve imajı olumlu yönde değişecektir. Kuruluşundan günümüze ekonomik ve hukuki bakımdan dikkate değer ilerlemeler kaydeden Avrupa Bütünleşmesi, aynı başarıyı siyasi alanda ortaya koyamamıştır. Siyasi işbirliği düşüncesinin geçmişi toplulukların kurulmasına kadar uzanmasına rağmen bu alanda kayda değer mesafe alınamamıştır. Günümüzde Avrupa Birliği tüm dünyada 'ekonomik dev, siyasi cüce' olarak tanınmaktadır.²⁴⁶

1979'daki İran Devrimi ve siyasal İslam'ın yükselişiyle birlikte Batı, Türkiye'nin güçlü laikliğini ve Batı yanlısı tutumunu takdir etmiştir. İslami hareketler Orta Doğu'ya yayıldıkça, Türk hükümetinin siyasal İslam'ın her türüne karşı hasmane tutumu ülkenin İslami radikalizme karşı bir siper olma imajına katkıda bulunmuştur.

---

²⁴⁵ Ülger, s.109.

²⁴⁶ Ülger, s.102.

Buna ilaveten Sovyetler Birliğinin çökmesinden sonra yeni bağımsızlığa kavuşan Orta Asya'daki Türkî devletlerle etnik bağları Türkiye'nin stratejik önemini artırmıştır.²⁴⁷

Kıtaların kesişme noktasındaki stratejik konumuyla Türkiye, Avrupa Bütünleşmesinin eksik kalan boyutunu tamamlayacak yegâne ülkedir. Zira Türkiye çok bölgesi, çok kültürlü bir ülke olarak Avrupa Bütünleşmesini takviye edecek potansiyele sahiptir. Türkiye'nin Balkanlar'dan Kafkasya'ya, Orta Asya'dan Orta Doğu'ya kadar geniş coğrafyalarla tarihsel, dinsel, kültürel bağlantıları vardır. Makedonya'dan Orta Asya steplerine, Yakutistan'a kadar uzanan geniş coğrafyada Türkçenin değişik versiyonlarını konuşan halklar yaşamaktadır. Türkiye aynı zamanda doğalgaz ve petrol gibi en önemli iki enerji kaynaklarının dev rezervlerinin bulunduğu ülkelere komşudur. Söz konusu enerji kaynakları dünya piyasalarına Türkiye üzerinden veya Türkiye'ye yakın bölgelerden geçerek ulaşmaktadır. Kerkük- Yumurtalık boru hattına ilave olarak Hazar havzasındaki petrolü Akdeniz'e indirecek olan Bakü- Tiflis- Ceyhan boru hattı da işletmeye açılacak düzeye gelmiştir. İran-Türkiye doğalgaz boru hattına önümüzdeki yıllarda Türkmenistan'ın da katılması beklenmektedir.²⁴⁸

Türkiye jeopolitik açıdan kara ve deniz güç merkezlerinin doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki hâkimiyet alanı mücadelelerinin ve geçiş bölgelerinin merkezi konumunda bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda Avrasya-merkez kara kitlesini sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkaslar) ve bir deniz geçiş bölgesi (Boğazlar) Türkiye'de kesişmekte ve bu bölgeleri jeoekonomik kaynakları merkezleri olan Ortadoğu ve Hazar bölgesine bağlamaktadır. Doğu-batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası, Avrasya ana kıtasını kuşatan stratejik yarımada kuşağının en önemli halkasıdır.²⁴⁹

Bu kadar önemli stratejik konuma sahip bir ülkenin birliğe alınması şüphesiz; birliğe çok ciddi kazanımlar elde ettirecektir. Türkiye'nin Fotoğrafına dışarıdan bakıldığı zaman, Türkiye'nin uluslararası alanda saygınlığının arttığı görülecektir.

---

²⁴⁷ Fuller, s.35.

²⁴⁸ Ülger, s.102.

²⁴⁹ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul: Küre yayınları, Mart 2008, s.117.

Türkiye, mevcut sorunlarına rağmen İslam dünyasının en güçlü ülkelerinden biridir. Son yıllarda giriştiği diplomatik ataklarla hemen hemen bütün komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurmayı başaran Türkiye'nin ağırlığı artmaktadır. 2004 yılında İslam Örgütleri Konferansı Teşkilatı Genel Sekreterliği görevini Türkiye üstlenmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin katılımının AB siyasi gücünü ne yönde etkileyeceği incelenirken tüm bu verilerin dikkate alınması gerekmektedir.

Coğrafi konum itibariyle petrol zengini ülkelerle sanayisi gelişmiş AB arasında tampon bölgede bulunan Türkiye'nin önemi şüphesiz günden güne artmaktadır. Özellikle petrol varil fiyatlarının 130 doları geçtiği günümüzde petrol ihraç eden ülkelerin değeri dünya arenasında artmaktadır. Bunun doğal yansıması olarak Türkiye'nin prestiji de artmaktadır. Türkiye AB'ye alındığı zaman AB bu ülkelerle iletişim kurmakta hiçbir zorluk yaşamayacaktır. Çünkü Türkiye'nin bu ülkelerle tarihten gelen bir ilişkisi vardır.

Türkiye'nin evirilmekte olan kendi kimliğine yönelik algısı ve Müslüman dünyadaki tarihi rolünün daha fazla farkına varması, öteki Müslümanların dikkatini çekmekte; ayrıca onlar da Türkiye'yi kendi menfaatleri konusunda önemli bir potansiyel müttefik olarak algılamaya başlamaktadırlar. Bölgede bir uçtan diğerine uzanan otoriter rejimler, liderlik ve meşruiyet konusunda derinleşen krizlere doğru sürüklendikçe ve eninde sonunda çöktükçe Türkiye'nin rolü çok daha önemli hale gelecektir. Böylesi bir baş döndürücü ve kontrol dışı değişim ortamında çok az Müslüman ülke, bu tür sendeletici geçiş sürecini başarıyla veya olumlu bir şekilde geride bırakabilmiştir. Gerçekten de, tarihin bu noktasında, belki de sadece Türkiye böyle çeşitli düzeylerde olumlu bir performans gösterebilir: Nitekim Türkiye başarılı ekonomik politikaları yürürlüğe koyabilmiştir; büyük ölçüde istikrarlı, demokrasisi testten geçmiş bir siyasi düzen kurabilmiştir; batı ile kurduğu yakın ilişkiyi devam ettirebilmiştir; AB üyeliğine doğru yürüyüşünü sürdürmektedir.²⁵⁰

Her şeyden önce Türkiye'nin tam üye olarak Avrupa Birliğine dâhil olması, Avrupa Birliğinin sınırlarının Güney Kafkasya'dan Ortadoğu'ya ve Akdeniz'e kadar genişlemesini sağlayacaktır. Avrupa Birliği, Balkanların ardından dünyanın diğer

---

²⁵⁰ Fuller, s.32-33.

sorunlu bölgeleriyle de komşu olacaktır. Bugüne kadar ağırlıklı olarak Türkiye'yi ilgilendiren bölgedeki siyasi gerilim ve anlaşmazlıklar böylece Avrupa Birliğinin yakın ilgi alanına girecektir. Sorunlu bölgelerle komşu olan AB, bugüne kadar başarılı bir şekilde uyguladığı program ve politikaları yeni coğrafyalarda ve yeni parametrelerle uygulama imkânı elde edecektir. Özellikle yeni bir açılım olarak öne çıkan komşuluk politikası nedeniyle Avrupa Birliği sınırlarına mücavir ülkelerde yeni bir güvenlik halkası oluşacaktır. Böylelikle etnik, din, dil farklılığından kaynaklanan anlaşmazlıklar barışçı yöntemlerle çözüme kavuşturulacak, bu durum anılan bölgelerde Avrupa Birliğinin itibarının artmasını sağlayacaktır.²⁵¹

Türkiye'nin bir yandan İsrail ile yakın ilişki içinde olması, öte yandan İslam Konferansı Teşkilatı üzerinden Arap dünyasıyla sürdürdüğü bağlantılar, Türkiye'nin üye olduğu Avrupa Birliğinin Ortadoğu sorununda inisiyatif kullanması için yeni fırsatlar yaratacaktır. Temelleri Filistin üzerindeki İngiliz mandasının ortadan kalktığı 1947 yılına kadar giden Arap – İsrail çatışmasında Avrupa Birliği, 1980'de büyük yankılar uyandıran Venedik Deklarasyonunun ardından, Türkiye'nin üyeliği ile elini güçlendirecek ve yeniden inisiyatif kullanabilecektir.²⁵²

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği, batı değerleri ile Müslümanlık arasında bir çelişki olmadığını göstermesi açısından Türkiye'nin Yakın ve Ortadoğu ülkelerine bir rol modeli teşkil etmesini sağlayacaktır. AB'nin kendilerini kültürel olarak Batı Avrupa'dan çok Türkiye'ye yakın hissedenden Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri ile ilişkilerine de geleceğe dönük, yeni perspektifler kazandıracaktır. Böylece Türkiye'nin iki taraf arası köprü görevi güçlenecek, AB'nin kendi değerlerini bölgeye yaymasına ve bölge ülkelerinin demokrasi açıklarını kapatmalarına katkıda bulunmasına yardımcı olacaktır. Tüm üyelik aynı zamanda AB'nin dışlayıcı bir batı kulübü olmadığını göstermesini sağlayarak, Yakın ve Ortadoğu ülkelerinin AB'ye duydukları güveni arttıracak ve iki taraf arasındaki kültürel yakınlaşmaya katkıda bulunacaktır. Ortadoğu'daki Müslüman devletleri bir çatı altında birleştiren İslam Konferansı'nın aktif üyesi olan Türkiye'nin tam üye olarak İslam Dünyası ve AB arasındaki faaliyetlerde ortak bir platform

---

²⁵¹ Ülger, s.102.

²⁵² İrfan Kaya Ülger, "Ortadoğu sorunu ve Yugoslavya'nın Parçalanmasının Avrupa Politikası Çerçevesinde Analizi", Stradigma, Eylül 2003, http://www.stradigma.com/turkce/2003/makale_04.html/ (10 Eylül 2003), s.7.

oluşturulması, AB ile Yakın ve Ortadoğu arasındaki siyasal diyalogun yanı sıra kültürel etkileşim de artacaktır.²⁵³

Türkiye'nin AB tam üyeliği aynı zamanda AB'nin Yakın ve Ortadoğu'daki etkin Amerikan politikasına alternatif ya da tamamlayıcı politikalar yaratmasına yardımcı olarak, bu bölgelerin kendi kültürleri dışında var olan tek kültürün Amerikan kültürü olmadığını daha açık bir şekilde görmelerini sağlayacaktır. Bu çerçevede bölge ülkeleri Avrupa kültürünün Amerikan kültüründen farklı olduğunu görebilecek ve Avrupa ile olan tarihi bağları çerçevesinde de daha kolay bir kültürel etkileşim yaşayabileceklerdir. Türkiye'nin bu bölgeyi içeren tarihi ve bu ortak tarihin sağladığı ilişkiler mozaiği de kullanılarak ortak bir üst kültürün oluşması sağlanabilecektir.²⁵⁴

Orta Doğu'nun yanı sıra Balkanlarda, coğrafi konumu, ticari, tarihsel ve kültürel ilişkilerin yanı sıra bölgedeki Müslüman-Türk nüfusun varlığıyla da özel konuma sahip olan Türkiye, tam üyelik sonrasında Yunanistan, Bulgaristan vb. balkan ülkeleriyle birlikte hareket ederek AB'nin bölgede kalıcı siyasi istikrar sağlanması yönündeki etkisini artıracaktır.²⁵⁵

Öte yandan Türkiye'nin üyeliği Doğu Akdeniz'in kronik sorunu olarak otuz yıldan bu yana uluslararası toplumun dikkatlerini üzerinde toplayan Kıbrıs sorununun çözümüne kavuşturulması için uygun konjüktür yaratacaktır. Adada yaşayan Türk ve Rum toplumlarının 1959 – 1960 kurucu antlaşmaların özüne sadık kalarak BM Genel Sekreterinin arabuluculuğu altında yürütülen görüşmelerde 2015 yılına kadar ortak bir nokta da buluşamamaları halinde sorunun çözümü Türkiye'nin tam üyeliği ile birlikte mümkün hale gelecektir. Öte yandan Türkiye'nin üyeliği Türkiye ile Yunanistan arasında karasuları, kıta sahanlığı, Ege Adalarının silahsızlandırılması gibi kronik Sorunların gerilime ve çatışmaya dönüşmeden görüşmeler yoluyla çözülmesi veya rafa kaldırılmasını sağlayacaktır.²⁵⁶

---

²⁵³ Oğuzhan Erol, "Türkiye'nin AB üyeliği AB'ye Ne Katar?", Uğur Özgöker (Ed.). **Globalleşen Dünya'da Türkiye'nin AB Üyeliği Avrupa Birliği'ne Ne Katar?** İçinde. (169-198), İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, Şubat 2007, s.193.

²⁵⁴ Erol, s. 193.

²⁵⁵ Özsoy, s.77.

²⁵⁶ Ülger, s.103.

Enerji arzı ve güvenliği meselesi AB'yi ilgilendiren en önemli meselelerden biridir. İthalatının ithalatının önemli bir kısmını petrol ve petrol ürünleri oluşturmaktadır. Enerji ihtiyacının yarısına yakını Rusya'dan sağlanmaktadır. Gelecek yıllarda yerli üretimin düşmesi ve iç talebin artması beklenmektedir.

Bu çerçevede Türkiye tam üye olarak alternatif arz kaynaklarına olan yakınlığı, gaz ve petrol yollarındaki stratejik konumu nedeniyle AB'nin arz çeşitliliği ve güvenliğinin sağlanması sorununun çözümüne de önemli ölçüde katkıda bulunacaktır.²⁵⁷

Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı ve Doğu - Batı enerji koridorunda yer alacak olan doğalgaz boru hattı projeleri, Hazar Havzası gaz ve petrolünün kullanımını teşvik etmeleri nedeniyle alternatif arz kaynaklarının yaratılması kapsamında büyük önem taşımaktadırlar. Bakü-Tiflis -Ceyhan petrol boru hattı projesi Hazar Havzasındaki ham petrolün Azerbaycan ve Gürcistan aracılığıyla Türkiye'nin Akdeniz kıyılarına ulaştırılması öngörmektedir. Doğu Batı enerji koridorunda yer alacak olan doğal gaz boru hattı ise Hazar Havzası doğalgazının Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye aracılığıyla Batı Avrupa'ya ulaştırılması çerçevesinde hazırlanmıştır. Her iki projede de stratejik konumda bulunan Türkiye, bu kapsamda Azerbaycan ve Türkmenistan ile gaz alış ve satış anlaşmaları imzalamıştır. Türkiye'nin tam üyeliği enerji bakımından önemli oranda dışarıya bağımlı olan AB'nin bu ihtiyacını çok daha güvenli bir şekilde karşılamasını ve Rusya'nın yanı sıra Hazar gaz ve petrollerinden de azami seviyede faydalanmasını sağlayacaktır.²⁵⁸

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin AB Enerji kaynaklarına bir diğer katkısı petrol zengini Ortadoğu konusunda olacaktır. Orta doğu petrolünün Avrupa'ya aktarımı noktasında son derece önemli bir vazife yapacaktır. Çünkü Türkiye AB ve Orta doğu arasında kavşak konumundadır. Ayrıca Orta doğu petrolünü aktarmada kullanılacak alt yapı Türkiye'de mevcuttur. Bu durum enerji güvenliği noktasında

---

²⁵⁷ Erol, s.174.

²⁵⁸ Erol, s.174-175.

Türkiye'nin ne kadar önemli bir ülke olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu bağlamda Ortadoğu'da siyasi istikrarsızlıkların giderilmesi sonucunda bu hatlarında devreye girmesiyle Hazar ve Ortadoğu bölgesi enerji kaynaklarında kavşak konumunda bulunan Türkiye'nin tam üyeliği, AB açısından enerji kaynaklarının güvenliği ve çeşitliliği kapsamında önemli yararlar sağlayacaktır.²⁵⁹

Ermenistan ile Azerbaycan arasında dağlık Karabağ'ın statüsünden kaynaklanan ve Azerbaycan topraklarının beşte birinin Ermenistan tarafından işgal edilmesiyle sonuçlanan anlaşmazlığa AGİT çerçevesinde çözüm bulma çabaları bugüne kadar bir netice vermemiştir. Türkiye'nin Ermenistan'a sınırlarını kapatmasının nedenlerinden biri de budur. Öte yandan Gürcistan içerisindeki özerk bölgelerle merkezi yönetim arasındaki anlaşmazlık sık aralıklarla çatışmalara dönüşmektedir. AB'nin sınırlarının güney Kafkasya'ya kadar uzanması ile sonuçlanacak Türkiye genişlemesi ertesinde bölgede radikal ve irredentist eğilimlerin güç kaybetmesi, buna karşılık bölge devletleri arasında işbirliği ve itidalin öne çıkması beklenen bir gelişmedir.²⁶⁰

AB'nin bir Hıristiyan kulübü olduğu yaklaşımı bazı Avrupa Birliği'ndeki Bazı çevreler tarafından sıkça dillendirilen meselelerden biridir. Bu görüşe göre AB'nin Türkiye'ye olan yaklaşımı başlıca ayırıcı kültürel unsur olarak gördüğü din farklılığından etkilenmektedir.

Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınmasından sonra AB içerisinde Türkiye'nin dininden dolayı birliğe alınmayacağına yönelik tartışmalar iyice alevlenmiştir. Türkiye'nin bir medeniyet projesi olan AB'de hiç yer almayacağına dair yorumlar ve dönemin İtalya Başbakanı Romans Prodi'nin bu açıklamanın oy birliği ile desteklendiğini belirtmesi başta Türkiye olmak üzere dünyanın birçok yerinde tepkiyle karşılanmış; zirvede alınan kararın ve açıklamaların dini ayrımcılığı körükler nitelikte olduğu düşüncesi yaygınlaşmıştır.

---

²⁵⁹ Erol, s.175.

²⁶⁰ Ülger, s.104.

Bu çerçevede, AB'nin içinden henüz kurtulamadığı ve zaman zaman tehdit edici boyutlara ulaşan bir takım akımlardan ve 'Hıristiyan Kulübü' nitelendirilmesinden kurtulmasında, nüfusun çok büyük bir kısmını Müslümanların oluşturduğu dünyadaki tek laik, demokratik, modern ve serbest piyasa ekonomisi uygulayan ülke olan Türkiye'nin tam üyeliği önemli rol oynayacaktır. Kuruluşundan bu yana tek bir kültür modeli üzerine kurulu olmadığını her platformda ifade eden Avrupa Birliğinin Türkiye gibi kendi içinde geniş bir sosyo-kültürel mozağe sahip bir ülkeyi tam üye olarak alması, bu iddiasını kanıtlamak için de bir olanak sağlayacaktır. Bu durum, AB'nin kuruluşundan beri savunduğu değerleri ve eşitlik ilkesine bağlılığını da tüm dünyaya kanıtlaması için bir fırsat yaratacaktır.²⁶¹

Uygarlıklar çatışmasından söz edildiği günümüzün globalleşen toplumlarında kimliklerin yalnız ayırt edici değil geçişken ve birleştirici olduğu hatırlanmalıdır. Kimlikler etnik ya da dini temele göre sınıflandırılmayacak kadar komplike ve çok katmanlıdır. Bir halkın ya da kişilerin duruşu sadece din veya etnik köken ile açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Örneğin Batı Avrupa'da doğan, anne ve babalarına göre buldukları toplumlara daha kolay entegre olan, hatta bazıları parlamentoya seçilme başarısını gösteren ikinci ve üçüncü nesil Türk kökenli bireylerin kimliklerini basit bir sınıflandırmaya tabi tutmak oldukça zordur. Yeni Avrupa'yı tanımlarken ortak tarihsel ve kültürel deneyimlerin yanında geleceğe yönelik ortak bir proje de vardır. Ortak değerler temelinde birleşen ve kültürel farklılıkları koruyan yeni Avrupa. Yeni Avrupa kültürel ve dinsel mirasını aşmak zorundadır. Çoğulculuk, kültürel ve etnik çeşitlilik ve farklılıkların etkileşimden doğan dinamizm geleceğin Avrupa'sını belirleyecektir. Şu unutulmamalı ki kimlik bir değişmez değildir. Avrupalılık da kesin sınırları olmayan temelleri tartışılan bir yeni kimlik sürecidir. Kimliğin büyük bölümü geçmişe yönelik ise en az onun kadar önemli bir bölümü de geleceğe yönelik ülkülerdir. Ortak rüyalar görebilmekte yatar. Türkiye'nin Avrupa kimliğinde yerini alması ortak bir iletişim alanı yaratılmasını getirir. Ortak değerler,

---

²⁶¹ Erol, s.193.

ortak anlayışlar, ortak ülkü ve ideallerin oluşturacağı bir toplumun temelini oluşturacaktır.²⁶²

Türkiye'nin AB'ye katılması, Avrupa ile üçüncü dünya arasında yer yer tarihin uzantısı niteliği taşıyan ideolojik kavgayı azaltacak, İslam dünyasındaki radikal unsurların etkisini sınırlandıracak ve tüm bu gelişmeler AB'nin siyasi prestijini ve ağırlığını olumlu yönde etkileyecektir.²⁶³

Kültürel farklılığı öteki olarak dışlamak Avrupa Kimliğinin bir bölümünü kesip atmaktır. İslam günümüzde de geçmişte olduğu gibi Avrupa'nın bir parçasıdır. Yeni Avrupa'nın kültürel çoğunluğunda ve siyasi kimliğinde Türkiye'nin de yeri vardır. Türkiye siyasal olarak Osmanlıdan beri en azından 1856 Paris anlaşması ilanından beri Avrupa sisteminin bir parçasıdır. Osmanlı döneminden başlayarak Türkiye'nin yönünü Avrupa'ya çevirmesi ve Atatürk tarafından 'muasır medeniyetler seviyesine çıkmak' olarak tanımlanan modern bir Avrupa devleti olma hedefi yadsınmaz. Türkiye'nin modern bir Avrupa devleti olma yönünde gerçekleştirdiği reformlar, laiklik ilkesi, demokratikleşme hamlesi her ne kadar kesintilere uğrasa da dünyadaki diğer devletler için de bir model oluşturmuş ve nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ve kalkınmakta olan bir ülkenin de çağdaş uygarlık ölçütlerini yakalayabileceği konusunda umut oluşturmuştur. Türkiye'nin Avrupa'yı yakalama yönünde kat ettiği mesafeyi dikkate almayarak Türkiye'yi dini ve kültürel mülahazalarla dışlamak Avrupa'nın kendi kendisini yalanlaması olacaktır.²⁶⁴

---

²⁶² Berksoy ve Işık, s.319.

²⁶³ Ülger, s.105.

²⁶⁴ Berksoy ve Işık, s.319-320.

4.3 Avrupa Birliğinin Ekonomik Gücü ve Türkiyeli Avrupa'nın Bu Güce Katkısı

4.3.1 Ekonomik Genişlemeye ve Bölgesel Pazarları Büyütmeye İlişkin Kazanımlar

Türkiye'nin AB üyesi olmasıyla beraber AB pazarının genişlemesi AB ekonomisine büyük katkı sağlayacaktır. Türkiye'nin tam üyeliği sırasında AB pazarının genişlemesi, AB'ye Pazar büyümesi ve Pazar entegrasyonu açısından çeşitli faydalar sağlayacaktır. Türkiye'nin 70 milyonluk nüfusu birlik üreticileri için doymamış bir Pazar imkânı sunmaktadır. Türkiye-AB arasında ticaret alanında büyük ölçüde serbestleşme sağlanmış olsa da, tüm ekonomik aktörlerin, Birliğe benzer iş ortamının Türkiye'de yerleşmesi ve devamlılığının sağlanması ancak Türkiye'nin tam üyeliği ile gerçekleşecektir.²⁶⁵

Anadolu tarih boyunca stratejik önemini hep korumuştur. Anadolu Avrupa'nın Asya'ya açılan kapısı, Asya toplumları içinse Avrupa yolculuğu için en elverişli geçidi olagelmıştır. Bu iki farklı toplum başlangıçta baharat ve ipek yoluyla başlayan ticari ilişkileri günümüzde sanayi hammaddesinden, cevherlere, doğalgazdan petrole geniş bir ticaret yelpazesine dönmüştür. 370 milyonu aşan nüfusuyla Avrupa gerçekte kendi nüfusunun çok daha fazlasına sunabilecek üretim yarattığından, doğal olarak kendi nüfusunun sekiz katını aşan doğu dünyası ile ilgilenmekte ve karşılıklı ticari akışı önemsemektedir. Böylesi bir akışın yalnızca Asya Türklerini değil aynı zamanda Arap dünyasını da olumlu etkilemesi beklenmektedir.

Türkiye'nin mevcut koşullarda gayri safi milli hasıla(GSMH) büyüklüğu, fert başına düşen mili gelir, iç ve dış borcun GSMH'ya oranı gibi temel ekonomik göstergelerin Avrupa Birliği ortalamasından oldukça geri olduğu görülmektedir. Ancak bu durum bu günü yansıtmaktadır. Türkiye'nin tam üye olarak katıldığında Avrupa

---

²⁶⁵ Erol, s.178.

Birliğine ekonomik katkılarının ne olacağını incelerken gelecek 10 yıl boyunca Türk ekonomisinde kaydedilecek gelişmelerinde dikkate alınması gerekmektedir.²⁶⁶

Tablo 3.1.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Milyon Dolar)

Ülkeler-Yıllar	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Almanya	1.688.571	2.460.542	1.875.162	1.857.354	1.992.339	2.408.590
Fransa	1.215.893	1.555.796	1.313.206	1.321.747	1.38.364	1.754.259
İngiltere	989.565	1.135.195	1.442.218	1.431.378	1.565.674	1.798.566
İtalya	1.102.439	1.097.749	1.077.570	1.091.407	1.89.917	1.470.932
Macaristan	33.056	44.669	46.395	51.834	64.914	82.806
Norveç	115.456	147.975	166.905	169.780	190.477	221.142
Polonya	58.976	135.768	1.666.548	185.785	191.310	209.512
Romanya	38.299	35.482	37.060	40.172	45.760	54.198
Türkiye	150.721	173.195	204.918	153.523	184.829	239.822
Yunanistan	84.075	117.646	113.922	117.356	133.445	174.057

Kaynak: Nevzat Saygılıoğlu, , Mehmet Hüseyin Bilgin ve Selçuk Arı. **Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'nin Dünyadaki Yeri**, İstanbul:Harman Ofset Basım ve Yayıncılık Ltd.Şti.,Eylül 2005.s.100.

²⁶⁶ Ülger, s.94.

Yukarıdaki tabloda bazı Avrupa ülkelerinin gayri safi yurtiçi hasıla rakamları verilmiştir. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye, ekonomisinin hacmi bakımından AB'ye üye bazı ülkelere kıyas edilemeyecek kadar iyi olduğu görülmektedir.

Türkiye 2006 yılında 627 milyar dolarlık bir GSYH ve halihazırda %7.4 olan bir reel büyüme hızıyla Türkiye ekonomisi Orta Doğu'nun en büyük ekonomilerinden biridir. Günümüze GSYH'sı yaklaşık olarak 1 trilyon dolara yaklaşmıştır. Türkiye büyüme oranını sürdürdüğü takdirde AB için ne kadar isabetli bir aday olduğunu ispatlayacaktır

Tablo 3.2.

Yıllık GSYİH Büyüme Oranları (AB Ülkeleri)

Ülkeler- Yıllar	1999	2000	2001	2002	2003
Almanya	2,05	2,86	0,57	0,18	0
Fransa	3,21	3,79	2,11	1,21	0,1
İngiltere	2,41	3,08	2,11	1,8	2,2
İtalya	1,66	3,14	1,81	0,37	10,3
Macaristan	4,16	5,2	3,82	3,5	2,9
Norveç	2,13	2,84	1,93	0,95	0,3
Polonya	4,8	4,1	3,95	1,02	3,75
Romanya	-1,2	0,6	5,3	4,3	7,58
Türkiye	-4,71	7,36	-7,49	7,94	5,79
Yunanistan	3,6	4,17	4,1	3,95	4,7

Kaynak: Nevzat Saygılıoğlu, Mehmet Hüseyin Bilgin ve Selçuk Arı, **Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'nin Dünyadaki Yeri**, İstanbul, Harman Ofset Basım ve Yayıncılık Ltd.Şti: Eylül 2005, s.102.

Yapılan İstatistiklere göre Türk toplumunun genel iş gücü verimliğinin AB Ekonomisine ciddi katkı yaptığını göstermektedir. Bu gün AB içerisinde 1.2 milyon çalışan Türk vatandaşı vardır. Bu rakam AB çalışan nüfusunun 0.75'ini oluşturmaktadır. Türk çalışanı Avrupa Birliği'nin Gayrisafi Milli Hâsılası'na Lüksemburg'un iki katı, Yunanistan'ın ise yarıdan fazlası kadar katkı yapmaktadır.

Ülkedeki genel eğitim ve profesyonel becerilerin düzeyi, ekonominin çeşitliliği ve ekonomik ve sosyal fırsatlar dikkate alınınca, Türkiye'nin, nüfusunu dünyadaki diğer Müslüman ülkelerden daha etkili şekilde istihdam ettiği ileri sürülebilir.²⁶⁷

Tablo 3.3.
İstihdamın Sektörel Dağılımı

Ülke	Tarım	Sanayi	Hizmet
Almanya(1989-1999)	5.2-4.5	40.5-27.4	54.3-66.9
Belçika(1989-2003)	2.9-1.3	29.7-24.5	67.4-74.2
Fransa(1989-2004)	7.1-4.1	30.8-4.4	62.1-71.5
Hollanda(1989-2004)	4.9-4	25.5-23	69.6-73
İngiltere(1989-2004)	2.4-1.5	29.8-19.1	67.8-79.5
İspanya(1989-2004)	16.1-53	32-30.1	51.8-64.6
İtalya (189-2004)	10.5-5	32.6-3	56.8-63
Danimarka (189-2004)	5.9-4	28.8-17	65.9-79
Lüksemburg(189-2004)	3.7-1	32.9-13	63.4-86
Portekiz(189-1999)	21.9-10	35.8-30	42.3-60
İrlanda (189-2004)	5.77-8	28.7-29	55,5-63
Yunanistan (189-2004)	28.5-12	28.1-20	43.4-68
İsveç (189-2004)	3.1-2	37.4-24	59.5-74
Finlandiya (189-2004)	8.28	26.428	65.4-64
Avusturya (189-2004)	7.2-4	22.8-29	70-67
Polonya (2002)	16.1	29	54.9
Estonya (1999)	11	20	69
Slovenya(2002)	6	40	55
Slovakya (2003)	5.8	29.3	9
Letonya (2004)	15	25	60
Litvanya (1997)	20	30	50
Çek Cum. (2004)	4	28	58
Kıbrıs (2004)	4.9	19.4	75.6
Macaristan (2004)	6.2	27.1	66.7
Malta (1999)	5	24	71

Kaynak: CIA, "TheWorldFactbookTurkey", <http://www.cia.gov/library/publications/theworldfactbook/geos/tu.html> (15 Eylül 2005).

Türkiye'nin Sektörlere göre dağılıma bakıldığında, Türkiye ekonomisinin yüzde 11,7'sini tarım, yüzde 29,8'ini sanayi, yüzde 58,5'ini hizmetler oluşturmaktadır.

²⁶⁷ Fuller, s.157.

Sanayileşmenin bir ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi verdiği düşünüldüğünde tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin sanayileşmesi AB'ye üye bazı ülkelerden daha fazladır. Yani gelişmeye daha açık bir ülkedir.

Dış ticaret istatistiklerine göre, Türkiye'ye ihracatta Avrupa Birliği ilk sırada yer alırken, bunu Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu, Orta Doğu, Kuzey Amerika izlemektedir. Bunda da anlaşılacağı üzere Türkiye Ekonomik olarak AB ile ciddi etkileşim içerisindedir. Bu durum üye bir Türkiye'nin Entegrasyonunu kolaylaştıracaktır.

Mevcut koşullarda Türkiye, dünyanın 18. büyük ekonomisidir. 2000'li yılların başında yaşadığı krize rağmen, Türk ekonomisi 2003 yılında % 6 ve 2004 yılında % 9 büyüme kaydetmiştir. Türkiye'nin ihracat bileşiminin % 90'nı sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. GSMH içerisinde hizmet sektörünün payı ise % 65 düzeyindedir.²⁶⁸

Ekonomik anlamda "Pazar", üretim bandından sonraki her şeye eşdeğerdir 72 milyonluk ulusun her türden mal, malzeme, ürün hizmet gereksinimlerini ifade eden Türkiye pazarı, Avrupa Birliği müktesebatına uyarlanacak piyasa koşulları ile Avrupalı yatırımcılar ve pazarlamacıları beklemektedir. Yine Türkiye kendi ürünlerinin Avrupa Birliği standartlarına erişimi ile rekabet koşulları yaratacak ve kendi pazarına da ivme katacaktır. Bunun da ötesinde bugün Türkiye'nin kısmen karşılayabildiği Türk Cumhuriyetlerinin ürün, teknoloji, hizmet ve bilgi talepleri, Avrupa'nın da ticari eyleme doğrudan katılması ile Pazar verimliliğini artıracaktır. Bu gelişme Avrupalı çevrelerin Türk ekonomisine dair kuşkularını giderecek düzeyde girdiler yaratabilecektir.²⁶⁹

Tam üyelikle beraber iki Pazar arasında standartlar, sınır işlemleri ve kalite kontrol prosedürleri gibi engellerin ortadan kalkması, Gümrük Birliğinde elde edilen faydaların artmasına ve özellikle Türkiye'nin rekabet gücünün yüksek olduğu emek yoğun sanayi sektörleri kapsamında AB içi kalitenin ve tüketicinin seçim şansının yükselmesine neden olacaktır. Bunun yanı sıra tam üyelik, AB'nin Türkiye'deki kaliteli üretim altyapısına ve zengin doğal kaynaklara erişimi açısından da yeni fırsatlar

---

²⁶⁸ Ülger, s.94.

²⁶⁹ Savaşkan İlmak, "Aklın Yolu Nerden Geçiyor?", Uğur Özgöker (Ed.), **Globalleşen Dünyada Türkiye'nin AB Üyeliği Avrupa Birliğine Neler Katar?** içinde. (7-65), İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, Şubat 2007, s.18.

sağlayacaktır. Türkiye'nin tam üyeliğinin Pazar genişlemesi kapsamında AB'ye sağlayacağı yararların bu alanlarla sınırlı kalmayacağı, tarım, hizmetler ve kamu alımları, çevre ve sosyal politika, komşu pazarlar ve turizm alanlarında da kendini göstereceği beklenmektedir.²⁷⁰

4.3.2 Ekonomik Hareketlilik İle İlgili Kazanımlar

Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılması öncelikle Avrupa ekonomisinde durgunluğun aşılmasına katkı sağlayacaktır. Avrupa birliği üyesi ülkelerde ekonomik göstergeler günümüzde Lizbon hedeflerinin çok gerisindedir. Mart 2000'de Avrupa Birliği Konseyi tarafından on yıl içerisinde Avrupa Birliğine dünyanın en dinamik ve rekabetçi ekonomisi haline getirme kararı alınmıştı oysa 2004 yılında Euro bölgesinde büyüme oranı %19 civarında gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği genelinde işsizlik oranı %10 düzeyindedir önümüzdeki yıllarda demografik gerilemeden kaynaklanan aktif iş gücü kaybının da Avrupa Birliğinde ekonomik hayatı olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir.²⁷¹

OECD tarafından yapılan bir araştırmaya göre 2050 yılında nüfusun azalmasından kaynaklanan iş gücü kaybı Almanya % 18, Fransa % 11, İngiltere % 12' dir. Buna karşılık süper güç ABD'nin iş gücünde % 33 artış olması beklenmektedir.

Bu rakam ilk bakışta Türkiye'nin iç Pazar üzerindeki etkisinin yüksek olmayacağını göstermekte ise de, dinamik bir yaklaşımla sorun incelendiğinde Türkiye'nin katılımına bağlı olarak başka faktörlerinde özelde iç Pazar, genelde Avrupa ekonomisi üzerinde olumlu etki yaratacağı anlaşılmaktadır. Türkiye, sadece ulusal ekonomisinin büyüklüğüyle değil aynı zamanda uygun konjüktür arayan potansiyeli, müteşebbis yeteneğini ve ilişki içerisinde bulunduğu İslam ve Türk hinterlandı ile de durgunluk emareleri gösteren Avrupa Ekonomisini olumlu yönde etkileyecektir.²⁷²

Tam üyelik sonrasında hizmetler ve kamu alımları piyasalarda sağlanacak tam serbestleşme, AB firmalarına önemli avantajlar getirecektir. 11 nisan 2000 tarihinde

---

²⁷⁰ Erol, s.178.

²⁷¹ Ülger, s.95.

²⁷² Ülger, s.95.

gerçekleşen 39.Türkiye-AB ortaklık konseyi toplantısında birlik ile Türkiye arasında hizmet ticareti ve kamu alanları piyasalarının karşılıklı olarak serbestleştirilmesi müzakerelerinin başlatılması kararlarının alınması ekonomik entegrasyon yönünde gümrük birliği sonrasındaki ikinci önemli aşamayı oluşturmaktadır. Türkiye için tam üyelik yönünde siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda süratle kat edilmesi gereken birçok aşamanın bulunduğu içinde bulunduğumuz dönemde, Avrupa Birliği ile hizmet ticareti ve kamu alımları piyasaların karşılıklı olarak serbestleştirilmesi, her iki taraf açısından da önemli fırsatları beraberine getirecektir.²⁷³

Gayri Safi Milli hâsılasının yaklaşık % 65'ini hizmetler sektörünün oluşturduğu Türkiye Dünyanın en çok hizmet ihraç eden ülkeleri arasında 17. en çok hizmet ithal eden ülkeler arasında ise 33. sırada yer almaktadır.²⁷⁴

Özellikle 1996 yılı başında tamamlanan gümrük birliği sonrasında Türkiye ile Avrupa Birliği arasında artan ticaret hacmi, Birlikle Türkiye arasında hizmet ticareti artışını da beraberinde getirerek Türkiye Gayri Safi Milli hâsılasındaki hizmet ticareti payının artmasında rol oynamıştır.²⁷⁵

Türkiye'nin Avrupa iç pazarına tam olarak katılması ekonominin bilinen kurallarına göre talep artışı girişim kültürü ve ticari potansiyel yaratarak iç pazarı hareketlendirecektir. Türkiye'nin katılmasının yaratacağı yayılma etkisi, Avrupa vatandaşları için yeni iş ve istidam fırsatları ortaya çıkararak rekabet nedeniyle fiyatlarda az da olsa düşme görülecek ve oluşan konjüktür yeni yatırım fırsatları yaratacaktır.²⁷⁶

Yılda ortalama 25 ile 30 milyar dolar tutarında yabancı yatırım çekme potansiyelinin olduğu ileri sürülen²⁷⁷ Türkiye'de AB firmalarının yatırımlarının tam üyelik sonrasında önemli ölçüde artması beklenmektedir. Türkiye'nin AB tam üyeliği ile birlikte yabancı yatırımlara dair mevzuat uyumlaştırılacak ve yabancı yatırımcıların önünü kesen bürokratik işlemler önemli ölçü de azalacaktır. Bunun yanı sıra tam üyelik

---

²⁷³ Erol, s.178.

²⁷⁴ Levent Kırval, "Uluslararası Hizmet Ticareti ve Kamu Alımları Piyasaları", İstanbul: İKV Yayınları, Mart 2001, s.34.

²⁷⁵ Kırval, s.25.

²⁷⁶ Ülger, s.94.

²⁷⁷ Hande Güngör, "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan yabancı Yatırımlar", **IKV Dergisi**, Mayıs-Ağustos 2001.s12.

sonrasında Trans Avrupa Ağları kapsamında oluşturulacak ulaştırma ağları da yabancı yatırımları artırıcı bir etkide bulunacaktır. Türkiye'nin AB'ye tan üyeliliği sonucunda, ülkede sürdürülebilir siyasal ve ekonomik istikrarın sağlanmasında yabancı yatırımların artmasındaki rolü büyük olacaktır.²⁷⁸

Söz konusu gelişmelerle birlikte AB firmalarının Türkiye'ye olan doğrudan olan yatırımları Orta Doğu, Rusya ve Orta Asya pazarlarına açılmalarını kolaylaştıracaktır Türkiye'de yatırım yapan AB firmaları aynı zamanda Türkiye'nin geniş pazarına girerek yeniliğe açık tüketicisine de hitap etme fırsatını bulacaklardır. Türkiye'nin tam üyeliliği aynı zamanda AB pazarına daha rahat girebilmek amacını taşıyan ve Türkiye'nin coğrafi konumu, doğal kaynakları ve istihdam olanakları gibi avantajlardan faydalanmak isteyen üçüncü firmalarının yatırımlarını da artırıcı etkide bulunmaktadır. Bu gelişme tüketicilerin seçeneklerini artıracığı gibi AB ülkelerinin üçüncü ülkelere gelen yatırımcı firmalarla ortak yatırımlar gerçekleştirmelerini de mümkün kılacaktır. Tüm bu hususların yanı sıra AB firmaları Türkiye'nin yetişmiş insan kaynaklarından kalifiye iş gücü ile ülke koşulları ve tüketici tercihlerini iyi bilen yönetici elemanlarda ayrıca dinamik ve girişimci özel sektörün sunduğu imkânlardan faydalanacaklardır. Türkiye'nin doğal kaynaklarının zenginliği de önemli avantajlar sağlayacaktır.²⁷⁹

Yukarıda görüldüğü gibi Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olması AB firmalarına doğrudan yatırımlar çerçevesinde önemli fırsatlar kazandıracaktır.

Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleriyle olan ticareti petrol krizinden sonra 1976 ve 1986 yılları arasında 11 kat artış göstermiş;1999 yılında tüm dış ticaretin % 8'ini oluşturmuştur.2000 yılı itibariyle bölgeye yapılan ihracat toplam ihracatın % 8,8'ini; ithalat ise toplam ithalatın % 7,2'sini oluşturmaktadır. Orta Doğu ülkeleri içerisinde İsrail ile olan ekonomik ilişkiler özel bir önem taşımaktadır.1996 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmasının sonucunda, İsrail ve Türkiye arasındaki ticaret hacmi 1999'da 1 milyar Dolara yükselmiştir. Türkiye'nin Orta Doğu, Rusya ve Orta Asya pazarlarındaki etkinliğinin, tam üyelik halinde AB'ye yeni ekonomik açılımlar sunması

---

²⁷⁸ Erol, s.179 -180.

²⁷⁹ Erol, s.180.

beklenmektedir. Türkiye, ortak bir tarihi ve kültürel geçmişe de sahip olduğu Orta Doğu ülkeleriyle güçlü ekonomik ilişkiler içindedir. Orta Doğu ülkeleri, AB dış ticaretinde de önemli bir yere sahiptir.1998 yılı itibariyle AB ihracatının % 6.8'i; ithalatının ise % 3,7'si Orta Doğu ülkeleriyle gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin Orta Doğu pazarına olan coğrafi yakınlığı ve güçlü ekonomik bağları tam üyelik sonrasında AB'nin Orta Doğu ülkeleriyle halihazırda sürdürdüğü ekonomik ilişkilerin yoğunlaştırılmasında etkili olacaktır.²⁸⁰

Tam üyelik müzakereleri esnasında kaydedilecek ekonomik büyümenin bir uzantısı olarak bu rakamın yükselmesi beklenmektedir. Müzakere döneminde Türk ekonomisinin ortaya koyacağı performansın 2004 yılında AB'ye katılan ülkenin deneyimine bazen bir eğilim sergilemesi ön görülmektedir. Tam üye olmadan önce Polonya'da fert başına düşen gelir AB ortalamasının % 35'i düzeyindeydi bu rakam günümüzde AB ortalamasının yarısına ulaşmıştır. Türkiye ile AB arasında fert başına düşen gelir farklılığından müzakere döneminde Polonya örneğine benzer çizgi izlemesi beklenmektedir.²⁸¹

Türkiye, AB tam üyeliğine yönelik olarak sürdürdüğü hazırlıklar çerçevesinde çeşitli ekonomik ve sosyal reformlar gerçekleştirmektedir. Gerek bu reformların oluşturacağı yeni ekonomik ortam, gerek tam üyelik sonrasında Türkiye'yi aktarılabilecek olan AB fonları ve mali yardımları nedeni ile milli gelirin önemli ölçüde yükselmesi beklenmektedir bu çerçevede sürdürülebilir bir refah artışının sağlandığı 70 milyon kişilik geniş bir pazara sahip olan Türkiye'de alım gücü yükselecek AB norm ve standartlarının tam anlamıyla uygulanması nedeniyle tüketim bilinci artarak tüketim tercihleri çeşitlilik kazanacaktır.²⁸²

AB ürünleri ile aynı standartlara sahip Türk ürünlerin AB piyasalarında uygun fiyatlarla sunulması değişik tüketici profili ile birlikte hem AB firmaları hem Türk firmaları üzerindeki rekabet baskısını arttıracak üreticilerin üretim ve pazarlama stratejilerinde daha global perspektifler benimsemelerine yol açacaktır. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği aynı zamanda AB firmalarının gelişmekte olan komşu pazarlardaki

---

²⁸⁰ Özsoy, s.87-88.

²⁸¹ Ülger, s.96.

²⁸² Erol, s.180.

imkânlardan daha iyi faydalanmasına ve AB'nin bu bölgelerde Amerika ve Uzak Doğu ile olan ticari rekabette öne çıkmasını da sağlayacaktır.²⁸³

Tablo 3.4.
Dünya Rekabet Edebilirlik Sıralaması (AB Ülkeleri)

Ülkeler-Yıllar	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Fransa	22	22	23	22	25	22	23	30	30
Almanya	16	15	12	11	12	15	20	21	23
Yunanistan	36	33	32	34	30	36	42	44	50
Macaristan	37	28	26	26	27	28	34	42	37
İtalya	39	31	30	32	32	32	41	51	53
Norveç	5	11	16	17	20	17	15	17	15
Çek Cumhuriyeti	33	37	37	40	35	29	35	43	36
Polonya	43	44	40	38	47	45	55	57	57
Romanya	-	-	-	-	-	-	51	54	55
Türkiye	35	39	38	42	44	46	56	55	48
İngiltere	9	13	19	16	19	16	19	22	22

Kaynak: Nevzat Saygılıoğlu, Mehmet Hüseyin Bilgin ve Selçuk Arı, **Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'nin Dünyadaki Yeri**, İstanbul, Harman Ofset Basım ve Yayıncılık Ltd.Şti: Eylül 2005, s.167.

Not: Değerlendirmeler 100 üzerinden yapılmıştır. Tablodaki değerler ilgili ülkenin dünyadaki sıralamasını göstermektedir. İran ve Mısır'a ait değerlendirmeler bulunmamaktadır.

Dünya bankası esas alınarak 2001 bütçesi üzerinde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 13 aday ülkenin katkı ve transferlerini inceleyen bir araştırmada anılan yılda Türkiye'nin bütçeye katkısının 5,2 milyar Euro ve bütçede yapacağı transferinde 17,152 milyar Euro olacağı sonuncuna ulaşılmıştır.²⁸⁴

Mevcut üyelikte AB Bütçesinden yaklaşık 12 milyar Euro aktarılması ön görülmektedir. Türkiye'ye bütçeden yapılacak tahsisatın Doğu Avrupa ülkelerine benzer şekilde gerçekleşeceği varsayımı altında yapılan bir başka hesaplamada ise

²⁸³ Erol, s.181.

²⁸⁴ Flam, s.348.

Türkiye'nin tam üyelik maliyetinin AB milli gelirine % 0,2 olarak etki yapacağı ön görülmektedir.

Öte yandan Türkiye'nin bütçeye katkısı ise, devlet planlama teşkilat programına göre 2014 yılın da 6 milyar Euro olacaktır.²⁸⁵Türkiye'nin yıllık % 6 büyüme hızını sürdürmesi halinde bu rakam, 2020 yılında 9 milyar Euro düzeyine çıkması beklenmektedir.

Bütçe konusunda üzerinde durulması gereken husus da 2004 mayıs ayında gerçekleşen genişlemenin ardından bütçe harcama kalemlerinde revizyon yapılması konusunda üye ülkeler arasında genel bir konsensüs eğiliminin ortaya çıkmış olmasıdır. Bir yanda bütçe harcama kalemlerinde tarım sübvansiyonları ve bölgesel kalkınma fonları payının düşürülmesi, öte yandan araştırma geliştirme ve dış yardım oranının artırılması ve aday ülkelere yapılacak tahsisatın azaltılması tartışılmaktadır.²⁸⁶

Tüm bu gelişmelerin ortaya koyduğu husus şudur; Türkiye'nin tam üyelik maliyeti önümüzdeki yıllarda, hem Türkiye'nin ekonomisinde kaydedilecek gelişmeler, hem de Avrupa Birliğinin politikalarında ve bütçe harcama kalemlerinde revizyon yapılma eylemi nedeniyle beklenenden çok daha düşük düzeyde gerçekleşecektir. Dolayısıyla Türkiye karşıtlarının sık aralıklarla dile getirdiği Türkiye'nin katılımının AB bütçesine olağanüstü yük getireceği iddiası rasyonel temellere dayanmamaktadır. Türkiye, ekonomik kalkınmasını ve bölgesel dengesizliklerini AB'ye katılmadan önce büyük oranda çözüme kavuşturacaktır.²⁸⁷

4.3.3 Küresel Enerji Politikalarında Etkinlik Artırmaya ve İletişime Yönelik Kazanımlar

Trans-Avrupa Ağları, ulusal ağların birbiriyle bağlantısını ve birlikte çalışmasını teşvik etmek amacıyla ulaşım, telekomünikasyon ve enerji alanlarında gelişme sağlanmasını öngören geniş ölçekli programlardır. Ana hedefleri, AB içerisinde uyum ve işbirliğini teşvik etmek ve iç pazarın avantajlarından tüm bölgelerin tam olarak

---

²⁸⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye muhtemel etkileri 2004 Raporu**, Ankara, 2004, s.5.

²⁸⁶ Ülger, s.98.

²⁸⁷ Ülger, s.98.

yararlanmasını sağlamak olan Trans-Avrupa Ağlarının, AB üyeliği sonrasında Türkiye'yi de tam olarak kapsamasının, AB'ye, söz konusu hedefler doğrultusunda önemli faydaları olacaktır. Trans-Avrupa Ağlarının Türkiye'ye genişletilmesi ayrıca Türkiye'de ulaşım alt yapısına dair sorunların çözümlerinde de etkili olarak Tek Pazar'ın işleyişini olumlu yönde etkileyecektir. Bunun yanı sıra, genişletilmiş ulaştırma ağları aracılığıyla AB, tam üyesi olan Türkiye'yi lojistik destek olarak belirleyebilecek ve böylece Orta Doğu, Orta Asya ve Rusya pazarlarına da daha rahat koşular altında ulaşabilecektir. Telekomünikasyon sektörünü de kapsayan Trans-Avrupa ağlarının Türkiye'yi içerecek şekilde genişlemesi, AB firmalarına Türkiye'nin iletişim pazarlarında önemli fırsat sunacaktır. AB firmaları Türkiye'de iletişim sektöründeki altyapı ihtiyacını karşılayabilecek ve iletişim maliyetlerinin de düşmesiyle Türkiye'nin genişleyen bilgi teknoloji pazarında çeşitli hizmetler sunabilecektir.²⁸⁸

4.3.4 İstihdama Yönelik Kazanımlar

Tam üyelikle birlikte Avrupa kökenli yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye'de artması beklenmektedir. Bu durum, bir yandan Türk ekonomisinin rekabet gücünü olumlu yönde etkilerken, öte yandan da Avrupa ekonomisinin gelecek yıllarda büyük ihtiyaç duyacağı kalifiye elemanın yetişmesini sağlayacaktır. Gerçektende Türkiye'nin Avrupa ekonomisini olumlu yönde etkileyecek en önemli zenginliklerden birisi de nüfusudur. Türkiye'nin demokratik gücü, orta ve uzun dönemde hem Avrupa'nın durgunluk emareleri gösteren ekonomisi üzerinde tetikleyici etki gösterecek, hem de AB genelinde nüfus yaşlanması nedeniyle çökme tehlikesiyle karşı karşıya gelecek olan sosyal güvenlik sistemindeki kilitlemeyi önleyecektir. Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkanların öne sürdükleri argümanların başında gelen Türkiye'nin nüfus büyüklüğü, uzun dönemde AB için cankurtaran simidi olacaktır.

---

²⁸⁸ Özsoy, s.89-90.

Tablo 3.5.
Bazı Avrupa Birliği Üyeleri ve Aday Ülkelerin Nüfus Verileri Tablosu(2003–2050)
(1000 kişi)

Ülke adı	2003	2015	2025	2050
Avusturya	8 116	8 058	7 979	7 326
Belçika	10 318	10 470	10 516	10 221
Bulgaristan	7 897	7 167	6 609	5 255
Çek Cumhuriyeti	10 236	10 076	9 806	8 553
Danimarka	5 364	5 447	5 469	5 273
Finlandiya	5 207	5 384	5 289	4 941
Fransa	60 144	62 841	63 165	64 230
Almanya	82 476	82 497	81 959	79 145
Yunanistan	10 976	10 944	10 707	9 814
Macaristan	9 877	9 324	8 865	7 589
İtalya	57 423	55 507	52 939	44 875
Hollanda	16 149	16 791	17 123	16 954
Polonya	38 587	38 173	37 337	33 304
Portekiz	10 062	10 030	9 834	8 700
Romanya	22 334	21 649	20 806	18 063
Slovakya	5 402	5 441	5 397	4 948
İspanya	41 060	41 167	40 369	37 336
İsveç	8 876	8 983	9 055	8 700
İngiltere	59 251	61 275	63 287	66 166
Türkiye	71 325	82 150	88 955	97 759
AB–25	454 187	456 876	454 422	431 241
AB–27	484418	486692	481837	454559
AB–28	555743	567842	576832	552318
Türkiye/AB–28	12.8%	14.4%	15.5%	17.7%

Kaynak: Ülger, Kaya İrfan. “Türkiyeli Avrupa’nın Ekonomik Siyasi ve Askeri Gücü”.Uğur Özgöker (Ed.) Globalleşen Dünyada Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği AB’ye Neler Katar? İçinde.(65-116) İstanbul: K.H.Ü. Yayınları, Şubat 2007.s.100.

Tablodan da görüldüğü üzere birkaç ülke dışında Avrupa’da nüfus artmamaktadır. Nüfusun artmaması, Avrupa’da ileride ekonomik durgunluğa sebep olacaktır.

Tablo 3.6.
Seçilmiş Ülkelerde Yıllık Nüfus Artışı (AB Ülkeleri-%)

	Almanya	Fransa	İngiltere	İtalya	Macaristan	Norveç	Polonya	Romanya	Türkiye	Yunanistan
1990	0,861	0,528	0,353	0,083	-0,354	0,354	0,237	0,237	2,255	0,701
1995	0,154	0,317	0,162	0,147	-0,312	0,529	-0,220	-0,220	1,839	0,306
2000	0,150	0,465	0,252	0,076	0-0,438	0,693	-0,102	-0,102	1,686	0,209
2001	0,150	0,505	0,288	0,026	1,613	0,489	-0,120	-0,018	1,632	0,293
2002	0,197	0,495	0,303	-0,026	0,275	0,552	-0,483	-0,483	1,588	0,377

Kaynak: Nevzat Saygılıoğlu, Mehmet Hüseyin Bilgin ve Selçuk Arı, **Avrupa Birliği Yolunda Türkiye’nin Dünyadaki Yeri**, İstanbul, Harman Ofset Basım ve Yayıncılık Ltd.Şti: Eylül 2005, s.197.

1965’ten beri düşen nüfus artış Oranı, buna mukabil yaşam süresinin artması başta sosyal sigorta olmak üzere bir dizi sıkıntıyı da beraberinde getirecektir. Önümüzdeki yıllarda ekonomik durgunluk, istihdam açığı ve sosyal sigorta sisteminde kilitlenme emarelerinin ortaya çıkacak olması gibi nedenlerle üye devletlerin Türkiye’nin nüfusuna bakış açılarını radikal bir biçimde değiştirmeleri beklenmektedir. 2015 yılında tam üye olarak katılması öngörülen Türkiye için, içinde bulunduğumuz günlerde iş gücünün serbest dolaşımını sınırlandırma getirmek için AB Hukukuna aykırılık teşkil eden daimi deragasyonlardan söz edilmektedir. Avrupa’daki nüfus yaşlanmasının yaratacağı sorunlar nedeniyle Türkiye tam üye olarak katıldığında bu düşünce tarihe karışacaktır, Türk iş gücünün serbest dolaşımına en fazla diğer katılan ülkelerin örneğinde olduğu gibi 7 yıllık geçici sınırlama getirecektir. Zira üçte biri 15 yaşın altında 70 milyonun üzerinde nüfusu ile Türkiye, Avrupa ekonomisine dinamizm

kazandırarak demografik yapıdan kaynaklanan sosyal güvenlik sistemindeki tıkanmaya önleyecek ve işgücü açığını kapatarak yegâne alternatiftir.²⁸⁹

AB içersinde doğumlar gerekli ölçüde artmadığı gibi, sağlık hizmetleri giderek daha geniş kitleleri kapsamaktadır. Bu nedenle, toplam nüfustaki yaşlıların oranı da artmakta ve yaşlı nüfusun, sağlık emeklilik masrafları açısından genç nüfusa olan bağımlılık oranı büyümektedir. AB nüfusunun azalması ve toplumun giderek yaşlanması uzun vadede üretim hacminin azalması; hastalık bakım ve sosyal alanlardaki masrafların artması ve toplumun dinamizmini kaybetmesi gibi çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Söz konusu gelişmelerin AB içi ekonomik büyümeyi de etkileyeceği tahmin edilmektedir. AB yetkilileri tarafından, nüfusun yaşlanmasından ve azalmasından kaynaklanan talep daralmasının ekonomik faaliyetleri azaltıp işsizliği artırmasından ve sayısı gittikçe azalan çalışan kesimin, sayısı gittikçe artan çalışmayan kesimi finanse etmesine yol açmasından endişe edilmektedir. Bu durum ise sağlık ve emeklilik masraflarının ödenemeyecek boyutlara varmasına sebep olacağı tahmin edilmektedir. AB'nin ekonomik kalkınmanın devamı ve sosyal refahın istikrarı için gelecekte AB dışından telafi edilmesi zorunlu olan ek iş gücüne gereksinim duyacağı söylenebilir. AB'nin gelecekte daha da artması beklenen bu sorunları kendi sınırları içinde gerçekleştireceği yapısal değişikliklerle çözmesi mümkün görünmemektedir. Türkiye'nin tam üyeliği ile sağlanacak serbest dolaşım hakkı, Türk iş gücünden faydalanmasını, böylece nüfus gerilemesinin ve yaşlanmasının yaratacağı sonuçların hafifletebilmesini sağlayacaktır.²⁹⁰

---

²⁸⁹ Ülger, s.101.

²⁹⁰ Özsoy, s.71-72.

4.3.5 Hizmet Sektörüne İlişkin Kazanımlar

Türkiye'nin AB ye tam üyeliğiyle birlikte tarife dışı ve teknik engellerin tümüyle, ortadan kalkması AB piyasalarına önemli faydalar sağlayacaktır. Bilindiği gibi Gümrük birliğinin sanayi mallarında tamamlanmış olmasına rağmen Türkiye-AB arası ticaretle devam eden belli tarife dışı ve teknik engeller bulunmaktadır. Türkiye'nin üyeliği ile söz konusu engellerin en çok görüldüğü standardizasyon alanında önemli gelişmeler kaydedilecektir.

Tablo 3.7.

Türkiye'nin Dış Ticaret Fazlası Verdiği Başlıca Ürünler (milyon Dolar)

ÜRÜNLER	İTHALAT			İHRACAT			TİCARET DENGESİ		
	1996	1997	1998	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Yenilebilir Sebze, Bitki ve Kökler	2635	2141	2295	1010	1196	1290	-1625	-945	-1005
Meyve ve Fındık	7534	7.424	7.382	1355	1484	1348	-6180	-5940	-6034
Çay, Kahve ve Baharat	4601	6.881	6526	677	861	912	-3925	-6020	-5615
Yağ Tohumu ve Yağlı Meyveler	5448	5875	5759	701	783	851	-4747	-5092	-4907

Kaynak: Erol, Oğuzhan. "Türkiye'nin AB Üyeliği AB'ye Ne Katar? Uğur Özgöker (Ed.)Globalleşen Dünyada Türkiye'nin AB üyeliği ve Avrupa Birliğine ne Katar? içinde. (169-198) İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, Şubat 2007.s.183

Tam üyelik üretimde AB'nin belirlediği teknik standartlar çerçevesinde uyumun sağlanmasına ve Türkiye'nin AB'ye ihraç edilecek mallarda standartlara uygunluk prosedürlerinin tümüyle Türkiye tarafından gerçekleştirilmesine yol açacaktır. Tam üyelik sonrasında gerçekleşerek tarım ürünleri ticari birliğin refahını olumlu yönde

etkileyecektir. AB ile olan tarım ürünleri ticareti Gümrük Birliğinin dışında tutulmaktadır. AB ve Türkiye'nin ürünler bazında ithalat ve ihracat oranları incelendiğinde, bir tarafın dış ticaret eksiği verdiği bazı ürünlerde diğer tarafın dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir.²⁹¹

Tablo 3.8.

AB'nin Dış Ticaret Açığının Bulunduğu Başlıca Tarımsal Ürünler(milyon Euro)

Ürünler	İthalat			İhracat			Ticaret Dengesi		
	1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999
Meyve ve Fındık	50	53	65	1.969	1.898	1.706	1.919	1.845	1.641
Sebzeler	153	170	126	236	197	141	83	66	15
Çay, Kahve ve baharat	33	35	22	69	75	50	36	40	28

Kaynak: Erol, Oğuzhan. "Türkiye'nin AB Üyeliği AB'ye Ne Katar?" Uğur Özgöker (Ed.)Globalleşen Dünyada Türkiye'nin AB üyeliği ve Avrupa Birliğine ne Katar? İçinde.(169-198) İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, Şubat 2007.s.182.

AB'nin tarım ürünleri ticareti yaptığı ülkeler arasında 4.sırada yer alan Türkiye'nin AB ile olan tarım ürünleri ticareti Gümrük Birliği'nin dışında tutulmaktadır. AB ve Türkiye'nin ürünler bazında ithalat ve ihracat oranları incelendiğinde, bir tarafın dış ticaret eksiği verdiği bazı ürünlerde diğer tarafın dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. AB'nin dış ticaret açığı verdiği tarımsal ürünlerden meyve, fındık, sebze, çay, kahve ve baharatta Türkiye dış ticaret fazlası vermektedir. AB'nin sebze ve meyve ithalatında ilk sırayı Türkiye almakta; ancak çay,kahve ve baharat ithalatında Türkiye,ilk on ülke arasına girememektedir.Bu durum,tam üyelik halinde AB'nin bu ürünlerdeki yeterlilik derecesini yükselteceği ve söz konusu ürünlere

²⁹¹ Erol, s.181.

olan ihtiyacını büyük ölçüde tam üye olan Türkiye’den temin ederek bu ürünlerdeki talebi kendi içinden karşılayacağı anlamına gelmektedir.²⁹²

Türkiye’nin tam üyelik sonrasında AB’nin sosyal politika alanındaki standartlarını yakalaması, ülkedeki sağlık ve eğitim hizmetlerinin kalitesini artıracak çalışma koşullarını iyileştirecek ve bölgesel politika çerçevesinde bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesini sağlayacaktır. Söz konusu gelişmeler tam üyelik sonrasında diğer AB üyesi ülkelere yönelik olası bir göç dalgasını engelleyecektir. Sosyal politika alanında standartların yükselmesi aynı zamanda bir ülkenin daha düşük işgücü maliyetleri veya daha az kutlayıcı iş hukuku kuralları vasıtasıyla diğer ülkelere karşı rekabet gücünü artırarak istihdam yaratıcı yatırımı anlamına²⁹³ gelen “sosyal dopingi” de önlemiş olacaktır. Türkiye’nin tam üyelikle beraber AB sosyal politikasına uyumu aynı zamanda AB’deki temel sosyal devlet modelini uluslararası platformda daha geniş bir alana yayılmasını sağlamış olacaktır.²⁹⁴

Başta ulaştırma ve müteahhitlik hizmetlerinde güçlü konumda bulunan Türkiye, AB piyasalarında göreceli olarak düşük fiyatta ve kaliteli hizmet sunabilecek; bu da AB içinde kamu harcamaları üzerindeki yükü hafifleterek, Maastricht kriterlerine bağlılığın sağlanmasında rol oynayabilecektir. Söz konusu serbestleşme aynı zamanda, turizmde Akdeniz ve Ege coğrafyasını kapsayan geniş tek bir Avrupa pazarı yaratılmasını da sağlayacaktır.²⁹⁵

Türkiye’nin AB ye üyeliği hiç şüphesiz ki gerek AB’nin gerekse Türkiye’nin Turizminin gelişmesine neden olacaktır

---

²⁹² Özsoy, s.86.

²⁹³ **Avrupa Birliği-Türkiye Kavramlar Sözlüğü**, “Sosyal doping”, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, NO:157, s.87.

²⁹⁴ Erol, s.184.

²⁹⁵ Özsoy, s.83.

Tablo 3.9.

Ülke Gruplarının Toplam Turist Sayısındaki Payları

Ülke grupları	Toplam turist sayısına oran (%)
AB	% 59,3
BDT	% 13,2
Doğu Avrupa	% 11,4
Ortadoğu	% 8,9
Kuzey Amerika	% 5,5
Afrika	% 1,3
Orta ve güney Amerika	% 0,5

Kaynak: Oğuzhan Erol, “Türkiye’nin AB Üyeliği AB’ye Ne Katar? Uğur Özgöker (Ed.)Globalleşen Dünyada Türkiye’nin AB üyeliği ve Avrupa Birliğine ne Katar? içinde.(169-198) İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, Şubat 2007.s.192.

Tablo incelendiğinde görülecektir ki Türkiye’ye gelen turistlerin yarısından fazlası AB kökenli olduğu görülecektir. Bu durumda AB’nin Türk turizmi açısından ne kadar önem taşıdığını göstermektedir. Üyelikle birlikte serbest dolaşımını sağlanmasıyla Türkiye’den de AB’ye ciddi miktarda turist gitmesi beklenmektedir. Ayrıca Türkiye’nin AB’ye tam üye olması, AB’deki istihdam piyasasındaki belirli sorunların çözüme kavuşturulmasında önemli bir etken olacaktır.

AB ekonomisinde meydana gelen değişimlere paralel olarak, tarım ve sanayi sektörlerinin zamanla istihdamdaki payı düşmüş, buna karşın hizmet sektöründe önemli ilerlemeler meydana gelmiştir. Hizmet sektöründeki bu gelişmeler neticesinde AB’de yönetici ve teknik elaman ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İş gücü ihtiyacının artmasına karşın, birçok AB üyesi ülke bu ihtiyacı karşılamada yetersiz kalmakta ve bu sorunu üçüncü ülkelerden göçmen olarak çözüme yoluna gitmektedir. AB Komisyonu, kalifiye iş gücü eksikliğinin ve yaşlanan AB nüfusunun yabancı çalışanlara olan ihtiyaç artırdığını ifade etmektedir. İngiltere’de, 1950 yılında her emekli kişi başına 6 çalışan düşmesine karşın günümüzde bunun dörtte bir oranına düştüğü belirtilmektedir.²⁹⁶

İngiltere’nin yanı sıra, AB’nin en büyük nüfus ekonomisine sahip olan ve aldığı yüksek orandaki göçünde yardımıyla gelişmiş bir iş piyasasına sahip Almanya’nın da benzer sorunlar yaşadığı görülmektedir. Alman hükümeti tarafından oluşturulan Bağımsız Göç Komisyonu’nun hazırladığı raporda, yılda toplam 50.000 yabancı işgücünün Almanya’ya getirilmesi, bu 50.000 kişilik kontenjanın 20.000’lik bölümünün kalifiye işgücü arasından belirli bir puanlama sistemine göre seçilmesi, 20.000 kişilik istihdam açığı olan çeşitli branşlara yönlendirilmesi ve diğer 10.000’inin de meslek eğitimi verilmek üzere Almanya’ya kabul edilmesi tavsiye edilmektedir. Söz konusu raporda ayrıca Almanya’da yüksek öğrenim gören yabancı öğrencilerin bir bölümüne de bu ülkede belirli bir süre daha kalma hakkı tanınması gerektiği ifade edilmektedir.²⁹⁷

İş gücüne bağlı sorunlar Almanya ve İngiltere’nin yanı sıra İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelerde de görülmektedir. Başta ileri teknoloji firmaları elemanları olmak üzere, İspanya’nın hali hazırda 1 milyon 200 bin kişilik işgücüne ihtiyaç vardır.

Görüldüğü gibi AB’nin istihdamda ciddi miktarda açığı bulunmaktadır. AB bu eksikliğini Türkiye’yi birliğe alarak Türkiye’nin genç nüfusundan faydalanarak giderebilir. Türkiye’nin genç nüfusu AB’deki ekonomik dinamizmin ve istihdamın artmasına ciddi etki yapacaktır.

Ege’de ortak ekonomik alanın kurulmasıyla, hâlihazırda Türkiye Yunan anlaşmazlığına bağlı olarak bütünüyle faydalanılmayan Ege yer altı kaynaklarının kullanımındaki engeller ortadan kalkacaktır. Yer altı kaynaklarının yanı sıra Ege Deniz’inde bulunan ve ekonomik getirisi olabilecek diğer kaynaklardan da tam

²⁹⁶ Ian Black, “EU Green card proposed”, *The Guardian*, 12 Temmuz 2001, s.12.

²⁹⁷ Erol, s.185.

anlamıyla yararlanılması, hem iki ÷lkeye, hem de dolaylı olarak AB'ye ekonomik avantajlar sağlayacaktır.²⁹⁸

Türkiye'nin tam üyeliği aynı zamanda AB pazarına daha rahat girebilmek amacını taşıyan ve Türkiye'nin coğrafi konumu, doğal kaynakları ve istihdam olanakları gibi avantajlardan faydalanmak isteyen üçüncü ÷lke firmalarının yatırımlarını da artırıcı etki de bulunacaktır. Bu gelişme, tüketicilerin seçeneklerini artıracığı gibi AB firmalarının üçüncü ÷lkelerden gelen yatırımcı ÷lke firmalarla ortak yatırımlar gerçekleştirmelerini de mümkün kılacaktır. Türkiye, bölgesel kalkınma hedefi doğrultusunda çeşitli projeler çeşitli projeler gerçekleştirmektedir. Bu projenin en kapsamlısı olan GAP, barajlar, hidroelektrik santralleri, sulama yapıları gibi fiziksel yatırımların yanı sıra bunların yanında ve birbiriyle eş güdüm içinde tarımsal gelişme, sanayi, kentsel ve kırsal altyapı, haberleşme, eğitim, sağlık, kültür, turizm ve diğer sosyal hizmetler gibi sosyo-ekonomik sektörlerin geliştirilmesine yönelik yatırım ve etkinlikleri de içermektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde terörün son bulması ile ortaya çıkan yatırım ihtiyaçları, GAP'ın getirileriyle de birleşince, tam üyelik sonrasında AB geniş yatırım imkânları sunacaktır.²⁹⁹

---

²⁹⁸ Özsoy, s.80.

²⁹⁹ Özsoy, s.85.

5. SONUÇ

Dengelerin çok hızlı değiştiği günümüz dünyasında, devletler uluslararası platformda kendi ağırlıklarını hissettirebilmek için çok ciddi çaba göstermektedirler. Tek başına çok fazla itibar görmeyen devletler, bir Birliğin parçası olarak uluslararası arenada edilgen, pasif konumdan etken, aktif konuma geçmek istemektedirler.

Günümüz dünya siyasetinde, Bir Küresel Güç olamamış veya Herhangi bir Birliğe girmemiş bir devletin söz sahibi olması olağan dâhilinde değildir. Küresel Aktör Konumundaki güçlü devletler, bu konumdaki devletleri saf dışı bıraktığı günümüz dünyasında yadsınamaz bir gerçektir.

Türkiye çok önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Doğu ile Batıyı birleştiren bir konumda olması, sorunlu Ortadoğu'ya yakın olması, Kafkaslara ve Türki Cumhuriyetlere yakınlığı, çok önemli boğazlara sahip olması, vb. etmenler Türkiye'nin önemini arttırmaktadır. Bugün Türkiye'nin yanı başındaki Irak örneğinde olduğu gibi, Türkiye'nin Komşularında ve Ortadoğu da yeni gelişmelerin olması muhakkaktır. Özellikle 11 Eylül Terör saldırılarından sonra Amerika'nın girişmiş olduğu Terörle mücadele yönetimiyle yılanın başı daha yuvasında, yılan daha büyümeden ezilmeli görüşü, Orta Doğuyu çok ciddi etkilemiştir. Özellikle ABD üst yönetiminin "Şahinler" diye adlandırılan grubun uluslararası terörizm konusunda takındığı bu tutumun neticesi aslında, dünyaya yeni bir şekil verme düşüncesinin ilk adımı niteliğindedir.

Bu politikanın ilk neticesi Afganistan'da görülecek, ABD, 11 Eylül saldırılarından sorumlu tuttuğu Taliban rejimini yok ederek dünya'ya yeni bir şekil vermeye başlamaktaydı. ABD, Afganistan operasyonu ile sırada yenilerin var olduğunu saklamıyor, diğer taraftan giriştiği propaganda çalışmasıyla dünya kamuoyunu Irak'taki nükleer silahların varlığına ikna etmeye çalışıyordu. ve bu silahların diktatörlerin, azlı teröristlerin elinde ne kadar tehlikeli bir hal alacağını dünya kamuoyuna pompalıyordu. art arta yayınlanan CIA raporlarıyla inandırıcı bir hal verilmeye çalışılıyordu. Nükleer

silahlardan arındırma ve Demokrasi vaatleriyle girilen Irakta Şu anda tam bir kaos ve belirsizlik hakimdir.

21. yūzyıl 20. Yūzyıl gibi çok ciddi hareketliliđin olacađı yūzyıl olarak n deđerlendirmede bulunmak hayal pereselik olmasa gerek. Bu durum devletler açısından da, rejimler açısından da boyledir. Zira sınır komŐumuz Irak'ın durumu bu meseleyle verilecek en iyi örneklerden birisi olsa gerek. Daha dūne kadar Baas rejimiyle yöneltilen Irak ABD'nin yaptıđı operasyonla Saddam ve rejimine son verilmiŐtir. Bu rnek Diktatör rejimlerin 21.yūzyılda dūŐeceđi durumu gösterdiđi gibi aynı zamanda gūnūmūzde dūnya siyasetinin ne kadar hızlı Őekil aldıđının da göstergesidir. Saddam ve Rejiminin tarihin sayfalarına gmūlmesiyle, bugūn Tūrkiye'nin Gūneydođu KomŐusu ABD olmuŐtur. Yarın Orta dođu haritasında yeni deđerŐiklerin olacađını Őimdiden görmek pek zor deđerildir.

Irak rneđinde olduđu gibi Bush'un Őer Ekseni olarak nitelediđi İnan, Suriye, Kuzey Kore de bu tūr geliŐmelerin yaŐanması beklenmektedir KomŐumuz olması hasebiyle İnan ve Suriye konusunda yaŐanacak geliŐmeler Tūrkiye'yi çok yakından ilgilendirmektedir. Özellikle Suriye ile iliŐkilerimiz son yılların en iyi seviyesinde seyretmektedir. GeliŐen iliŐkiler, artan ticaret hacmi herhangi bir ABD operasyonuyla onarılması gū zararlar verecektir.

Gūnūmūzde dıŐ politikadaki geliŐmelere karŐı kayıtsız kalmak gūnūmūz realitesiyle bađdaŐmamaktadır. KomŐularımızda meydana gelebilecek bir geliŐmeler önce cođrafi yakınlıđımız olması nedeniyle Őlkemizi etkileyecektir.

Tūrkiye'nin yukarıda da belirttiđimiz gibi çok önemli jeopolitik konuma sahip olması, çevresinde sıcak geliŐmelerin eksik olmaması nedeniyle Gūlū devlet olma zorunluluđunu pekiŐtirmektedir. Gūlū devlet uluslararası Arenada Askeri, Siyasi, Ekonomik konularda söz sahibi olmakla mūmkündür. Askeri, Siyasi ve Ekonomik konulardan ũnde birden söz sahibi olan devletler Kūresel Aktör diye adlandırılmaktadır. Tūrkiye içinde bulunduđu bu durumu yaklaşık yarım asır önce fark etmiŐ ve bunun sonucu olarak bir būtūnleŐmenin parçası olmaya çalıŐmıŐ, AB'nin

kapısını çalmıştır. Yarım asırlık bu serüven, inişli çıkışlı yol izleyerek günümüze kadar gelmiştir.

21. küresel dünyasında Amerika'nın mutlak üstünlüğü söz konusu olsa da bundan sonraki süreçte yeni küresel aktörlerin ortaya çıkması muhakkaktır. Bu yeni Küresel Aktörlerden “Ekonomik dev siyasi cüce” olarak nitelenen AB, kabul edelim ki dünya siyasetinde yeterince ağırlığını hissettirememektedir. AB'nin ekonomik dev olması uluslar arası alanda söz sahibi olacağı anlamına gelmez. Zira ekonomi, siyasi ve askeri güçlerle taçlandırılmadığı bir müddetçe tek başına bir anlam ifade etmez. Buradan kastedilen şey ekonomik gelişmişlik tabii ki iyi bir şeydir, fakat uluslararası arenada, Küresel Aktör olmak isteyen devletler veya Bütünleşmeler için tek başına yeterli değildir.

Günümüzde AB ekonomik devdir. Yukarıda da değinildiği gibi Küresel Aktör olmak için yalnız başına yeterli değildir. İşte tam bu noktada AB bu yöndeki eksikliklerini gidermek için bir başka devletin varlığına ihtiyaç duymaktadır. yeni aday ülkeler incelendiğinde görülecektir ki, AB'nin eksik olduğu bazı varidatların en fazla olduğu ülke Türkiye'dir. Dünya siyasetinde daha ağır bir konuma gelmek isteyen AB, Türkiye'nin de desteğini alarak daha güçlü bir aktör konumuna gelebilir. Çünkü Türkiye'nin sahip olduğu müthiş nüfus potansiyeli, dünyanın sayılı ordularına sahip olması, jeopolitik konumu, AB'ye ciddi ivme kazandırarak daha güçlü küresel aktör olmasını sağlayacaktır. Bugün AB içerisinde bazı devletlerin Türkiye'nin nüfusunu sıkıntı ettiği ayan beyan ortadadır. Birlik içerisinde nüfus oranında söz sahibi olma mevzu bahis olduğundan Türkiye'ye şartlı yaklaşmaktadırlar. Eğer Türkiye birliğe üye olursa birliğin en etkili ülkesi olacaktır, yaklaşımı nedeniyle bugüne kadar Türkiye'ye hep mesafe koymuşlardır. Fakat AB'nin geleceğine baktığımız zaman, AB ileride nüfus artış hızının istenilen seviyede olamaması nedeniyle bir dizi sorunla karşılaşacaktır. Çalışan nüfus azlığı bunun paralelinde emekli nüfusun çok olması nedeniyle; AB ekonomisini ciddi sıkıntılar beklemektedir. Yani AB gelecekte üretim yapacak kalifiye elamana ihtiyaç duyacaktır. Bu işin çözümü ise Türkiye'nin Birliğe alınmasıyla aşılabilir. Yani Türkiye, birlik için bir pranga devlet değil, tam aksi birliği harekete geçirecek ve birliğe dinamizm katacak etken ülke konumundadır.

Türkiye AB'ye alındığı takdirde AB'nin Ekonomik sisteminden, demokrasısından ve bazı varidatlarından ciddi anlamda yararlanacaktır. Bugün Türkiye Avrupa'nın en büyük ekonomilerinden birine sahiptir. Yaptığı önemli demokratik açılımlar ve AB'ye uyum çerçevesinde uyguladığı politikalar aslında Avrupa Birliği'ne girmeyi ne kadar istediğinin en önemli göstergesidir.

Olayın Avrupa boyutuna baktığımız zaman Türkiye gibi Müslüman bir ülkenin birliğe alınmasıyla İslam dünyası ile daha iyi ilişkiler kurulacak, Hıristiyan Kulübü yaklaşımını ve medeniyetler çatışması tezini çürütülecektir. Bu gün AB'ye yönelik yapılan en önemli eleştirilerden birisi de "Hıristiyan kulübü" olduğu yöndedir. Türkiye'nin AB'ye alınmasıyla, Müslüman bir devletin de birliğe girebileceği ispatlanacak ve bu sayede İslam dünyasının sempatisi kazanılacaktır. Aslında gerek AB'nin Türkiye'ye gerekse Türkiye'nin AB'ye ciddi manada ihtiyacı vardır. Türkiye AB'ye girerek modernleşme bağlamında hedeflerini yakalayacak, AB ise Türkiye'nin sahip olduğu varidatlarla önemli bir küresel aktör olacaktır. Şurası çok açık ki Türkiyeli AB, Türkiyesiz AB'den dünya siyasetinde çok daha etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri**. 5.Baskı. Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, 2008.

Armaoğlu, Fahir. **20.yüzyıl siyasi tarihi**, cilt 1, İstanbul: Türkiye İş Bankası yayınları,1994.

Babacan, Ali. “Türkiye Avrupa İçin Çok Önemli Bir Şans”, Abdulhamit Bilici (Ed.), **Neden Türkiye?** içinde. İstanbul: Zaman Kitap, Mart 2006, ss.12-15.

Berksoy, Turgay ve A.Kadir Işık. **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar**. Ankara: Sermaye Piyasası Yayınları, Mart 2004.

Bilici, Nurettin. **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**. Ankara: Seçkin Yayınları, Ağustos 2005.

Brzezinski, Zbigniew. **Büyük Satranç Tahtası; Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**. Yelda Türedi (çev.). İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2005.

Burnham, Peter. **Küreselleşme, Apolitikleştirme ve ‘modern’ Ekonomi yönetimi**, sayı 9, Ankara: praksis, 2003.

Buzan, Barry. “The Timeless Wisdom Of Realism” Steve Smith, Ken Booth And Marysia Zalevski, **International Theory: Pozitivizm And Beyond**, İçinde. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.ss. 47-65.

Çaşın, Mesut Hakkı, Uğur Özgöker ve Halil Çolak, **Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvelik Ve Savunma Politikasına Etkisi**, İstanbul: Nokta Yayınları Mayıs 2007.

Chase, Robert. Emily Hill ve Paul Kennedy, **Eksen Ülkeler**, Belkıs Ç.Budak(çev.) , İstanbul: sabah kitapları, 1999.

Çeçen, Anıl. **Türkiye ve Avrasya**. Ankara: Fark Yayınları, 2005.

Davutoğlu, Ahmet. **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**. 24. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları, 2008.

Dawrick Steve ve J. Bradford Delong **Globalization and Convergence Globalization in Historical Perspective Conference of National Bureau of Economic Research**, Santa Barbara, May 4–5, 2001.

Dedeoğlu, Beril. **Çin ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerin gelişimi, Çin'in gölgesinde Uzakdoğu Asya**, İstanbul: Bağlam yayınları, Kasım 2001.

Dornbusch, R. **Policy making in the Open Economy**, Oxford University Press,1993.

Eralp, Atilla. **Tütkiye ve Avrupa**, İstanbul: imge kitapevi,1997.

Erdoğan, Hikmet. **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.

Erol, Oğuzhan. "Türkiye'nin AB üyeliği AB'ye Ne Katar?", Uğur Özgöker (Ed.). **Globalleşen Dünya'da Türkiye'nin AB Üyeliği Avrupa Birliği'ne Ne Katar?** içinde. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, Şubat 2007, ss.169-198.

Ersoy, Hamit ve Lale Ersoy, **Küreselleşen Dünyada Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002.

Frankel, Joseph, **International Realations in a Changing World**, Oxford: Oxford University, Press,1979.

Friedeman, Thomas: **Lexus ve Zeytin ağacı: Küreselleşmenin Geleceği**, İstanbul: Boyner Holding Yayınları, 2000.

Fuller, Graham E. **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**. Mustafa Acar (çev.). İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.

Giddens, Anthony. **Üçüncü yol**, İstanbul: Birey yayıncılık, 2000.

Gilpin, Robert. "War And Change In World Politics," Paul Viotti ve Mark Kauppi (Eds) **İnternational Relations Theory: Realism, Pluralism ,Globalism 2 Nd Ed**, içinde.New York: Macmillan Publishing, 1993, ss. 142-153

Gumpel, Werner ve Hekimler, Alpay. **Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye**. Ankara: KAS Yayınları, 2007.

Güler, E.Z. **Çin dış politikası: Değişim ve Süreklilik, Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, İstanbul: Bağlam Yayınları, Kasım 2001.

Gürkaynak, Muharrem. **Avrupa'da Savunma ve Güvenlik**. Ankara: Asil Yayın, 2004.

Hall, George. **Geopolitics And The Decline Of Ampire**, North Carolina: Mcfarland&Company, 1990.

Hart, Liddel. **History of the first world war**. (4. Basım) Londra: papermac, 1997.

Hatton, Timothy ve Jeffrey G. Williamson, **The Age of Mass Migration**, Oxford University Pres, 1998.

Henderson, Conway.**International Relations:Confilct and Cooperation at the 21 st Centruy**, New York :Mac Graw –hill,1998.

Hirst, Paul ve Graham Thompson,**Globalization in Question**, Politivity Press, Cambridge, 1996.

Hobbes, Thomas. **Leviathan**. Semih Lim (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Hopkins, Raymond ve Mansbach, Richard. **Structure And Process In International Politics**, New York: Harper And Row Publisher, 1973.

Hosti, Ole. “ Theories Of International Relations And Foreign Policy: Realism And Its Challenge,” Charles Kegley (Ed) **Contraversies In Internatioanal Relations Theory, Realism And The Neoliberal Challenge**, İçinde. New York: St. Martin’s Press, 1995, ss.36-65.

Hungtington, Samuel. **Medeniyetler Çatışması Ve Dünya Düzenin Yeniden Kurulması**, M. Turhan ,Y.Z.C.Soydemir,(çev.), İstanbul: Türk Demokrasi Vakfı okuyan Us yayıncılık , 2004.

İlhan, Suat. **Jeopolitik Duyarlılık**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2003.

İlmak, Savaşkan. “Aklın Yolu Nerden Geçiyor?”,Uğur Özgöker (Ed.). **Globalleşen Dünyada Türkiye’nin AB Üyeliği Avrupa Birliğine Neler Katar?** içinde. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, Şubat 2007, ss.7-65.

James, Dougherty ve Robert Pfaltzgraf, **Contending Theories Of International Relations**, Newyork: Harper Collins Publishers,1990.

Karaca, Rutkay R. **Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan Çift Kutuba**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Nisan 2003.

Kazgan ,Gülten. **Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yeni Ekonomik Düzen**, 2.Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Nisan 2002.

Keohane, Robert ve Joseph Nye, **Power and Interdependence: World Politics İn Transition**, Boston: Litle, Brown Company, 1977.

Kılıçkap, Tolga B. **Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan**. İstanbul: LQ yayıncılık, Ağustos 2007.

Kıraç, İnan (Ed.). **Uluslararası İlişkiler Disiplininde Savaş**. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi No. 3, 1998.

Kırval, Levent. **Uluslararası Hizmet Ticareti ve Kamu Alımları Piyasaları**. İKV Yayınları, No:165, Mart 2001.

Knutsen, Torbjörn. **A History Of International Relations Theory, An Introduction**, Manchester: Manchester University Press,1992.

Knutsen, Torbjörn. **A History Of International Relations Theory, An Introduction**, Manchester: Manchester University Press,1992.

Leisink, Peter. **Globalization and Labour Relations**, UK: Edward Elgar Publishing, Limited, 1992.

Linklater, Andrew. “ Neo-Realizm İn Theory And Practice” Ken Booth And Steve Smith (Eds) **International Relations Theory Today**, içinde(361-436) Cambridge: Polity Press,1995.

Morgenthau, Hans. **Uluslararası Politika**, Baskın Oran ve Ünsal Oksay(çev.), Cilt 1, Ankara: Sevinç Matbaası,1970.

Mumcu, Zehra ve Fatma Ünsal, **Hindistan ülke Etüdü**, İstanbul ticaret odası yayınları, 1998.

Oksay, Serhan. **Küresel Ekonomi ve Bölgeselleşmeler**, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, Kasım 2006.

Öngen, Tülin. **Küresel Kapitalizm Ve Sermayenin Yeni Hegomonya Stratejileri, Küreselleşme Koşullarında Kapitalizm Ve Sendikal Hareket**, İstanbul: Petrol-İş Yayını, Eylül 2003.

Özsoy, Osman. **AB Yolunda Türkiye Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin Türkiye'ye ve AB'ye Etkileri**. İstanbul: AB Yayınları, 2002.

Russett, Bruce. "The Echology Of Future International Politics" James Rosenau (Ed) **International Politics And Foreign Policy**, içinde. New York : The Free Press, 1969, ss.93-103.

Saygılıoğlu, Nevzat, Mehmet Hüseyin Bilgin ve Selçuk Arı. **Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'nin Dünyadaki Yeri**. İstanbul:Harman Ofset Basım ve Yayıncılık Ltd.Şti.,Eylül 2005.

Stiglitz, Joseph. **Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı**, A.Taşçıoğlu ve D.Vural, (çev.), İstanbul : Plan B Yayıncılık , 2002.

Ülger, Kaya. "Türkiye'li Avrupa'nın Ekonomik Siyasi ve Askeri Gücü". Uğur Özgöker (Ed.) **Globalleşen Dünyada Türkiye'nin AB üyeliği Avrupa Birliğine ne Katar?** içinde. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 2007, ss.65-116.

W, Kemenada. **Çin Honkong Tayvan A.Ş. Yeni Bir İmparatorluk**, İstanbul :Sabah Yayınları, 1993.

Williams, Howard. Moordhead Wright Ve Tony Evans, **Uluslar Arası İlişkiler Ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**,Tolga Erdaş ve Fatih Durmuş (çev.), Ankara: Siyasal Kitap Evi ,1996.

Williams, Howard. **Uluslararası ilişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Faruk Yalvaç (çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.

Yalçınkaya, Haldun. **Savaş Uluslar arası ilişkilerde Güç Kullanımı**. 1. Baskı. Ankara: İmge kitapevi, Ocak 2008.

Yeldan, Erinç. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İstanbul : İletişim Yayınları, 2001.

Zengingönül, Oğul. **Küreselleşme Yoksulluk Gelişmişlik ve iş gücü piyasaları Ekseninde**, 2.Baskı, İzmir: Fakülteler Kitapevi, 2007.

Sürekli Yayınlar

Akın, H.B. “Yeni Ekonomi Nedir? 2000 Yılına Doğru Bilgi Toplumu Üzerine Genel Değerlendirme ve Bilgi Ekonomisinin Özellikleri” **Verimlilik Dergisi**, cilt 1,1999, s.13.

Aklar, Yılmaz. “Nato Riga Zirvesi: Ne Nato’yla, Ne De Nato’suz”. **Stratejik Analiz Dergisi**. Ocak 2007, s. 62.

Black, Ian. “EU Green Card Proposed”. **The Guardian**. 12 Haziran 2001, s.12.

Çayhan, Esra B. “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”. **Akdeniz Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**. 2002, ss. 47-52.

Dedeoğlu, Beril. “AB,Türkiye ve Rusya :Fırsatlar dönemi mi?”, **Zaman**. 10 Ağustos 2009.

Efe, B. **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi: İzmir Örneği**, No:120, İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları, 2002.

Forde, Steven. “ International Realism And The Science Of Politics :Thucydides,Machiavelli, And Neorealism,” **International Studies Quarterly**, Vol. 39,No2,(June), 1995, s.144-159.

Guzzini, Stefano. “Structural Power :The Limits of Neorealist Power Analysis,” **international organization**, vol,47, no 3,summer ,1993, ss.443-478.

Güngör, Hande. “Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ”. **IKV Dergisi**. Mayıs-Ağustos 2001. s. 17.

Hekimler, Alpay. “Türkiye Ekonomisi Açısından Enerji Kaynaklarının Güvence Altına Alınmasının Stratejik Önemi”. **İşveren Dergisi**. Kasım 2006, ss. 83–88.

Kıdeyş, Erkan. “AB’nin doğalgazda Türkiye şansı”, **Zaman**. 13 Temmuz 2009.

Kutlu, Erol. “Küreselleşme ve Etkileri”, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 14, sayı 1–2, 1998, s. 364.

Oksay, Serhan. “Çok Uluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi”**Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi**, Sayı 8, Ocak 1998,ss.13.

Saygılıoğlu, Nevzat. “Küreselleşme Karşıtları: Modern Don Kişotlar”, **Finansal Forum Gazetesi**, 24 Mart 2002.

Shimko, Keith. “Realism, Neorealism And American Liberalism”, **The Review Of Politics**, Vol.54, No 2 (Spring),1992, ss.281-301.

Turkish Daily News, 14 Haziran 2005.

Uğrasız, Bülent. “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: idealizm ve realizm”, **Dokuz Eylül Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,cilt5,sayı 2,2003, s.141.

Ürer, Levent. “Woodrow Wilson’un ‘İdeal Dünya Tasarımının, Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Felsefesine Etkileri” **T.C.İ.U. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, sayı 28, Mart 2003, s, 1–23.

Diğer Yayınlar

Avrupa Birliği-Türkiye Kavramlar Sözlüğü, “Sosyal Doping”, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No:157, 1999.

BBC Resmi Web Sayfası, “Dünya’daki Nükleer Güçler; Hindistan”,
<http://www.bbc.com> (2 Mayıs 2005).

CIA, “TheWorldFactbookTurkey”,<http://www.cia.gov/library/publications/theWorldFactbook/geos/tu.html>(15 Eylül 2005).

Çaşın, Mesut Hakkı. “Soğuk Savaş Sırasında Türkiye’nin Değişen Ulusal güvenlik vizyonu Kapsamında üniversite ve Silahlı Kuvvetlerin Yeni Ar-GE Stratejileri” **21. Yüzyılın ilk Çeyreğinde Türkiye’nin Genel Vizyonu ve Politikası ve Stratejisi” konulu sempozyum**, İstanbul: 7-8 Aralık 1999.ss.1-4.

Demir, Esra. “Enerji Şartı Anlaşması”,<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupe/ues-8/enerji.htm> (19 Ağustos 2004).

Devlet Planlama Teşkilatı, “**Türkiye’nin üyeliğinin AB’ye muhtemel etkileri 2004 Raporu**”. Ankara, Kasım 2004.

Devlet Planlama Teşkilatı, “**Uzun Vadeli Strateji Ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**”, Ankara, Haziran 2000.

Genel Kurmay Başkanlığı resmi internet sayfası. Genel Kurmay başkanı Orgeneral Hilmi Özkök’ün Harp Akademileri Komutanlığındaki Yıllık Değerlendirme Konuşması. 2005. <http://www.gkb.org.tr> (20 Nisan 2005).

Gürbüz, Burak. “Küreselleşme ve Kalkınma Krizi: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından bir Değerlendirme”, **ODTÜ İktisat Kongresi**, Ankara :19 Eylül 1997, ss.1-3.

Hekimler, Alpay. “Global Gelişmeler Işığında Türkiye’de Enerji ve Çevre Politikalarının Geleceği: İktisadi Bakış Açısıyla Fütürist Bir Analiz”, **İstanbul Üniversitesi 31. İktisatçılar Haftası Semineri**, İstanbul, 4-7 Nisan 2007, ss.1-7.

Özcan, Mehmet. “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”,
<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18> (21/05/2007).

Özlem, Kader. “Avrupa’da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye İlişkileri Açısından Analizi”,
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?yazi=699&kat=21> (28/04/2007).

Tisoğlu, Seha. “Küresel Güç Olma Yolunda Avrupa Birliği”,
<http://www.yaziyaz.com/dergi/2006/10/kuresel-guc-olma-yolunda-avrupa-birligi-seha-tisoglu/> (2 Ekim 2009).

Tonus, Özgür. “Genişleyen Avrupa Birliğinin Enerji Politikaları ve Türkiye”, **Müzakere Sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Uluslararası Sempozyumu**, Ankara, 21- 23 Eylül 2004, ss.1-15.

Tunçsiper, Kadriye N. “Uluslararası Sistem Açısından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Ülger, İrfan K. “Ortadoğu sorunu ve Yugoslavya’nın Parçalanmasının Avrupa Politikası Çerçevesinde Analizi”, [Electronic Version] *Stradigma (aylık strateji ve analiz dergisi)*, Eylül 2003, http://www.stradigma.com/turkce/2003/makale_04.html/ (10 Eylül 2003).